

Nanna Rud Mogensen

Kandidatspeciale

Københavns Universitet.

Vejleder: Nils Hybel.

Juli 2017

FORNUFT OG FØLELSER

Udviklinger i dansk narkotikapolitik
i internationalt perspektiv.

Institutnavn: Saxoinstituttet

Afdelingsnavn: Historie

Forfatter: Nanna Marie Rud Mogensen

Titel og evt. undertitel: Fornuft og følelser - udviklinger i dansk narkotikapolitik i internationalt perspektiv

Vejleder: Nils Hybel

Afleveret den: 17. juli 2017

Antal tegn: 209.221

Antal normalsider: 87 sider af 2400 enheder

Forsideillustration: Ivana Colic

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Indledning	3
Forskning i euforiserende stoffer	7
Litteratur	8
Kilder	11
Begrebsdefinitioner	13
Eufomane, narkomaner, misbrug og afhængighed	13
Rusmidlers "farlighed" - de legale, de bløde og de hårde stoffer	15
Teoretiske begreber	17
2. Den psykoaktive revolution - stoffernes kulturhistorie	19
The big three	19
The little three	21
Opium	21
Cannabis	23
Koka	24
Europæernes foretrukne rusmidler	26
Billigere, hurtigere, stærkere - den psykoaktive revolution og industrialiseringen	27
Udvikling i forbruget af psykoaktive stoffer i det 20. århundrede	29
Euforiserende stoffer som subkulturelt samlingspunkt	30
Etableringen af en transnational narkotikadiskurs	31
Forbudsbevægelser tager form	31
Det filippinske problem	33
Shanghaikommissionen	34
Opiumskonventionen i Haag 1912-1914	36
3. Lov om euforiserende stoffer 1955	40
Narkotikadiskurs i Danmark	40
De gode, de svage, de slette og de grusomme	42
Lov om euforiserende stoffer	45
4. 1969: den nye linje i dansk narkotikapolitik	47
En ny type stofbrugere	47
Folketingsdebat 1969	49

Forespørgselsdebatten - regeringens handlingsplan	49
Legalisering?	51
Straffelovsændringen § 191	54
Rigsadvokatens cirkulære	55
5. Nultolerance - et paradigmeskift i dansk narkotikapolitik	59
Generation X-tasy	59
Nul tolerance	61
Udviklingstræk 2004-2017	70
6. Konklusion	75
7. Abstract	79
Master thesis in history	79
8. Litteraturliste	80
Litteratur	80

1. Indledning

Siden vedtagelsen af Lov om euforiserende stoffer i 1955 har Danmark haft en officiel national narkotikapolitik. Loven foregreb håndteringen af en række markante ændringer i danskernes rusmiddelvaner, som indtrådte godt ti år senere, i midten af 1960'erne, og siden da er forbruget af illegale rusmidler steget støt, alt imens de ulovlige stoffer kontinuerligt har været et emne til debat i dansk politik. Men hvorfor valgte man i sin tid at lovgive imod en gruppe rusmidler, som man havde så godt som ingen erfaringer med i Danmark? Og hvordan har lovgivning og debat udviklet sig i de efterfølgende 60 år, hvor erfaringsgrundlaget med rekreativt forbrug af illegale rusmidler er vokset betragteligt?

Da regeringen i 1969 lancerede en række nye narkotikapolitiske tiltag, og folketinget ved samme lejlighed vedtog en ændring af straffeloven, som indebar en skærpelse af strafferammen for handel med euforiserende stoffer, skete det med et vist vægelsind, og politikere på tværs af salen efterlyste mere forskning og mere faktuel viden om stoffernes skadevirkninger på samfundet og på den enkelte borger. Siden da er der udkommet tallose publikationer indenfor vidt forskellige forskningsdiscipliner, efterhånden i en mængde så det er umuligt for nogen enkeltperson at danne et fast overblik over forskningsresultaterne, men den politiske debat har afspejlet et temmelig selektivt syn på denne forskning og holdt fast i en grundlæggende politisk diskurs, som først og fremmest er moralsk og ideologisk funderet: beruselse er som udgangspunkt moralsk forkastelig, og samfundets opgave består først og fremmest i at forhindre og begrænse borgernes adgang til euforiserende stoffer, uanset hvor endeløs og nyttesløs denne kamp end måtte virke.

At føre politik ud fra ideologi og moral er ikke i sig selv hverken forgjort eller odiøst: utallige af samfundets love og forordninger er etableret udelukkende som moralske foranstaltninger uden nogen reel forhåbning om at komme de uønskede fænomener til livs. Voldtægt, tyveri og drab er eksempler på lovovertrædelser, som intet samfund formentlig kan formå helt at udrydde – i hvert fald ikke uden at give køb på store dele af de frihedsrettigheder, som normalt kendetegner en retsstat. Visse typer adfærd er indiskutabelt uacceptable og kræver indgriben fra staten, uanset hvor ørkesløst et sisyfosarbejde det måtte være – hensynet til lov og orden må komme i første række, når det drejer sig om personfarlig og samfundsskadelig kriminalitet, både af hensyn til ofrenes og den almene borgers retsfølelse, som præventiv foranstaltning – selv hvis strafrikoen kun lader til at have en lille effekt i praksis – og som myndighedernes signal til samfundet om, hvilke normer og regler for acceptabel opførsel, der er gældende.

Da Fogh-regeringen i 2004 indførte væsentlige stramninger i håndhævelsen af dansk narkotikapolitik, var det ikke mindst med henvisning til sådanne samfundsmoralske begrundelser. Omfanget af særlig cannabisforbruget og den deraf følgende omfattende og åbenlyse hashhandel havde nået et niveau, hvor

den i praksis lempelige danske narkotikapolitik understregede et efterhånden himmelråbende paradoks: småhandel og forbrug af et officielt illegalt produkt var så godt som straffrit, der blev indlysende tjent uanede formuer i parallelsamfund uden nogen form for statslig kontrol eller beskatning, og et politisk pres for en reorganisering af hele narkotikaområdet kom både fra internt politisk og internationalt hold. Tiden var moden til at beslutte en utvetydig kurs – skulle cannabis kunne købes, sælges og bruges legalt, og i givet fald under hvilke former, eller skulle der sættes hårdt ind for at vinde kontrollen over det galopperende illegale marked? Uanset om man valgte den ene eller den anden løsning, ville man stå overfor et stort arbejde med at organisere og forsvare den nye kurs. Forskningsituationen havde nemlig som nævnt ændret sig væsentligt siden den sidste store debat i slutningen af tresserne, og hvor der i halvfjerdserne stadig var et vist videnskabeligt fundament for den globale forbudspolitik, som blev vedtaget og udbredt i første halvdel af 1900-tallet, har de seneste 30 års studier haft en markant slagside til fordel for en kritisk opfattelse af forbudspolitikens følgevirkninger. Til gengæld har Danmarks nabolande og det internationale samfund med USA i spidsen lagt pres på Danmark for at få ændret den de facto temmeligt liberale narkotikapolitik, som har været kendetegnende siden 1969.

På den ene side har forbudspolitikens tilhængere ubestrideligt ret i, at beruselse af enhver art er usund og skadelig både for individet og for samfundet som helhed. På den anden side er der ikke megen evidens for, at de illegale stoffer udgør en større risiko for hverken samfund eller den enkelte borger end flere af de legale rusmidler, mens der til gengæld er meget, der tyder på, at selve forbudspolitikken har en række u hensigtsmæssige følgevirkninger i sig selv – både direkte i form af øget kriminalitet, marginalisering af den enkelte stofbruger og fremvækst af organiserede kriminelle underverdner og ikke mindst indirekte i form af en risiko for, at borgerne mister tilliden til, at statens love og sanktioner er retfærdige og baseret på fornuft og evidens.

Som kriminologen Kim Møller påpeger¹, så består myndighedernes uløste dilemma i forhold til rusmiddelpolitik i at træffe et klart valg om, hvorvidt endemålet skal være at begrænse – og ideelt set udrydde – forbruget af (illegale) rusmidler, eller om målet skal være at reducere de skadevirkninger, som det tilsyneladende uundgåelige faktiske rusmiddelforbrug i samfundet medfører. Med den politik som blev vedtaget i sluttresserne, og som i det store hele var gældende indtil årtusindeskiftet, placerede man sig med et ben i hver lejr, hvor hashrygning og anden brug af illegale rusmidler ikke i sig selv var ulovlig, men hvor besiddelse og handel med en række rusmidler i mindre skala formelt set var ulovlig, men i praksis var så godt som straffri. På denne måde undgik man at kriminalisere en stor gruppe almindelige samfundsborgere, men man forhindrede ikke en række u hensigtsmæssige følgevirkninger, ligesom den officielle holdning til de illegale rusmidler syntes noget tvetydig. Da kursskiftet i dansk narkotikapolitik i 2004 var en realitet, blev netop signalværdien i at

¹ Møller (2013): "Hashpolitikens dilemma", s. 8f.

håndhæve det gældende forbud da også fremhævet, ligesom dette mål om signalpolitisk gennemskuelighed længe udgjorde en del af argumenterne imod at indlede lægeordineret udlevering af heroin til stiknarkomaner eller at indrette sundhedsrum for heroinnarkomaner, de såkaldte fixerum.² Med stramningerne af Lov om euforiserende stoffer i 2004 og igen i 2007 sendte man et ganske utvetydigt signal: enhver besiddelse af eller handel med illegale rusmidler blev gjort strafbar med bødestraf som minimumssanktion, hvor man hidtil i praksis blot havde modtaget en advarsel for besiddelse af ulovlige euforiserende stoffer til eget forbrug. Dette kursskifte har naturligvis medført en markant stigning i antallet af dømte efter Lov om euforiserende stoffer og hermed kriminalisering af langt flere borgere, som ikke anser sig selv – eller i almindelighed anses af omverden – som kriminelle.

Resultaterne af forskning i rusmidler er som tidligere nævnt efterhånden af astronomisk omfang, og alene i Danmark publiceres hvert år et utal af udgivelser indenfor vidt forskellige forskningsgrene, der omfatter alt fra medicin, herunder psykiatri, neurovidenskab og biokemi, over psykologi og socialpædagogik, til forskellige samfundsvidenskabelige fagområder, kriminologi og jura. Hver af disse videnskabelige grene arbejder ud fra deres individuelle faglige metoder og målsætninger, og det ville være et oplagt mål for historiefaget at forsøge at samle disse forskellige tråde på et mere systematisk plan, end hvad tilfældet i Danmark hidtil har været – en faglig forsømmelse som dette speciale desværre ikke formår at råde bod på. I udlandet – navnlig USA – er rusmiddelforskning et stort, selvstændigt underområde af historieforskningen, mens den psykologiske og samfundsvidenskabelige rusmiddelforskning i Danmark primært udfoldes på Center for rusmiddelforskning ved Psykologisk institut på Århus Universitet, hvor historiefaget ikke længere er repræsenteret.

Formålet med dette speciale er altså ikke at give det store overblik over den inden- og udenlandske rusmiddelforskning, men at stille skarpt på et centralt område af konstruktionen af dansk narkotikapolitik, nemlig den politiske debat i tre forskellige perioder, hvor væsentlige politiske opbrud har fundet sted:

1. den oprindelige danske lovgivnings tilblivelse.
2. lovændringerne i 1969 og den politiske kontekst for disse.
3. strafskærpelserne i 2004 og de foreløbige erfaringer, som den ændrede politik har medført.

Specialet er bygget op omkring fem selvstændige kapitler, den første del opridser det forskningsmæssige, metodiske og teoretiske grundlag for den bærende analyse, mens andet kapitel præsenterer et overordnet historisk overblik over rusmidlernes internationale historie ud fra det teoretiske udgangspunkt. Tredje, fjerde og femte kapitel behandler de tre nævnte perioder

² Jepsen (2000): s. 10ff.

af den danske narkotikapolitiske debat ud fra to simple spørgsmål: Hvordan kommer de danske lovgiveres ideologiske og moralske udgangspunkter for anskuelsen af illegale rusmidler som socialt fænomen til udtryk i den politiske debat, og hvordan udvikler den danske narkotikapolitik sig i perioden 1955-2017?

Forskning i euforiserende stoffer

Euforiserende stoffer er som nævnt et genstandsfelt, der ikke alene optræder som analyseobjekt indenfor en bred vifte af fagdiscipliner, men også et område hvor forskningssituationen har udviklet sig med voldsom hast over de seneste 40 år. De sidste årtier har især budt på teknologiske fremskridt, som kan give nye indblik i menneskets biokemi ved hjælp af forskellige scanningsteknikker, kikkertundersøgelser etc., men skønt disse teknikker allerede har frembragt store mængder data, befinder den neurovidenskabelige forskning sig stadig på et pionerstadie, og mange spørgsmål vedrørende stoffernes biokemiske indflydelse på mennesket er endnu uafklaret.³

Uanset det faglige og teoretiske udgangspunkt, og uanset graden af tilstræbt objektivitet, synes rusmiddelforskningens konklusioner siden dens spæde start at have peget frem mod argumenter enten for eller imod en begrænsning af tilgængelige rusmidler i samfundet. Rus- og nydelsesmidler har altid været genstand for etiske og politiske overvejelser, ingen forsker kan gøre sig fri af det faktum, at rusmidler har en meget synlig indvirkning på både individ og samfund, og i takt med at mere potente, raffinerede produkter vandt frem, blev disse indvirkninger kun yderligere synlige og derfor også problematiseret i stigende grad.

Traditionelt har det videnskabeligt funderede forsvar for en forbudspolitik primært været at finde i de medicinske videnskaber, mens de samfundsvidenskabelige discipliner generelt har befundet sig i den opposition, som for alvor begyndte at konsolidere sig i 1960'erne og 70'erne. Forklaringen på denne todeling kan muligvis findes i de væsensforskellige metoder og synsvinkler, som disse fagdiscipliner anlægger på problemstillingen, idet en samfundsvidenskabelig undersøgelse vil lægge vægt på samspillet mellem en række faktorer, mens medicinske studier har haft større fokus på isolerede elementer af problematikken. Dertil kommer, at muligheden for at foretage undersøgelser af større populationer er blevet væsentlig forøget i takt med en generel udbredelse af flere af de stoffer, som er underlagt restriktioner af forskellig art. Sammen med de førnævnte teknologiske fremskridt kan det også være årsagen til, at et stigende antal medicinske undersøgelser i rusmiddelforskningens nyeste periode, nemlig de sidste 20-30 år, i højere grad har orienteret sig i retning af en kritisk indstilling overfor den førte politik.

Et gennemgående problem i forhold til omsætning af forskning til politiske resultater ligger i, at lovgivningen det seneste århundrede har omfattet en støt voksende gruppe meget forskellige stoffer, og ud fra en videnskabelig synsvinkel giver det ikke megen mening at undersøge hverken de fysiologiske eller samfundsmæssige virkninger af stoffer med vidt forskellige egenskaber. Meget forskning er af samme grund målrettet enkelte rusmidler og problemstillingerne omkring disse, og de mere generelle afhandlinger om emnet er også primært bygget op omkring gennemgange af historiske forløb

³ Ege (2012): s. 5 f.

for de enkelte stoffer med opdagelse, udbredelse og juridisk regulering.

Litteratur

Som nævnt blev rusmiddelforskning en selvstændig disciplin i amerikanske forskningsmiljøer langt tidligere end i Danmark, og en af denne forsknings pionerer er historiker og psykiater David Musto, hvis værk *The American Disease* fra 1973 leverer et grundigt indblik i oprindelsen af den amerikanske narkotikapolitik, som i høj grad har været bestemmende for den internationale tilgang til emnet. Baseret på omfattende arkivstudier identificerer Musto de aktører, som var særlig fremtrædende for udformningen af narkotikapolitikken, og som udover retspolitiske visioner også var præget af religiøs agitation, sensationsjournalistik, racehad, farmakologisk lobbyisme, international handelspolitik og konkurrerende interesser indenfor det amerikanske embedsværk.

Året før udkom videnskabsjournalist Edward Brechers omfattende "Consumers Union Report on Narcotics (...)" *Licit and Illicit Drugs*, som gennemgår de legale og illegale rusmidler fra både historiske og medicinske vinkler. I lighed med Musto giver Brecher udtryk for en kritisk tilgang til forbudspolitikken, som han dels betegner som baseret på fordomme og racehad og dels påpeger en række uheldige følgevirkninger af. Sammen med den tyske sociolog og mentalitetshistoriker Wolfgang Schivelbusch' *Paradiset, smagen og fornøften - nydelsesmidlernes historie* (1992) og David Courtwrights *Forces of Habit - drugs and the making of the modern world* (2001) udgør Brechers værk den primære litteratur for den del af specialet, som omhandler de euforiserende stoffers tidligste historie, men hvor Courtwright og Schivelbusch sætter emnet i en bredere ramme om vestlig kulturhistorie, tilsigter Brecher snarere at levere faktuel oplysning om stoffernes biologiske egenskaber i et historisk perspektiv.

Udover at fungere som primærlitteratur for dele af den historiske undersøgelse udgør den amerikanske historieprofessor fra University of North Florida David Courtwrights bog også en del af det teoretiske udgangspunkt med en forståelse af rusmidler som et vigtigt element i udviklingen af den moderne verden, som også vil blive gennemgået i teoriafsnittet.

Den britiske forfatter og forlægger Martin Booth leverer ligeledes et langsigtet perspektiv på rusmiddelforskningen med bogen *Cannabis - a history* fra 2003, der, som titlen antyder, beskæftiger sig med historien om det rusmiddel, der har været det mest centrale omdrejningspunkt for den offentlige debat om euforiserende stoffer siden 1960'erne, nemlig cannabis. I lighed med de førnævnte værker skildrer Booth også et forløb, hvorunder opfattelsen af cannabis har gennemgået store forandringer, afhængigt af den kulturelle kontekst, og har bevæget sig fra en rituel, medicinsk, rekreativ, subkulturel, populærkulturel og tilbage til medicinsk brug igen.

En grundig gennemgang af udviklingen af den amerikanske narkotikapolitik i de ved århundredeskiftet nyerhvervede Stillehavskolonier leveres af historieprofessor Arnold H. Taylor fra North Carolina College i artiklen

"American Confrontation with Opium Traffic in the Philippines" fra tidsskriftet *Pacific Historical Review* 1967. Samme emne tages under behandling af den tidligere lektor i *politics and public affairs* på Princeton University, Ethan A. Nadelmann, der i artiklen "Global prohibition regimes: the evolution of norms in international society" fra *International Organization* vol. 44, undersøger mekanismer bag og fællestræk ved etableringen af en række internationale forbudspolitikker overfor fænomener som sørøveri, slaveri, elefantjagt - og euforiserende stoffer.

Litteraturen om den danske narkotikapolitik er primært udkommet på Center for rusmiddelforskning (CFR) ved Århus universitet og er ligesom den humanistiske og samfundsvidenskabelige udenlandske litteratur kendetegnet ved en problematiserende tilgang til de følgevirkninger, narkotikapolitikken har haft i det danske samfund.

Den tidligste periode af den danske narkotikapolitik er mest udførligt beskrevet i det kompakte værk *Narkotikakontrol i Danmark* af Sysette Vinding Kruse, Jacob Hilden Winsløw og Anette Storgaard. Bogen er udgivet af Alkohol- og Narkotikarådet i 1989, og to af de tre forfattere har desuden været tilknyttet CFR. Anette Storgaard er professor i jura på Århus universitet, er bl.a. specialiseret i kriminologi og har skrevet en række publikationer om forholdet mellem misbrugsbehandling og strafferet. Sysette Vinding Kruse er ligesom Anette Storgaard jurist med speciale i strafferet. Jacob Hilden Winsløw er sociolog og master i medicinsk statistik og har udover sit bidrag til *Narkotikakontrol i Danmark* udgivet bogen *Narreskibet* i 1984, hvori han præsenterer stofmisbrugeren som en social konstruktion, der fungerer som modbillede for den velfungerende samfundsborger. Bogen indeholder både et righoldigt kildemateriale i form af uddrag af avisartikler, folketingsdebatter, etc., og en gennemgang af resultaterne af rusmiddelforskningen i perioden omkring 1980.

Endnu en forsker fra CFR, historiker og jurist Lau Laursen Storgaard, har leveret en udgivelse, som er central for denne opgave; *Konstruktionen af dansk narkotikapolitik siden 1965*, som udover at have en del af det teoretiske udgangspunkt til fælles med nærværende analyse også gør brug af et lignende, men mere omfattende, kildemateriale, nemlig bl.a. udskrifter af folketingsdebatter i 1960'erne.

Aspekter af den nyeste udvikling i dansk narkotikapolitik er beskrevet i CFR-udgivelsen *Kriminalitet og illegale rusmidler* fra 2011, hvori kriminologen Kim Møller fra Aalborg universitet har leveret to kapitler, hvoraf det ene forsøger at rubricere konsekvenserne af den forstærkede politiske og politimæssige indsats i narkotikakontrollen, som har fundet sted siden 2001, i forhold til både konkrete modeller for kontrolpolitik og til mere principielle overvejelser af balancen mellem selvbestemmelse, retssikkerhed og narkotikakontrol. Det andet kapitel forsøger at indkredse omfanget af narkotikakriminalitet i Danmark gennem estimater af de mange mørketal, området er belagt med, ligesom han andetsteds har forsøgt at give et overslag på politiets udgifter ved

den forøgede narkotikakontrol i nyere tid.

Et andet bidrag til bogen *Kriminalitet og illegale rusmidler* er leveret af sociolog Esben Houborg og indeholder en kompakt analyse med helt samme fokuspunkter som denne opgaves, nemlig de politiske kursskift som fandt sted i 1955, 1969 og 2001. Nærværende analyse lægger sig altså tæt op ad Houborgs, ikke kun hvad angår de undersøgte perioder, men også mht. de konklusioner, der kan drages deraf. Denne opgave adskiller sig dog fra Houborgs analyse ved dels at placere den danske politik i et internationalt perspektiv, som rækker væsentligt længere tilbage end den første lov om euforiserende stoffer, og dels ved at medtage den markante udvikling på området, som er sket siden udgivelsen af *Kriminalitet og illegale rusmidler* i 2011.

Hvad angår lægevidenskabelig litteratur om emnet, er denne kun delvist repræsenteret i den ovennævnte litteratur, hvilket desværre i et vist omfang bidrager til en skævvridning af materialet, idet de hyppigst anvendte argumenter for en restriktiv narkotikakontrol som nævnt traditionelt har kunnet findes der. Fravalget af et dybdegående studie i disse forskningsgrene kan begrundes ud fra flere metodiske overvejelser: dels er den medicinske litteratur af et sådant omfang, at det ville være vanskeligt at gøre rede for den og samtidig bevare et klart fokus på den politiske udvikling. Desuden bærer denne forskning også som nævnt ofte præg af et meget snævert og fagspecifikt fokus, som ikke nødvendigvis bidrager med en større forståelse af den overordnede problematik. Men først og fremmest består den bærende analyse i denne opgave af en undersøgelse af den politiske debat, og derfor er det formålstjenligt kun at medtage de medicinske argumenter, som optræder direkte i denne debat. Som nævnt er disse bemærkelsesværdigt fraværende i den nyeste periode af dansk narkotikapolitik, hvor omfanget af både samfundsfaglig og medicinsk forskning ellers er vokset markant siden den sidste store debat i 1969. Anderledes forholder det sig med debatterne i '55 og i '69, hvor politikerne i højere grad henviste til den tilgængelige forskning, men idet denne i vidt omfang kan betragtes som forældet, har jeg henregnet den under kildemateriale og i øvrigt så vidt muligt søgt nyere forskning, som kan levere en mere opdateret vurdering af den lægefaglige forskning, som optræder i de første to vigtige perioder af narkodebatten.

Til det formål anvender jeg dels den britiske neuropsykofarmakolog David Nutts udgivelse *Drugs - without the hot air* fra 2012, som udmærker sig ved at være henvendt til lægfolk og dermed leverer et letforståeligt overblik over den nuværende medicinske forskningssituation. Nutt har de seneste år især beskæftiget sig med de såkaldt psykedeliske stoffers terapeutiske egenskaber, og som videnskabsmand er hans meritter bredt anerkendt blandt fagfæller. Han var formand for det britiske indenrigsministeriums videnskabelige rådgivningsorgan på narkotikaområdet indtil 2008, hvorefter han har udført en række spektakulære forsøg med LSD og psilocybin som professor på Imperial College London. Som politisk figur er David Nutt mere kontroversiel, idet han mistede stillingen som videnskabelig rådgiver efter at have givet udtryk for

frustrationer over stramninger i narkotikapolitikken, som stred imod de anbefalinger, videnskaben efter hans opfattelse kunne levere. Han er bedst kendt i offentligheden for en stor medicinsk-statistisk undersøgelse, som rangordner 20 rusmidlers skadevirkninger og risici for individ og samfund ud fra en længere række kriterier, end dem de hidtidige studier havde taget højde for - og som blandt andet viste, at alkohol, hvad disse skadevirkninger angår, overgår de illegale stoffer på nærmest samtlige punkter.⁴

Af andre repræsentanter for de lægefaglige discipliner benytter jeg den canadiske psykolog og afhængighedsforsker Bruce Alexanders bog *The Globalisation of Addiction - a study in poverty of the spirit* (2010), som placerer afhængighedsproblematikken i et historisk perspektiv, og den ligeledes canadiske neuroforsker og psykologiprofessor Marc Lewis' bog *The Biology of Desire: Why addiction is not a disease* (2015), som befinder sig i opposition til et doxa i misbrugsbehandlingssystemet, ifølge hvilket afhængighed er en kronisk sygdom i hjernen. Teorien om afhængighed som en hjernesygdom er repræsenteret ved den amerikanske professor i fysiologisk psykologi Alan I. Leshners artikel fra *Science* 1997; "Addiction is a brain disease, and it matters", og diskussionen tjener mest af alt til at illustrere, at emnet *afhængighed* er omdiskuteret, og den nuværende forskningssituation er uafklaret. Til begrebsafklaring af dele af denne diskussion har en kort artikel af speciallæge i samfundsmedicin Peter Ege, "Hvad skal vi stille op med begrebet afhængighed?" fra tidsskriftet *Stof* (2012), tjent som en overskuelig opridsning af problematikken, som i øvrigt i nærværende opgave kun bliver overfladisk berørt i afsnittet om begrebsdefinitioner.

Kilder

Det primære kildegrundlag udgøres af udskrifter af de folketingsdebatter, der har fundet sted i forbindelse med førstebehandlingen af tre lovforslag, som har medført væsentlige ændringer i dansk narkotikapolitik. Folketingsdebatterne findes optrykt i Folketingstidende, og debatten fra den seneste periode kan findes digitalt på folkettinget.dk. I førstebehandlingerne fremfører partiernes ordførere deres begrundelser for den kommende stemmeafgivelse, og da der kun i forbindelse med udvalgsarbejdet og anden- og tredjebehandlingerne sker ændringer i partiernes første indstilling under folketingsdebatterne i 1969, er førstebehandlingerne i øvrigt de mest interessante vidnesbyrd om det politiske syn på emnet. Det skal dog her bemærkes, at der i 1969 desuden udspandt sig to væsentlige narkotikadebatter i Folketinget d. 23. januar, og at den ene af disse to har karakter af en forespørgsel til statsministeren på baggrund af en samlet redegørelse om "ungdomsnarkomanien" fra de fem ministerier, som narkotikaområdet hørte under. Denne forespørgselsdebat udviklede sig til den mest principielle af de to narkotikadebatter, og derfor er der i analysen lagt

⁴ Nutt, King, Saulsbury & Blakemore (2007): "Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse", *The Lancet*, 2007 vol. 369 no. 9566.

større vægt på den end på debatten af selve straffelovstillægget, som blev førstebehandlet senere samme dag.

Udover denne kildesamling anvendes i første omgang det materiale, der bliver refereret til i debatterne. For debatten i '55's vedkommende udgøres det primært af den betænkning, en kommission under Indenrigsministeriet havde udarbejdet i '53. Denne indeholder videre referencer til forskning og erfaringer på dansk og udenlandsk grund, som også indgår i behandlingen af kildematerialet sammen med betænkningens bilag.

Da de omtalte debatter i '69 fandt sted, blev et udkast til et cirkulære fra Rigsadvokaten fremlagt, som angav retningslinjerne for lovændringens udførelse i praksis, og da cirkulæret var en betingelse for lovforslagets vedtagelse, optræder det også som en vigtig del af kildematerialet.

De talrige statslige, regionale og kommunale institutioner, som beskæftiger sig med narkotikaområdet (herunder politi, retsvæsen, kriminalforsorg, sundhedsvæsenet, socialforsorgen, offentlige og private behandlingstilbud m.m.) indleverer jævnligt et omfattende datamateriale til Sundhedsstyrelsen, på baggrund af hvilket den årlige rapport *Narkotikasituationen i Danmark* bliver til. Denne rapport bliver sammen med øvrigt statistisk materiale viderebragt til både The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA) under EU, FN's Internationale Narkotikakontrolråd (INCB) og til WHO, som hver især udarbejder rapporter om udviklingsmønstre i den europæiske og globale narkotikasituation. En redegørelse af organisationsstrukturen for de nationale og internationale organer ville i sig selv være omfattende, og en kvantitativ analyse af det omfangsrige statistiske materiale, som udkommer på området, ligger udenfor denne undersøgelsers rammer. Af samme årsag behandles det statistiske materiale kun i den udstrækning, det skønnes at have haft betydning for ændringerne i den danske politik.

Til illustration af mediernes indflydelse på narkotikadiskursen foretages også nedslag i dagbladsartikler etc., men denne del af undersøgelsen er i lighed med anvendelsen af statistik ikke udtryk for en systematisk gennemgang, idet opgaven på det punkt først og fremmest læner sig op ad den primære litteraturs behandling af den offentlige debat.

Begrebsdefinitioner

Eufomane, narkomaner, misbrug og afhængighed

Et afgørende vilkår for den terminologi, som er tilknyttet emnet "euforiserende stoffer", er, at en række væsentligt forskellige substanser og fænomener i selve lovgivningen er samlet under samme betegnelser. Da den første danske lov om euforiserende stoffer blev til i 1950'erne, anbefalede den kommission under Indenrigsministeriet, som i 1953 afleverede en betænkning med et sæt anbefalinger til lovgiverne, at man anvendte betegnelsen "eufomane" om de personer, som havde udviklet afhængighed af et af de stoffer, som betænkningen omhandlede.⁵ Hidtil havde termen "narkomaner" været gængs, men kommissionen understregede, at den betegnelse ret beset ikke var dækkende for brugerne af de centralstimulerende, opkvikkende midler, som også indgik i lovarbejdet, idet "narkotikum" henviser til en substans med en søvndyssende eller beroligende effekt. Skønt nogle af de personer, der indgik som undersøgelsesobjekter i betænkningen, ganske vist havde et uønskeligt forbrug af den narkotiske substans *morfin*, havde flere af disse sideløbende et tilsvarende forbrug af *amfetaminer*, som har den modsatte effekt. Ikke desto mindre vandt begrebet "narkoman" større almen udbredelse end termen "eufoman", selvom den umiddelbare konnotation for ordet i dag nok typisk vil være en person, som har et højt (og problematisk) forbrug af stoffer som *heroin* eller andre opiater. En heroinnarkoman vil dog stadig ikke være udelukket fra også at anvende andre euforiserende stoffer eller i øvrigt fra at forbruge - eller misbruge - de legale rusmidler, som ikke hører under hverken lovgivningen eller den almindelige forståelse af begrebet "euforiserende stoffer", og derfor var kommissionens forsøg på en mere præcis betegnelse egentlig ganske elegant, idet de på indirekte vis tog højde for, at man med den påtænkte lov faktisk ensrettede behandlingen af nogle problematikker og fænomener, som kan antage meget forskelligartet karakter.

En anden betegnelse, som knytter sig til emnet, er begrebet "misbrug" eller "stofmisbrug", som det dog kan vise sig at være lige så besværligt at finde en fast definition på. I juridisk forstand er betegnelserne umiddelbart uproblematisk: enhver brug af et illegalt rusmiddel indebærer en lovovertrædelse og er dermed et misbrug.

I behandlingssystemet anvender man tre begreber for regelmæssig indtagelse af euforiserende stoffer: *stofbrug*, *misbrug* og *afhængighed*. "Stofbrug" betegner et jævnt forbrug, som ikke i øvrigt bevirker, at brugeren ikke kan fungere i en *normal hverdag* (endnu et problematisk begreb!). Betegnelsen "misbrug" dækker over et skadeligt forbrug og kan forstås som en normafvigende adfærd. "Afhængighed" er en psykiatrisk diagnose, som fastslås ud fra en undersøgelse af, om flere end to af seks bestemte symptomer er til stede, men disse symptomer udgøres af væsensforskellige fysisk/biologiske og kognitive/adfærdsbestemte fænomener, og kan være til stede hos både hos den

⁵ Indenrigsministeriet (1953): s. 8.

socialt marginaliserede "narkoman" og hos eksempelvis patienter, som modtager morfin eller andre opiater som led i en smertebehandling - ligesom en hel række andre adfærdsmønstre, som ingen forbindelse har til rusmidler eller medicin, kan føre til tvangshandlinger, der kunne leve op til betingelserne for den psykiatriske diagnose.⁶

Afhængighedsforskningen er ekspanderet voldsomt de seneste år, men de neurovidenskabelige gennembrud har endnu ikke leveret en fyldestgørende forklaring - endsiges løsning - på afhængighedsgåden. Den helt overordnede diskussion går på, om afhængighed skal betragtes som en *sygdom*⁷ i individet, forårsaget af en kemisk ubalance i hjernen, evt. som følge af en genetisk prædisposition, eller om afhængighed skal ses som symptom på et bredere *samfundsproblem*,⁸ altså en antropologisk eller socialpsykologisk forklaringsmodel, ifølge hvilken afhængighed i hvert fald ikke udelukkende skal forklares ud fra individets biologiske, genetiske eller psykologiske tilbøjeligheder eller fra bestemte stoffers kemiske indvirkninger på disse.

Teorien om stofafhængighed som en kronisk hjernesygdom opstod oprindeligt i det private, religiøst funderede, amerikanske behandlingssystem⁹ (*Anonyme Alkoholikere*, *Anonyme Narkomaner* og *Minnesotainsinstitutionen*) i første halvdel af 1900-tallet, men den nyder som sagt stadig opbakning i dele af de videnskabelige kredse. Som somatisk eller psykiatrisk model støder teorien dog ikke kun på problemer med at forklare, at nøjagtigt de samme forandringer i hjernen, som kan konstateres hos stofafhængige og alkoholikere, også findes hos personer, som er afhængige eller udviser tvangsadfærd i form af handlinger, som ikke er forbundet til kemiske stoffer,¹⁰ men også forekommer i større befolkningsundersøgelser, som viser, at det altovervejende flertal af afhængige ikke udviser kroniske symptomer, ligesom flertallet af dem, som stifter bekendtskab med euforiserende stoffer - ligegyldigt hvilken ende af skalaen for "vanedannende potentiale" de pågældende stoffer befinder sig i - aldrig udvikler afhængighed.¹¹ Afhængighed optræder altså som oftest i *perioder* blandt et *mindretal* af dem, som afprøver euforiserende stoffer eller legale rusmidler som alkohol - eller kortspil, computerspil, tøjindkøb, erhvervsarbejde, fysisk træning, etc.

På grund af distinktionsvanskelighederne mellem fysisk og psykisk afhængighed har det amerikanske sundhedsvæsen besluttet at ændre de officielle betegnelser, således at diagnoserne "abuse" (misbrug) og "dependence" (afhængighed) udgår og erstattes af samlebetegnelsen "addiction" og fordelt på de enkelte afhængighedsformer får diagnosebetegnelsen "disorder" - altså fx "alcohol disorder", "heroin disorder"

⁶ Ege (2012): s. 4f.

⁷ Se fx Lesner, AI: "Addiction is a brain disease, and it matters", *Science* 1997, 278: 45 -8.

⁸ Se fx Alexander, Bruce, *The Globalisation of Addiction : a study in Poverty of Spirit*, Oxford University Press 2008.

⁹ Lewis, Marc (2015): s. 12ff.

¹⁰ Ibid.: s. 23f.

¹¹ Ege (2012): s. 5.

og "gambling disorder".¹² På dansk findes der ikke umiddelbart en distinktion svarende til forskellen på de engelske ord "addiction" og "dependence", som begge går under betegnelsen "afhængighed", og et udtryk som "heroinforstyrrelse" lyder umiddelbart også upræcist, hvorfor Københavns kommunes tidligere socialoverlæge, Peter Ege, foreslår i stedet at benytte betegnelsen "problematisk brug", der ikke som begrebet "afhængighed" indikerer en kronisk sygelig tilstand, som også kan få karakter af en selvopfyldende profeti for den diagnosticerede.¹³

I denne opgave anvendes betegnelserne "misbrug", "stofmisbrug" og "problematisk brug" synonymt og dækker over det fænomen, at et rusmiddelforbrug påvirker brugeren negativt og griber forstyrrende ind i mulighederne for at føre en *normal tilværelse*. Definitionen på en sådan normal tilværelse volder dog yderligere vanskeligheder, idet den i realiteten dækker over en normativ forståelse af "det gode liv", en livsanskuelse ifølge hvilken beruselse som udgangspunkt er udtryk for en karakterbrist eller en uønskelig adfærd i en eller anden grad. I nærværende opgave skelnes der mellem på den ene side "brug" og "rekreativt brug" i den fælles betydning "jævnligt forekommende indtagelse, som ikke medfører andre sociale problemer, der står i vejen for det gode liv", og på den anden side de førnævnte - pga. store individuelle variationer noget diffuse - betegnelser "misbrug" eller "problematisk brug" - blot må det bemærkes, at der i et historisk og kulturelt perspektiv er store udsving i, hvornår et brug bliver betragtet som problematisk.

Rusmidlers "farlighed" - de legale, de bløde og de hårde stoffer

En anden vanskelighed består i at forklare indekseringen af de forskellige rusmidler, både historisk og i dag. Rent juridisk er forståelsen igen umiddelbart uproblematisk, idet de internationale konventioner, som Danmark har tilsluttet sig, har fastlagt en skematisk inddeling, hvor restriktionsniveauet for de forskellige substanser går fra de helt "forbudte" stoffer (liste A) over en graduering af forskellige begrænsninger for anvendelsen af andre euforiserende stoffer (Liste B, C, D og E). Både i den juridiske praksis og i den almene forståelse af disse stoffers farlighed er der dog en vis diskrepans mellem den officielle indeksering og den praktiske virkelighed. De forskellige rusmidler, som udgår fra *cannabisplanter*, har siden FN's Enkeltkonvention af 1961 været indekseret som et Liste A-stof, dvs. et stof som under ingen omstændigheder må forefindes indenfor landets grænser, mens fx et stof som *kokain* er placeret under Liste B, der betegner stoffer, som kun må anvendes til medicinsk eller videnskabelig brug. Således måtte den logiske konsekvens umiddelbart være, at ulovlig håndtering af cannabis blev straffet hårdere end besiddelse og handel med kokain, men sådan forholder det sig ikke i praksis, hverken i Danmark

¹² Ibid.: s. 7.

¹³ Ibid.: s. 7.

eller i lande med en mere restriktiv narkotikapolitik. Strafniveauet for ulovlig omgang med illegale stoffer afgøres alle steder ud fra et kriterium om, hvor stort et kvantum af stoffet man er i besiddelse af, og efter almindelig retspraksis straffes fx kokainbesiddelse ved et langt mindre kvantum end besiddelse af cannabis.¹⁴

Ikke desto mindre forklares den officielle indeksering af de euforiserende stoffer ud fra betragtninger over de enkelte stoffers "farlighed" for individ og samfund - et begreb som ud fra et fagkemisk synspunkt er mere eller mindre meningsløst, idet alle stoffer potentielt er giftige, og graden kun afhænger af dosering. Men stofferne cannabis og heroin er officielt sidestillet i lovgivningen, skønt grænsen mellem en berusende og en dødelig dosis heroin er marginal, mens cannabis skal indtages i urealistisk store mængder for at udgøre en dødelig dosis. Indekseringen af cannabis som et Liste A-stof er altså ikke sket ud fra et ønske om at beskytte individet mod overdosering, men snarere for at beskytte samfundet fra konsekvenserne af masseudbredelse af stoffet.

En anden forklaring på indekseringen findes i vurderingen af de forskellige rusmidlers "vanedannende potentiale" - hvilket som beskrevet ovenfor langt fra er et veldefineret begreb. Desuden indeholder listerne over euforiserende stoffer også rusmidler, som ikke menes at udgøre en risiko for afhængighed, primært såkaldt "bevidsthedsudvidende" eller "psykedeliske" stoffer som *LSD*, *DMT* (hovedstoffet i ayahuasca), *MDMA* (hovedstoffet i ecstasy) og *psilocybin*, som findes i visse typer svampe. Til gengæld er flere legale rus- eller nydelsesmidler tilsyneladende karakteriseret af stærkt vanedannende egenskaber, herunder særlig *alkohol*, *koffein* og *nikotin*.

Hvor de psykedeliske stoffer ikke synes at skabe afhængighed, er de til gengæld under mistanke for at kunne forårsage alvorlige psykiske sygdomme som skizofreni, depression og psykose, hvilket må siges at være en alvorlig risiko for den enkelte bruger. Et stof som LSD er meget potent, det doseres i mikrogram, og risikoen for overdosering er betydelig. Dertil kommer, at omstændighederne for indtagelsen af stoffet lader til at være afgørende for oplevelsen af virkningen, og de omfattende studier, som blev foretaget i LSD i 1950'erne og 60'erne antydede, at stoffet potentielt kunne revolutionere den psykiatriske behandling.¹⁵ Da stoffet blev tilføjet Liste A-stofferne i FN-konventionen om psykotrope stoffer i 1971 blev denne forskning dog øjeblikkeligt indstillet, og den er først for nylig blevet genoptaget af et stigende antal hjerneforskere, psykiatere og psykologer. Af samme årsag er den faktuelle viden om risikoen for psykoseudløsende bivirkninger aldrig fuldtud blevet videnskabeligt udredt, men umiddelbart forekommer det, at LSD er blandt de sikreste af de euforiserende stoffer.¹⁶

Tilbage er kun at forklare indekseringen af de forskellige stoffer ud fra en vurdering af graden af deres *euforiserende virkning* - som i bund og grund handler

¹⁴ Møller (2011): s. 152.

¹⁵ Nutt (2012): s. 250ff.

¹⁶ Ibid.: s. 252ff.

om den oplevelse af beruselse eller velvære, man kan opnå ved indtagelse af stoffet. Fraregnet alkohol adskiller de legale rusmidler (koffein og nikotin) sig fra de øvrige euforiserende stoffer ved kun at bibringe en meget beskedent oplevelse af eufori. Også her er placeringen af især cannabis påfaldende, ligesom fraværet af alkohol på de forskellige lister for en objektiv betragtning forekommer bemærkelsesværdig, idet mange typer alkoholiske rusmidler generelt må siges at besidde stærke euforiserende egenskaber.

I denne opgave dækker betegnelsen "euforiserende stoffer" ganske enkelt over de rusmidler, som lovgivningen forbyder eller sætter begrænsninger for brugen af, mens "rusmidler" også omfatter alkohol, og "nydelsesmidler" kan omfatte både de illegale rusmidler, alkohol og de mildt euforiserende midler som tobak, kaffe og te.

I lægmandskredse opstod der efter 1960'erne et skel mellem "hårde" og "bløde" stoffer - endnu et diffust begreb, som ikke har nogen videre videnskabelig gyldighed. De "bløde" stoffer betegner sædvanligvis de "naturlige" rusmidler, som fx kan produceres af cannabis, mens de "hårde" stoffer betegner de halv- til helsyntetiske, kemisk fremstillede produkter. Begreberne er særdeles uklare, idet det sjældent fremgår, hvorvidt andre uforarbejdede naturdroger end cannabis også indgår i gruppen af "bløde" stoffer - fx *khat*, psilocybinsvampe, *peyotekaktus*, *ayahuaska* og *råopium*, og de vil kun blive anvendt i den udstrækning, de optræder i kildematerialet, hvor de altså også er udtryk for den forståelsesmæssige begrænsning, at det ikke er helt klart, hvilke stoffer der hentydes til - blot kan det med rimelig sikkerhed antages, at de "bløde" stoffer sædvanligvis bliver anskuet som mindre problematiske end de "hårde" af dem, som benytter sig af denne distinktion.

Generelt er den samfundsmæssige debat om euforiserende stoffer præget af debattørernes partikulære interesser, et forhold som historisk set lader til at være generelt, for så vidt det kommer til stoffer, som påvirker menneskers temperament og karaktertræk - men den udprægede begrebsforvirring og de inkonsistente juridiske og medicinske definitioner, som er forsøgt forklaret ovenfor, har uden tvivl også bidraget til mytedannelser, ligesom det ofte kommer til udtryk i den offentlige og politiske debat, at folk helt enkelt forbinder begreberne omkring euforiserende stoffer med vidt forskellige fænomener.

Teoretiske begreber

I opgaven gøres der også brug af en del begreber, som er hentet fra forskellige videnskabsteoretiske genrer.

Ifølge en central forståelse i grene af rusmiddelforskningen er opfattelsen af de illegale rusmidler udtryk for en eurocentrisk verdensanskuelse, som er nært forbundet med historien om rusmidlernes globale udbredelse under den europæiske ekspansion. Denne forståelse ligger som en udtalt grundantagelse

i store dele af litteraturen om emnet, men formuleres mest tydeligt i David Courtwrights *Forces of habit*, som anfører, at den nuværende indeksering af de forskellige rusmidler er et resultat af det kristne hegemoni, som blev konsolideret i det 19. århundrede, hvor modstanden mod rusmidler fra ikkeeuropæiske kulturer også voksede sig stærk. Af samme årsag spænder denne opgave også over en ganske lang periode, idet de første møder mellem europæisk kultur og "fremmede" rusmidler kan bidrage med væsentlige forklaringer på den diskurs omkring euforiserende stoffer, som dominerer debatten i dag.

Begrebet "diskurs" anvendes ligeledes i opgaven, som dog ikke skal betragtes som en egentlig "diskursanalyse", selvom det primære sigte er at afklare omstændighederne for den politiske debat om euforiserende stoffer, og altså herunder også at bestemme de dominerende diskurser. Diskursbegrebet hører traditionelt under poststrukturalistisk sprogvidenskab,¹⁷ og de nærmere detaljer af denne disciplin er af underordnet betydning for opgaven, der dog gør brug af enkelte specifikke begreber, som kan knyttes til denne. "Diskurs" betegner her en *dominerende omtaleform og anskuelse af et bestemt fænomen*, in casu euforiserende stoffer.

Endelig anvendes det socialkonstruktivistiske begreb "moralsk panik", som blev præsenteret som sociologisk begreb af Stanley Cohen i 1964. Moralsk panik betegner fænomener, hvor medier foranlediger en ophidset debat over en mindre gruppes normbrydende adfærd. Den afvigende gruppe bliver genstand for disproportioneret bestyrtelse og dæmonisering, selvbestaltede eksperter i fænomenet - *moralske entreprenører* - forstærker processen, og lovgiverne griber til vidtrækkende modforanstaltninger til beskyttelse af samfundsordenen.¹⁸ De offentlige reaktioner på fremkomster af ukendte euforiserende stoffer - eller nye anvendelsesformer af disse - i et samfund benyttes ofte til eksemplificering af begrebet moralsk panik, som altså kan formodes også at have været til stede i den danske narkotikadebat.

¹⁷ Sørensen, Georg og Jens Henrik Tiemroth: "Diskursanalyse" i: *Den Store Danske Encyklopædi* (webudgaven), Gyldendal. http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Historieteori_og_videnskab/diskursanalyse (besøgt 14. juli 2017).

¹⁸ Ben-Yehuda & Goode (2009): s. 217.

2. Den psykoaktive revolution - stoffernes kulturhistorie

En historisk oversigt over euforiserende stoffers udbredelse og anvendelse støder først af alt på udfordringen med at indekser de mange varianter af rusmidler, nydelsesmidler og stimulanser, som har fundet anvendelse i forskellige kulturer, sandsynligvis gennem hele menneskehedens historie. Den gængse konnotation, som knyttes til ordet "stoffer", henviser til den gruppe, som David Courtwright betegner "The little three",¹⁹ nemlig opium, cannabis og koka og de forskellige derivater og udtræk af disse.

Men ifølge Courtwright bør betegnelsen "stoffer" dække over et langt bredere kulturhistorisk fænomen, hvis udbredelse indgår i tæt forbindelse til den europæiske ekspansion og de kultur møder og kulturelle omkalfatringer, som har fundet sted i kraft af denne, og som medførte, hvad han betegner som "the psychoactive revolution"; et af kolonialismens mest betydningsfulde verdensomspændende resultater.

The big three

David Courtwright inddeler de vigtigste seks rusmidler på verdensplan i to kategorier: "The big three", som dækker over alkohol, tobak og koffein, og "The little three": opium, cannabis og kokain. Til disse seks kan med rimelighed føjes nydelsesmidlet sukker, som ganske vist ikke kan betragtes som euforiserende, men som dels indgår som nøglekomponent i fremstilling eller indtag af andre rusmidler og dels har samme formål som de øvrige rus- og nydelsesmidler: Sukker indtages primært for velbehagets skyld, det er ikke en sundhedsmæssig nødvendighed, og det har en del velkendte uhensigtsmæssige bivirkninger ved umådeholden brug, som i et folkesundhedsmæssigt perspektiv efterhånden udgør en vægtig konkurrent til de øvrige nydelsesmidler af både legal og illegal status. Ligesom med de legale og illegale rusmidler er udbredelsen af sukkeret også sket som følge af den europæiske ekspansion, og i lighed med både kaffe, te, chokolade, tobak og cannabis er sukker blevet tillagt en del egenskaber, som muligvis ikke finder belæg i videnskabelige studier, men ikke desto mindre lever i bedste velgående som myter i dag – fx sukkers evne til at gøre børn hyperaktive og aggressive, kaffes evne til at gøre berusede personer hurtigere ædru og chokolades egenskaber som afrodisiakum.

At de seks typer rusmidler har fordelt sig netop sådan, er ikke nødvendigvis selvindlysende, og de fem for europæisk kultur fremmede rus- og nydelsesmidler blev alle modtaget med en vis opstandelse, da de blev introduceret på de europæiske markeder. Den danske læge og botaniker Simon Paulli, som mest er kendt for den oprindelige udgave af botanikværket *Flora Danica*, hævder i *Commentarius de Abusi Tabaci Americanum et Herbae Thee*

¹⁹ Courtwright (2001): s 31ff.

Asiaticorum in Europa fra 1665, at selvom både tobak og te ganske vist besidder medicinske egenskaber, så er disse først og fremmest virksomme på indbyggerne i planternes oprindelsesområder. Te var altså naturligt forbeholdt kinesere, kaffe var for persere, tobak og chokolade for amerikanske indianere – og vin og øl for europæere.²⁰

Da europæerne i 1492 stiftede bekendtskab med den indfødte amerikanske befolknings brug af tobaksplanten, forblev denne fremmede skik det efterfølgende århundrede primært en eksotisk kuriositet. Men i takt med den forøgede sejlads over Atlanten blev tobaksbrug en udbredt aktivitet blandt sømænd, fra slutningen af 1500-tallet udførte spanske købmænd planten, og allerede i 1620 kunne tobak betragtes som en global afgrøde.²¹ Indtil slutningen af 1600-tallet var tobak stadig en kostbar handelsvare, men i 1670'erne effektiviserede kolonimagterne tobaksdyrkingen, og i perioden 1620-1670 steg den årlige import af tobak til England fra 65.000 pund til over 20 millioner pund, og prisen på tobak faldt til et leje, hvor alle samfundsklasser kunne være med.²²

Hverken tobak eller de koffeinholdige nydelsesmidler fik dog en udelt hjertelig modtagelse i den gamle verden – Storbritanniens første fællesmonark, James I, rasede mod tobaksbrug i skriftet *A Counter-Blaste to Tobacco*:

*”And now good Countrey men let vs (I pray you) consider, what honour or policie can mooue vs to imitate the barbarous and beastly maners of the wilde, godlesse, and slauish Indians, especially in so vile and stinking a custome?”*²³

Andre af 1600-tallets magthavere nøjedes ikke med at fordømme tobak; i Rusland blev rygere straffet med stokkeslag, mens folk der brugte snus kunne få næsen revet af, kinesiske rygere risikerede at få sat hovedet på en stage, tyrkere blev tortureret til døde for tobaksrygning, og i Italien kunne katolske præster, der brugte tobak under kirkelige handlinger, blive ekskommunikeret fra kirken.²⁴ Uagtet disse voldsomme sanktioner fortsatte tobakken sit sejrstog op gennem 1700-tallet, og i 1800-tallet var rygning en fuldt integreret del af europæisk kultur.²⁵

Skønt koffeinindtagelse ikke blev underlagt samme grusomme straffe som tobaksbrug, så blev også kaffe og te modtaget med udpræget skepsis i konservative kredse. Kaffe trådte ind på det europæiske marked i en opbrudstid, hvor store dele af Europa overgik til protestantismen, og hvor den spirende modernitet blev båret frem af en ny og tiltagende magtfuld samfundsklasse: borgerskabet. I løbet af 1600-tallet blev kaffe dette nye borgerskabs yndlingsdrik – kaffen stod som et pietistisk alternativ til den sansbedøvende alkohol, koffein fungerer opkvikkende og stimulerende på det

²⁰ Ibid.: s. 71.

²¹ Ibid.: s. 14f.

²² Ibid.: s. 15.

²³ King James I (1604): s. 1.

²⁴ Courtwright (2001): s. 16.

²⁵ Ibid.: s. 17:

åndsarbejde, som kendetegner den foretagsomme borgers hverdag, ligesom kaffe anpriser som et effektivt middel til at dæmpe uønskede erotiske impulser.²⁶ Med opblomstringen af kaffehuse i Frankrig og England gennem sidste halvdel af 1600-tallet fik borgerskabet vigtige nye samlingssteder, hvorfra bl.a. den franske revolution tog sit udspring, men udviklingen af en præstationsfremmende rusmiddelkultur blev ikke hilst velkommen af alle. Blandt kaffens modstandere fandtes helt oplagt ikke mindst vinhandlere, bryggere og kroejere, men også seriøse naturforskere som Carl von Linné advarede mod at manipulere med kroppens funktioner vha. koffein og derved presse den menneskelige fysik til en højere ydeevne, end hvad naturen dikterer.²⁷

The little three

Vores viden om brugen af rusmidler i førhistorisk tid er sparsom. Palæontologiske studier antyder, at hampeplanten indgik som handelsvare på silkevejen allerede i jernalderen, og at planten blev dyrket systematisk i de tidligste agrare samfund.²⁸ Den hårdføre, fiberrige plante finder talrige anvendelsesmuligheder, og hvornår dens euforiserende virkning blev kendt er et åbent spørgsmål. De fleste steder har hamp dog historisk set først og fremmest tjent som en afgrøde til tekstilfremstilling,²⁹ og dens anvendelse som rusmiddel var indtil det 19. århundrede mere eller mindre forbeholdt Nordafrika og Indien især. Udvekslingen af cannabisplanter via silkevejen kan altså næppe sandsynliggøre en præhistorisk "narkorute", og verdens forskellige, relativt isolerede, folkeslag har indtil opdagelsen og erobringen af Den Nye Verden o. 1500 haft fred til at udvikle hver sin rusmiddelkultur.

Opium

Opiumsvalmuens oprindelse er omdiskuteret, men den har været anvendt både medicinsk og rekreativt meget tidligt. Den menes at være spredt fra Centraleuropa til det østlige Middelhavsområde o. 1400 f.v.t., og i oldtidens sydeuropæiske byer tjente "valmuesaft" flere formål, idet opium både virker beroligende og smertelindrende og derudover er effektivt som behandling og forebyggelse af diarre, et problem som i kraft af byernes ringe sanitære forhold har været akut i det meste af verden langt op i det 20. århundrede³⁰.

Senere opnåede opium også udbredelse i muslimske kulturområder, både

²⁶ Schivelbusch (1992): s. 30f.

²⁷ Ibid.: s. 31.

²⁸ Palæontologen dr. Tengwen Long fra Freie Universität Berlin arbejder på et endnu ikke publiceret studie af domesticeringen og udbredelsen af hampeplanten, dele af hans forskningsresultater er videregivet i forskellige populærvidenskabelige tidsskrifter, herunder fx: Klimczak, Natalie: "Surprising 5000-Year-Old Cannabis Trade: Eurasian Steppe Nomads Were Earliest Pot Dealers", i: *Ancient Origins : reconstructing the story of humanity's past*, July 22. 2016 (besøgt 28. marts 2017).

²⁹ Courtwright (2001): s. 39.

³⁰ Ibid.: s. 32.

pga. dets førnævnte medicinske egenskaber, og sandsynligvis også pga. det islamiske alkoholforbud, som gjorde ikkealkoholiske rusmidler særligt attraktive. Arabiske handelsfolk bragte opium til Iran, Indien og Kina i det 9. århundrede, og fra 1500-tallet blev disse folkerige egne centrum for intensiv opiumsdyrkning, bl.a. fordi det er en afgrøde, som kræver adgang til en stor og billig arbejdsstyrke, idet de umodne opiumsfør og saften fra disse skal indsamles med håndkraft, og udbyttet af opium per høstarbejder er ganske beskedent. I Indien opstod allerede o. 1000 en kultur omkring rekreativ indtagelse af opium,³¹ mens forbruget i Kina var relativt begrænset, indtil det britiske Ostindiske Kompagni indledte en heftig import til landet i midten af 1700-tallet.³² Årsagen til denne kampagne skal findes i en anden af de lukrative handelsvarer, som indgår i "the big three": den kinesiske te.

Europæerne havde voldsom succes med at udbrede deres egen kulturkreds' primære rusmiddel - alkohol - til de nye områder, der blev åbnet for handel og kolonisering i 1500-tallet. I samme periode blev arabiske destilleringsmetoder almindeligt udbredt i Europa, og den nye stærke spiritus, blev en både en eftertragtet byttevare for afrikanske slaver og en effektiv metode til at passivisere den indfødte befolkning i Afrika og Amerika. I Europa tjente de alkoholiske drikke både som en vigtig næringskilde og som en steril, uforurennet drikkevare, men asiaterne havde ikke umiddelbart behov for at købe europæernes brændevin - de drak nemlig udtræk af teblade lavet på kogt, sterilt vand. Kineserne var i besiddelse af den eftertragtede te og andre luksusvarer, og briternes løsning på deres svage forhandlingsposition i forhold til kineserne blev at introducere store mængder opium - illegalt - fra Indien på det kinesiske marked.³³ Den kinesiske kejser udstedte allerede i 1729 et totalforbud mod opiumshandel, men først hundrede år senere satte det kinesiske styre for alvor ind overfor den britiske import, hvilket resulterede i Første Opiumskrig (1839-1842) mellem Kina og Storbritannien. Det kinesiske nederlag medførte indgåelse af en række traktater mellem Kina og de europæiske kolonimagter, de såkaldte "*unequal treaties*",³⁴ som bl.a. garanterede briternes opiumsimport til Kina, og det kinesiske forbrug af opium steg til det halvfjerdsdobbelte fra 1767 til 1850.³⁵

Kampen om verdenshandlen med kinesisk te er således flettet nært sammen med udbredelsen af det euforiserende stof opium. Da millioner af unge kinesiske mænd i fra midten af 1800-tallet emigrerede til USA's og Europas storbyer, medbragte de også en kultur omkring opiumsrygning, og skønt omfanget af denne kultur er blevet overdrevet en del af forfattere som Charles Dickens, Oscar Wilde og Arthur Conan Doyle, så grundlagde de udvandrede kinesere i 1800-tallet ikke kun en verdensomspændende kultur for

³¹ Tahroor, Avinash: "A Brief History of Opium in India", *Release* : talkingdrugs.org, 2016 (besøgt 28. marts 2016).

³² Schivelbusch (1992): s. 109f.

³³ Courtwright (2001): s. 34f.

³⁴ Xiaobing (2012): s. 335ff.

³⁵ Schivelbusch (1992): s 112.

opiumsrygning, men også et fundament for de smuglersyndikater, som i løbet af 1900-tallet voksede sig stærke.³⁶

Selvom den rekreative rygning af opium var af relativt beskedent omfang i den vestlige verden, var stoffet i sig selv langt fra ukendt i hverken Europa eller USA. Som smertestillende, beroligende og stoppende middel indgik opium i 1800-tallet i en lang række apotekerverer som medicin mod hovedpine, rejsefeber, hysteri, diarre og som indslumringsmiddel for småbørn, og stoffet var ikke underlagt nogen særlige restriktioner.³⁷ I Danmark fik apotekerne ganske tidligt monopol på opiumssalget, og med Chr. V's *Forordning om Medicis og Apoteker* fra 1672 skulle tilberedning af opiumsholdig medicin endvidere foregå under overværelse af en autoriseret læge, men ellers kunne opium sælges og importeres frit uden nogen form for registrering eller lægeordination indtil Apotekerloven af 1913.³⁸

Cannabis

Den botaniske oprindelse af de forskellige typer cannabisplanter er omdiskuteret, men som landbrugsafgrøde vandt hampeplanten for alvor global udbredelse i forbindelse med den øgede skibsfart fra 1500-tallet, hvor man fik behov for at producere store mængder reb. De spanske kolonister medbragte planten til Amerika, mens den på det tidspunkt var kendt og anvendt til mange formål mere eller mindre overalt i den gamle verden, herunder også Asien og store dele af Afrika. Den stærkest rodfæstede kulturelle hjemstavn for cannabis var det indiske subkontinent, hvor de første skriftlige kilder til rekreativ brug af planten findes allerede i *Veda*-bøgerne (1100 f.v.t.).³⁹

Da europæiske kolonister bragte både hamp og slaver til Amerika, var det således ikke i første ombæring med henblik på at dyrke planten som nydelsesmiddel, men de sydafrikanske slaver kendte allerede til plantens euforiserende virkning, og plantageejerne tillod, at slaverne dyrkede cannabis bl.a. i de brasilianske sukker- og kaffeplantager. Brugen af cannabis blandt slaver og underklasse bredte sig langsomt gennem det syd- og mellemamerikanske kontinent, og ved slaveriets ophør i de caribiske sukkerplantager o. midten af 1800-tallet importerede især briterne store arbejdsstyrker fra fattige indiske landområder, hvormed cannabis også blev en fast bestanddel af den laveste arbejderklasses rusmiddelkultur i Caribien.⁴⁰

I Europa blev cannabis introduceret som et rusmiddel med nær tilknytning til opium, men hvor forskellige former for opiumsindtagelse - primært i form af drikken *Laudanum*, hvor opium er opløst i brændevin⁴¹ - i 1800-tallet vandt en vis udbredelse i den engelske og tyske arbejderklasse, var cannabisbrug

³⁶ Courtwright (2001): s. 35f.

³⁷ Schivelbusch (1992): s. 105.

³⁸ Kruse, Storgaard og Winsløw (1989): s. 13f.

³⁹ Booth (2003): s. 20.

⁴⁰ Ibid.: s. 130.

⁴¹ Schivelbusch (1992): s. 105.

længe begrænset til en lille skare af avantgardistiske kunstmalere og digtere, hvoraf kredsen omkring den berygtede "*Club des Hashischins*" i Paris er mest kendt. Den franske poet Baudelaire henledte borgerskabets opmærksomhed på det nye fænomen i en ode til hashrygning som den asociale kunstners middel til at isolere og frigøre sig fra spidsborgerlighedens lænker, og som følge af bl.a. Baudelaire's beskrivelser opstod en borgerlig modstandsbevægelse mod disse samfundsundergravende nye rusmidler, som med rimelighed kan betegnes som en *moralsk panik*. Den reelle udbredelse af begge rusmidler var yderst beskedent i Europa og udgjorde som sådan næppe nogen trussel mod borgerskabets moralkodeks, men den stigende borgerlige uvilje mod de fremmede rusmidler gjorde spørgsmålet politisk, og debatten gennem den sidste halvdel af 1800-tallet fik også betydning for opiumskonventionerne fra første halvdel af 1900-tallet.⁴²

Mens cannabis som rusmiddel var et særsyn i Europa, var hampeekstrakt et velkendt og bredt anvendt lægemiddel op gennem 1800-tallet. Det blev primært brugt som et smertelindrende, beroligende alternativ til opium, der var kendt for flere bivirkninger, som sjældent optrådte i forbindelse med behandling med cannabis.⁴³ Dronning Victorias livlæge, dr. John Russell Reynolds, anpriste cannabis som "*one of the most valuable medicines we possess*"⁴⁴, og indtil starten af 1900-tallet, hvor landvindinger indenfor farmakologi og medicinalindustri leverede nye, potente lægemidler, var efterspørgslen på cannabisekstrakter høj, og "cannabiscigaretter" kunne købes på apoteker som middel mod astma.⁴⁵

Til forskel fra Europa opnåede cannabis også popularitet som rusmiddel i USA i sidste halvdel af 1800-tallet. Man kunne bl.a. købe cannabiskonfekt, og blandt nogle kvindesagsforkæmpere blev det anbefalet at forsøge at give hustrumishandlende alkoholiserede mænd hash i stedet for alkohol, idet hashrygere ikke mentes at slå deres koner.⁴⁶ Forbruget af cannabis bredte sig især efter den amerikanske borgerkrig, men skønt cannabis kunne anvendes helt legalt, foregik brugen som regel i det skjulte, måske fordi indtagelsesformen knyttede det til opiumstrygning, som i stigende grad blev genstand for fordømmelse.⁴⁷

Koka

Mens opium og cannabis var ukendte afgrøder på det amerikanske kontinent, indtil europæerne indførte dem, var kokaplanten hjemmehørende i Andesbjergene, hvor tygning af kokablade havde fungeret som et væsentligt kosttilskud til at afhjælpe sult og højdesyge, som en opfriskende stimulan, som

⁴² Ibid.: s. 106ff.

⁴³ Brecher (1972): s. 405.

⁴⁴ Ibid.: s. 405.

⁴⁵ Ibid. s. 406.

⁴⁶ Booth (2003): s. 99.

⁴⁷ Ibid.: s. 100.

et lokalbedøvende lægemiddel og som en hellig plante til rituelle formål i mere end 4000 år.⁴⁸ De spanske kolonister var ambivalente overfor kokaplanten, men dens præstationsfremmende effekt på de lokale arbejdere betød, at de indfødtes kokakultur umiddelbart fik lov at bestå, og conquistadorerne indførte en beskatning på kokablade i det tidligere Inkarige, som snart viste sig at være en strålende forretning.⁴⁹ Man forsøgte også ad flere omgange at få etableret en eksport, men kokablade fordærves ganske hurtigt, hvilket betød, at de sendinger, der nåede Europa, havde mistet enhver kraft på den lange tur over Atlanten, og den europæiske lægevidenskab forholdt sig skeptisk overfor plantens påståede egenskaber. Først i 1859 lykkedes det den tyske kemiker Albert Niemann at isolere alkaloidet *kokain* fra det første parti kokablade, der nåede ufordærvt frem til Europa,⁵⁰ og to år senere indledte det tyske medicinalfirma Merck en beskedent produktion af stoffet til videnskabeligt brug.

I 1863 tog den korsikanske farmaceut Angelo Mariani patent på et tonikum af rødvin og kokaekstrakt, som hurtigt opnåede international succes. I løbet af 1880'erne udvidede Mariani sortimentet med en hel stribe kokabaserede produkter, og den amerikanske virksomhed *Coca-Cola* fik patent på en sodavand, der bestod af en mikstur baseret på kokablade og den ligeledes stimulerende koffein- og theobrominholdige kolanød, som er hjemmehørende i Afrika.⁵¹

Også den tyske psykolog Sigmund Freud fandte interesse for kokainet, som han i en artikel fra 1884 kaldte "Über Coca" - et stof der sandsynligvis besad egenskaberne til at helbrede en lang række psykiske og somatiske lidelser, men Freud måtte som andre europæere sande, at stoffet pga. kokaplantens lette fordærvelighed stadig var for omkostningstungt at sætte i storproduktion. Det lykkedes at udføre selve planten, men kun den indonesiske ø Java fik opbygget en produktion, som kunne konkurrere med den sydamerikanske, og prisen på kokain styrtdykkede herefter til en hundrededel af prisen mellem 1885 og 1914.⁵²

Adgang til den nu billige og lettilgængelige kokain gav anledning til en eksplosion i forbruget på globalt plan. I USA blev kokain - ligesom opium og cannabis - i begyndelsen af 1900-tallet et rusmiddel, som primært florerede blandt de større byers lavere samfundslag, og det samme mønster fortsatte i Europa, hvor forfærdede reportager om hæderlige borgere, der mistede al værdighed, forstand og kapital til det nye rusmiddel, dukkede op i dagspressen.⁵³

I modsætning til den noget overdrevne opiums- og cannabisforskrækkelse

⁴⁸ Courtwright (2001): s. 46.

⁴⁹ Brecher (1972): s. 269.

⁵⁰ Courtwright (2001): s. 47.

⁵¹ Ibid.: s. 48.

⁵² Ifølge Courtwright kostede 1 ounce (ca. 28 gram) kokain 280 dollars i 1885 og 3 dollars i 1914: Courtwright (2001): s. 50.

⁵³ Ibid.: s. 50f.

lader det til, at kokainmisbrug i vestlige storbyer faktisk var ganske omfattende i midten af 1920'erne, men ligeså pludseligt som epidemien brød ud, faldt forbruget i slutningen af årtiet, og omkring 2. Verdenskrig var kokain nærmest ikke længere til stede i Europa.⁵⁴ Dette voldsomme fald i forbruget kan forklares på flere måder: David Musto mener, at de erfaringer, man opnåede med stoffet gennem det tyvende århundredes første årtier, fik "immuniseret" den efterfølgende generation ved at afskrække dem i en sådan grad, at forbruget på det nærmeste uddøde.⁵⁵ Kokainmisbrug var desuden et politisk emne af høj prioritet, og lovgivere i de fleste lande verden over sanktionerede strenge straffe for kokainhandel, ligesom skrækindjagende, koordinerede oplysningskampagner rullede over hele den vestlige verden.⁵⁶ Musto mener dog ikke, at stramninger i lovgivningen var den direkte årsag til 1930'ernes faldende forbrug, men snarere at de nationale og transnationale lovgivningsmæssige tiltag afspejler en generel forskrækkelse over erfaringerne med stoffets individuelle og samfundsmæssige virkninger. Da kokain oplevede sin (i dag endnu langt fra udfasede) renæssance i 1970'erne, var lovgivningen på området også streng, men på det tidspunkt var 1920'ernes erfaringer gået i den kollektive bevidstheds glemmebog, og den nye generation af kokainbrugere opfattede stoffet som nyt og spændende.⁵⁷

En alternativ, måske mere plausibel, forklaring på det drastiske fald i kokainforbruget fra 1920'erne til udgangen af 1960'erne findes hos Edward M. Brecher, som mener, at kokainforbruget simpelthen blev skiftet ud med de i virkning lignende, helsyntetiske stoffer i gruppen af amfetaminer, som indtil skærpselser i lovgivningen omkring lægeordinerede medikamenter kunne tilgås temmelig frit.⁵⁸

Europæernes foretrukne rusmidler

Da europæerne ankom til Amerika, stiftede de ikke kun bekendtskab med tobak og kokaplanter. Den indfødte befolkning besad et omfattende katalog af milde og kraftige plantedroger med både rituelle og rekreative anvendelser, herunder kan nævnes kaktussen peyote, *banisteriopsis caapi* (en af nøgleingredienserne i den trancefremkaldende drik *ayahuasca*, som tilberedes af sydamerikanske shamaner), blomsten *morning glory*, psilocybinsvampe og adskillige andre.

De øvrige koloniserede verdensdele bød ligeledes på lokale rusmidler, som var fremmede for europæerne, fx den mildt euforiserende og beroligende drik *kava*, som stadig nyder stor udbredelse på stillehavsøerne, de opkvikkende blade fra planten khat, som er et stimulerende rusmiddel, der tygges primært i Østafrika og Mellemøsten, og nødderne af *betelpalmen*, som også tygges for en

⁵⁴ Ibid.: s. 51.

⁵⁵ Musto (1998): s. 152.

⁵⁶ Speaker, Susan L. (2001): s. 591ff.

⁵⁷ Courtwright (2001): s. 51.

⁵⁸ Brecher (1972): s. 277.

stimulerende og euforiserende virkning af op mod en tiendedel af verdens befolkning i Sydøstasien, Østafrika og på de vestlige stillehavsøer.⁵⁹

Ingen af disse plantedroger opnåede dog at blive globale rus- eller nydelsesmidler. Europæerne betragtede dem ikke som fordelagtige handelsvarer, men som komponenter i en djævelsk afgudsdyrkelse, som forhindrede omvendelse til kristendom. Blandt europæiske missionærer blev det anset som en hellig pligt at afvikle de indfødte befolkningers brug af hallucinogene midler, og enhver tanke om at indføre disse diabolske rusmidler i Europa var udelukket.⁶⁰

Skønt tobak også indgik som fast del af de indfødte amerikaneres ceremonielle skikke, blev dette nydelsesmiddel også anvendt både socialt og medicinsk, hvilket vakte europæernes nysgerrighed.⁶¹ Som nævnt mødte tobakken dog endda temmelig voldsom modstand, da den begyndte at blive anvendt som nydelsesmiddel i Europa, og de stoffer som med europæisk velsignelse og logistisk tilskyndelse opnåede global udbredelse, var først og fremmest dem, som blev vurderet til at støtte op om en acceptabel kristen, borgerligt kapitalistisk levevis: de forandrede ikke virkelighedsopfattelsen ved at hensætte folk i skræmmende, overnaturlige trancetilstande, de opstrammede snarere end sløvede deres brugere og maksimerede dermed deres arbejdsevner, de besad medicinske egenskaber uden at være for stærkt belastet af deres tilsvarende euforiserende virkninger, og de kunne måske fungere som alternativer til den alkoholkultur, som i kraft af den øgede brug af spiritusdestillering var blevet et voksende samfundsproblem især i de lavere klasser i Europa.⁶²

Billigere, hurtigere, stærkere - den psykoaktive revolution og industrialiseringen

Det kemisk forarbejdede udtræk af kokaplanten, kokain, adskiller sig i virkningsgrad markant fra de kokablade, som befolkningen i Andesbjergene har tygget i årtusinder, og hvor syntetisk kokain hos mange har ført til problematisk brug, adskiller den biokemiske og psykosociale virkning af kokablade sig tilsyneladende ikke nævneværdigt fra den, som opnås ved indtagelse af koffein fra kaffe og te.⁶³ Ifølge Courtwrights udredning af stoffernes kulturhistorie er det i det hele taget et gennemgående karakteristikon, at problematisk rusmiddelforbrug er opstået, hver gang producenter har fundet lejlighed til at forstærke og opkoncentrere de psykoaktive stoffer i et rusmiddel til nye højder, og således blev destilleret brændevin og anden stærk spiritus anledning til fremvækst af alkoholisme fra 1500-tallet, mens den svagere vin og de forskellige varianter af øl, mjød etc.,

⁵⁹ Courtwright (2001): s. 53ff.

⁶⁰ Ibid.: s. 55ff.

⁶¹ Ibid.: s. 57.

⁶² Ibid.: s. 55ff.

⁶³ Brecher (1972): s. 271.

som havde været integreret i europæisk kultur i århundreder, kun sjældent havde medført problematisk brug.

Egentlig misbrug af nydelsesmidler blev først et omfattende samfundsproblem i forbindelse med industrialiseringen og de øgede muligheder for industrielt forstærkede, masseproducerede rusmidler, som blev faldende i de nye, urbaniserede samfund, med alt hvad disse indebar af monotone arbejdsformer, social forarmelse og identitetsmæssig rodløshed. Brændevin i 1600-tallet, morfin i 1800-tallet, kokain i starten af 1900-tallet og stribevis af syntetisk fremstillede stimulanser og psykotropiske stoffer i sidste halvdel af det 20. århundrede og i dag.

I anden halvdel af 1800-tallet undergik farmakologien en revolutionerende udvikling, og særlig i Tyskland fandt banebrydende opdagelser sted. Som nævnt blev halv- eller helsyntetiske stoffer som morfin og kokain isoleret og sat i produktion i Tyskland, og sideløbende med dette udvikledes muligheden for intravenøs eller subkutan injektion ved hjælp af kanyler, som bevirkede en yderligere forstærket og mere kontrollerbar effekt af stofferne. Medicinalvirksomheder som Merck og Bayer opdagede og producerede stribevis af nye stoffer, hvoraf acetylsalicylsyre, barbiturater og heroin vandt global udbredelse.⁶⁴ Læger over hele den vestlige verden ordinerede de nye tyske lægemidler med rund hånd, og da adgangen til tysk medicin blev afskåret i forbindelse med Første Verdenskrig, måtte den amerikanske og britiske medicinalindustri i al hast nå op på tysk niveau.⁶⁵

Dilemmaet med de mange nye muligheder for medicinsk behandling opstod ikke mindst i forbindelse med de fysiske og psykiske skader, som det 19. og 20. århundredes mange krige førte med sig. Udover den umiddelbare smertelindring, som morfin kunne tilbyde de mange sårede soldater, blev PTSD et akut og omfattende problem efter Første Verdenskrig, hvor et stort antal ”granat-chok”-ramte soldater blev behandlet med barbiturater for deres psykiske men, og grænserne mellem medicinsk og rekreativ brug af stofferne blev mere vanskelige at fastsætte. De nye typer nervemedicin viste sig at være vanedannende hos mange, de blev ofte indtaget i kombination med alkohol, og de optrådte hyppigt i forbindelse med sociale problemer.⁶⁶

Både i misbrugsforskningen og den politiske debat er et centralt spørgsmål netop forholdet mellem årsag og virkning mellem misbrugsproblemer, psykisk sygdom og social elendighed - og herunder ikke mindst den effekt, som selve forbuddet mod bestemte grupper rusmidler har på den samlede problemstilling. Som eksempel har forbuddet mod cannabis formentlig ført til intensiverede bestræbelser mod at forædle hampeplanten, således at den samme euforiserende virkning kan opnås med mindre mængder, ligesom ændringer i strafferammen for handel med cannabisprodukter har betydet, at de illegale distributionsnet har større fordele af stærkere produkter som hash end af at løbe risikoen for at blive pågrebet med store mængder af den mildere

⁶⁴ Ibid.: s. 77.

⁶⁵ Ibid.: s. 77.

⁶⁶ Nutt (2012): s. 264f.

marihuana, som ikke har den samme handelsværdi. Straffen for handel med de to typer cannabisprodukter er i dag den samme i Danmark.⁶⁷

Udvikling i forbruget af psykoaktive stoffer i det 20. århundrede

Masseproduktion og global distribution af både syntetiske og naturlige rusmidler gav i begyndelsen af 1900-tallet anledning til etablering af et internationalt kompleks af foranstaltninger til at begrænse det stigende forbrug af rusmidler. Den voksende bekymring over de samfundsmæssige konsekvenser af udbredelsen af forskellige stoffer forhindrede dog ikke farmakologien i at udvikle nye medikamenter til at afhjælpe både alvorlige og mindre generende lidelser eller imødekomme andre behov for medicinske hjælpemidler, og uagtet de lovgivningsmæssige tiltag mod anvendelse af psykoaktive stoffer som rusmidler vedblev det samlede forbrug af de begrænsede og forbudte stoffer at stige, hvis man betragter udviklingen over hele det 20. århundrede, og navnlig fra midten af 1960'erne skete der markante ændringer i anskuelsen og forbruget af rusmidler.

Undtaget cannabis, som først for relativt nyligt atter er blevet genstand for interesse pga. eventuelle medicinske egenskaber, er det fælles for majoriteten af de mest udbredte rusmiddeltyper, som blev introduceret gennem 1900-tallet, at de oprindeligt er udviklet i medicinsk øjemed og først derefter har fundet anvendelse som euforiserende midler til rekreativ brug. Således blev amfetamin først introduceret på det legale marked under navnet *Benzedrin* som et blodtryksregulerende og luftvejsforstørrende middel i 1932, og snart herefter opdagedes amfetaminers effekt på en række sygdomme og tilstande, fx narkolepsi, opmærksomhedsforstyrrelser hos børn og depression.⁶⁸ Som lægemidler var amfetaminerne de fleste steder fra starten underlagt krav om lægeordination, men selvom det i reglen var relativt nemt at få udleveret en recept på et amfetaminholdigt lægemiddel, voksede et illegalt marked for amfetamin frem sideløbende med væksten i det legale marked, og i kraft af netop den lette tilgængelighed af legale amfetaminer var (og er) priserne på amfetamin på det sorte marked lave i forhold til eksempelvis kokain.⁶⁹

⁶⁷ I 2016 stadfæstede Højesteret en dom for væksthudsyndyrkning af marihuana ("skunk"), som indebærer, at cannabisprodukterne hash og marihuana ligestilles, hvad angår strafværdighed. Til grund for afgørelsen lægges bl.a., at marihuana i dag som oftest har et THC-indhold, som svarer til eller er højere end THC-indholdet i hash: Højesteretsdom 45-16.

⁶⁸ Brecher (1972): s. 278.

⁶⁹ Ifølge Sundhedsstyrelsens årsrapport *Narkotikasituationen i Danmark 2013* anslås prisen for et gram amfetamin til at ligge på mellem 100 og 200 kr. på det illegale marked, mens et gram kokain i 2013 blev anslået til at koste 500-800 kr. Siden 2013 har årsrapporterne ikke indeholdt oplysninger om formodede prisniveauer på gadeplan - Sundhedsstyrelsen (2013): s. 93.

Euforiserende stoffer som subkulturelt samlingspunkt

Skønt medicinalindustriens bidrag til udbredelsen af forskellige farmaceutiske produkter medførte temmelig omfattende forbrug af først morfin, siden kokain og senere amfetamin, blev disse stoffer ikke umiddelbart til definerende samlingspunkter for subkulturelle miljøer i første halvdel af det 20. århundrede. Den rolle fik til gengæld cannabis, der som nævnt fik sin debut i USA's sydvestlige stater omkring århundredeskiftet. Et væsentligt ophav til udbredelsen af cannabis i USA var den bølge af mexicanske immigranter, som på grund af økonomisk og politisk ustabilitet i perioden omkring den mexicanske revolution i 1911 bosatte sig i de sydvestlige amerikanske stater, der grænser op til Mexico. I lighed med landets øvrige etniske minoriteter blev mexicanerne i høj grad udsat for diskrimination og fremmedhad, og den mexicanske cannabiskultur blev også hurtigt genstand for udbredt fordømmelse.⁷⁰ Tilfælde af voldelige udbrud fra de fattige og forfulgte mexicanere blev i pressen udlagt som en direkte konsekvens af cannabisindtagelse, hvormed cannabis fik ry af aggressionsfremkaldende "*loco weed*", og de første eksempler på amerikanske forbud mod cannabis findes netop i de mexicanske grænsestater.⁷¹

Mens den hvide amerikanske befolkning holdt sig på afstand af dette volds- og sindssygefremkaldende rusmiddel, vandt cannabis dog snart udbredelse blandt den fattige sorte befolkning, og særlig i det gryende jazzmiljø i New Orleans blev det et populært rusmiddel. De sorte ophavsmænd til den provokerende nye musikgenre fandt, at cannabis i modsætning til opium og alkohol ikke sløvede sanserne, men derimod kunne fremme en tilstand af afslappethed og kreativitet, som passede fortrinligt til jazzkulturens livsstil.⁷² At ryge pot blev nærmest identitetsbærende for den rebelske jazzkulturs musikere og tilhængere, fx udtalte Louis Armstrong at:

*"It makes you feel good, man. It relaxes you, makes you forget all the bad things that happen to a Negro. It makes you feel wanted, and when you're with another tea smoker it makes you feel a special sense of kinship."*⁷³

Sammen med jazzmusikken bredte cannabis sig op igennem USA, dens tilknytning til jazzkulturen og til sorte og mexicanske minoritetsmiljøer i det hele taget antændte frygt og moralsk panik, og i 1937 blev marihuana endegyldigt forbudt i alle amerikanske stater.⁷⁴ Forbuddet forhindrede ikke den fortsatte udbredelse af marihuana blandt USA's minoriteter, for hvem marihuana blev en identitetsmarkør - et forhold som siden blev overtaget af den øvrige amerikanske og europæiske ungdom, da først de såkaldte beatniks og senere 60'ernes ungdomsoprørere tog det illegale rusmiddel til sig.⁷⁵ På det

⁷⁰ Booth (2002): s. 132f.

⁷¹ Ibid.: s. 133.

⁷² Ibid.: s. 138ff.

⁷³ Ibid.: s. 141.

⁷⁴ Ibid.: s. 154ff.

⁷⁵ Ibid.: s. 240ff.

tidspunkt havde massive amerikanske kampagner mod både opium, kokain og cannabis været medvirkende til, at stofferne var blevet forbudt i det meste af verden.

Etableringen af en transnational narkotikadiskurs

Forbudsbevægelser tager form

Perioden fra 1870 til indledningen af Første Verdenskrig i 1914 bød på gennemgående forandring af den imperialistiske kolonialisme. Hvor de foregående århundreders merkantilistiske politik havde givet opdrift til magtfulde handelskompagnier, hvor private købmænd grundlagde enorme formuer via kolonialhandlen, betød etableringen af egentlige nationalstater i kombination med overgangen til en mere liberalistisk handelspolitik med frie markeder, at et kapløb om markedsandele og beherskelse af fremmede territorier blev essentiel for de nye staters interne konkurrence.

Efter afslutningen af den amerikanske borgerkrig i 1865 blev også USA en del af dette kapløb, og med fredsslutningen efter Den spansk-amerikanske krig i 1898 overtog USA en række af de spanske besiddelser i Caribien og Stillehavet. Med annekteringen af kolonierne i Stillehavet overtog USA også et velorganiseret handelsapparat med en vare, som i hjemlandet var blevet genstand for stigende problematisering gennem sidste halvdel af 1800-tallet: opium.

Den store indvandningsbølge af unge kinesiske mænd til jernbanebyggeri i de amerikanske Nordstater havde importeret en kultur omkring opiumsrygning, og da de store anlægsbyggerier ved udgangen af 1800-tallet så småt havde nået deres afslutning, stod de mange kinesiske immigranter uden beskæftigelse, hvilket medførte en del sociale problemer i de kinesiske minoritetssamfund, og det blev nærliggende at italesætte problemerne med kriminalitet og social nød som en direkte følge af opiumsmisbrug.

Frygten for misbrugsproblemer i de kinesiske parallelsamfund i Nord blev fulgt af en stigende bekymring for misbrugsproblemer blandt de nyligt frigivne slaver i det racesegregerede Syd. Slavernes frigivelse medførte frygt for opstande i Sydstaterne, og en række historier om sorte mænd, som i en kokaininduceret bløddrus havde fået overmenneskelige kræfter og begået alvorlige forbrydelser, florerede i den amerikanske sydstatspresse. Forløbet omkring disse beretninger er skoleeksempler på moralsk panik, hvor pressen henleder offentlighedens opmærksomhed på et tilsyneladende stærkt begrænset, grænsende til ikkeeksisterende, fænomen med en række lidet sandsynlige historier, ifølge hvilke kokainindtagelse blandt sorte fx skulle bevirke, at de ikke lod sig standse af politiets skydevåben, hvilket ikke kun blev den direkte årsag til, at flere politiafdelinger skiftede til ammunition af en højere kaliber, men også til krav om myndighedernes øjeblikkelige indgriben

overfor problemet.⁷⁶

Kokainforbruget blandt sorte amerikanere var dog ifølge David Musto meget begrænset. Skønt stoffet netop i denne periode oplevede sin første storhedstid, hvor masseproduktion fik priserne til at falde, var det stadig så dyrt, at det kun har været indenfor rækkevidde for de ganske få blandt den fattige sorte befolkning i USA.⁷⁷ Blandt dem var rusmidlerne cannabis og alkohol udbredte, mens kokain var forbeholdt den hvide middel- og underklasse, og skønt opiumsrygning blev omtalt som et eskalerende problem blandt kinesiske immigranter, skete det helt store forbrug af opiater i Vesten som led i medicinsk behandling for alt fra tandfrembrud hos småbørn, over almindelig smertelindring til substitut for alkohol ved alkoholisme – en afvænningsmetode som stadig var i brug helt op i 1940'erne.⁷⁸

Et andet vigtigt element i den amerikanske interesse i at adressere opiumshandel på transnationalt niveau kan findes i de amerikanske tilnærmelser til det store og attraktive handelsmarked i Kina. Som kort beskrevet i det foregående kapitel var situationen omkring handlen med opium siden Opiumskrigen og indgåelsen af ”de ulige traktater” med de europæiske kolonimagter ude af de kinesiske magthaveres hænder, og i den kinesiske befolkning opstod der i anden halvdel af 1800-tallet en indædt modstand mod den britiske overmagt, som fik et stærkt symbol i den opiumskultur, briterne havde påtvunget den kinesiske befolkning. Den britiske koloniadministration indgik i 1906 en aftale med det kinesiske styre om at udfase opiumshandlen på den betingelse, at kineserne fik nedbragt den lokale opiumsproduktion og antallet af opiumsrygere, hvilket styret i forening med den kinesiske Boxerbevægelse formåede på rekordtid. Den nationalistiske bevægelse hævdede, at det var landsforræderisk at indtage den britiske opium, og den fik succes med at nedbringe antallet af opiumsrygere i Kinas storbyer betragteligt, både via politisk agitation og gennem voldelige angreb på de såkaldte ”opiumshuler”.⁷⁹

Også i Storbritannien var der i løbet af 1800-tallet opstået en modstandsbevægelse mod udbredelsen af rusmidler som opium. En modstand som i høj grad var ansporet af en forargelse over særlig den britiske opiumspolitik i Kina, som blev anset som en forbryderisk tilsidesættelse af de moralske forpligtelser, det burde indebære at optræde som imperialistisk stormagt.

Ifølge Nadelmann havde den britiske bevægelse mod opiumspolitikken i Kina adskillige fællestræk med den modstandsbevægelse mod slaveri, som årene forinden havde opnået at presse de europæiske kolonimagter til at udfase slaveriet, og bevægelserne talte desuden en del af de samme hovedaktører, som for en stor dels vedkommende stammede fra den religiøse minoritet af kvækere, der bl.a. stiftede *The Anglo-Oriental Society for the Suppression of the Opium*

⁷⁶ Musto (1973): s. 7.

⁷⁷ Ibid: s. 8.

⁷⁸ Brecher (1972): s. 9ff.

⁷⁹ Musto (1973): s. 29f.

Trade i 1874.⁸⁰ Der dannedes således ved udgangen af 1800-tallet en tværnational græsrodsbevægelse mellem britiske og amerikanske religiøse agitatorer, som pressede på for at få etableret en transnational lovgivning på området.

Det filippinske problem

Da USA som nævnt overtog en række af Spaniens kolonier, blev det en umiddelbar udfordring for den amerikanske selvforståelse som en retfærdig og samvittighedsfuld kolonimagt at fastlægge en ordning for den filippinske opiumshandel. Spanierne havde siden 1843 organiseret opiumshandlen som et statsmonopol kombineret med en licitationsentreprise med en årlig budrunde, hvor koloniadministrationen varetog selve importen, og private handelsfolk kunne byde på eneretten til detailsalget til både rekreativ og medicinsk brug. Opium til rygning måtte kun distribueres til det store kinesiske mindretal på de filippinske øer, monopolhaverne var forpligtet til at føre grundige registre over handlen, og de var desuden ansvarlige for at dæmme op for smugleri og parallelimport til øerne.⁸¹

Da USA overtog Filippinerne, undlod man det første år at forholde sig aktivt til opiumsspørgsmålet, og handlen blev derfor de facto frigivet, hvilket førte til faldende priser og forøget forbrug, også blandt den oprindelige filippinske befolkning, som med det spanske monopolsystem i højere grad havde været afskåret fra rekreativt forbrug af opium.⁸²

I 1903 besluttede den filippinske administration, at en form for monopolsystem alligevel var at foretrække – ikke for at begrænse handlen, men for at sikre et større økonomisk udbytte for kolonien. Et lovforslag til en organisering meget lig de spanske forgængeres blev udarbejdet, med den væsentligste forskel at overskuddet fra en statsmonopoliseret opiumshandel skulle finansiere en fond til opbygning af det filippinske uddannelsessystem.⁸³

Lovforslaget blev øjeblikkeligt mødt med massiv modstand, både blandt forskellige lokale grupperinger på de filippinske øer og blandt den voksende græsrodsbevægelse, der arbejdede for en striks føderal narkotikalovgivning i moderlandet. En central figur for den filippinske modstand blev den episkopale biskop, som ledte den amerikanske mission på Filippinerne, biskop Charles Henry Brent, som senere kom til at spille en fremtrædende rolle for den første transnationale opiumslovgivning.⁸⁴ Bevægelsen talte dog ikke kun kristne missionærer, også det kinesiske mindretal kastede sig ind i kampen mod lovforslaget. De hævdede dels, at en politik som indebar, at opium kun måtte sælges til rekreativ brug blandt øernes kinesiske befolkning, var udtryk for diskrimination, ligesom de udtrykte bekymring for, at prisen på opium ville

⁸⁰ Nadelmann (1990): s.

⁸¹ Taylor (1967): s. 309f.

⁸² Ibid: s. 310.

⁸³ Ibid.: s. 312f.

⁸⁴ Musto (1973): s. 25f.

stige. Desuden foretrak kineserne også et totalforbud overfor opium, fordi de forventede, at et regulært forbud ville være lettere at omgå end en statskontrolleret handel.⁸⁵

Den bevågenhed, som narkotikaområdet havde fået i den amerikanske offentlighed, var nu ikke længere begrænset til USA's nationale lovgivning, og emnet fik stor symbolsk betydning for selvforståelsen af USA som den frelsende, retfærdige kolonimagt.⁸⁶

Guvernøren i Manila, den senere amerikanske præsident William Howard Taft, og den filippinske administration argumenterede for, at et direkte forbud ville føre til ukontrollabelt smugleri, korrupsion af politi og toldvæsen og forfølgelse af det kinesiske mindretal, og de hævdede, at modstanderne bestod af blåøjede idealister, som ikke forstod sig på kulturen i Fjernøsten, men de måtte indse, at folkestemningen imod lovforslaget var for heftig til, at forslaget kunne vedtages, og de foreslog i stedet, at man indførte en markant forhøjelse af toldsatsen og sideløbende nedsatte en undersøgelseskommission til at indsamle erfaringer fra de øvrige magthavere i regionen. Den amerikanske regering indvilligede i dette forslag, og fra august 1903 til januar 1904 besøgte kommissionen de fjernasiatiske lande og kolonier Japan, Formosa, Shanghai, Singapore, Hong Kong, Saigon, Burma og Java.⁸⁷

Den filippinske kommission anbefalede, at man indførte et monopolsystem i en overgangsperiode på tre år, hvorefter enhver rekreativ opiumsbrug skulle underlægges totalforbud. I moderlandet opponerede man dog stadig mod tanken om et statsmonopol på en handelsvare, som blev betragtet som umoralsk, og den endelige ordning blev et kompromis mellem moralske og pragmatiske intentioner.

En amerikansk undersøgelse konkluderede i 1930, at opium var lettilgængeligt i hele det udstrakte ørige, og rygning af opium var langt fra forbeholdt de oprindelige vanebrugere i det kinesiske mindretal.⁸⁸

Shanghaikommissionen

Skønt den amerikanske interesse i at alliere sig med den kinesiske modstand mod opiumshandlen i Fjernøsten primært bundede i ønsket om en lettere adgang til det kinesiske marked, gik USA's håndtering af opiumsrygning indenfor landets egne grænser ikke ubemærket hen i den kinesiske offentlighed. Den hårdhændede fremfærd mod kinesiske immigranter og rejsende i USA kulminerede, da den amerikanske kongres vedtog et indrejseforbud for kinesiske arbejdere i 1904, hvilket blev besvaret med organisering af en handelsembargo af kinesiske handelsmænd, som ikke havde officiel opbakning fra det kinesiske styre, men som ikke desto mindre fik massiv indflydelse på

⁸⁵ Taylor (1967): s. 316.

⁸⁶ Ibid.: s. 317.

⁸⁷ Musto (1973): s. 27.

⁸⁸ Musto (1973): s. 28.

amerikansk eksport til Kina.⁸⁹ Da biskop Brent, som i forvejen dannede fortrop i det amerikansk-filippinske opiumsspørgsmål, foreslog præsident Roosevelt at indkalde til et internationalt møde i Shanghai for at aftale en koordineret indsats mod opiumhandlen i Fjernøsten, forekom dette at være en fornuftig måde at løse op for den anspændte situation mellem de to lande, og den amerikanske regering nedsatte en kommission med biskop Brent som leder til at undersøge det internationale opiumsproblem og udarbejde et forslag til en strategi, som kunne fremlægges på mødet.⁹⁰

En læge i kommissionen, Dr. Wright, påpegede, at den forsat manglende føderale indenrigslovgivning omkring import og handel af opium og koka i USA ville få landets bestræbelser for en transnational politik til at synes hyklerisk, og med kun få måneder til mødet i Shanghai blev et lovforslag i al hast udarbejdet. Dr. Wright havde i forbindelse med sine undersøgelser af opiumsspørgsmålet i Fjernøsten også foretaget studier af problemets omfang i USA, og hans resultater blev fremstillet på en ganske overdramatiseret måde, som skulle retfærdiggøre, at lovforslaget blev hastebehandlet, så den endelige lov kunne ligge klar inden konferencen i Shanghai.⁹¹

USA's delegerede havde arbejdet for, at Shanghai-mødet skulle have status af beslutningsdygtig konference, men på britisk og nederlandsk opfordring fik mødet kun rang af "commission" – en undersøgende, rådgivende forsamling uden formel beslutningskompetence. Udover USA deltog delegerede fra Storbritannien, Nederlandene, Østrig-Ungarn, Kina, Frankrig, Tyskland, Italien, Japan, Persien, Portugal, Rusland og Siam.⁹²

To fløje tegnede sig: Den amerikanske linje, som blev bakket op af Kina, ønskede hurtig vedtagelse af juridisk bindende forpligtelser mellem landene, og den britiske, som vandt en bredere tilslutning, der argumenterede for en mindre vidtgående politik med gradvis indførelse af regulering og forbud.⁹³

Det var ikke umiddelbart muligt at finde fælles fodslag i forhold til at fordømme ikkemedicinsk brug af opium som et umoralsk onde. Den britiske delegation fremlagde en rapport om opiumsforbruget i Fjernøsten, som konkluderede, at opium i vidt omfang tjente samme formål - og indebar samme risici – som alkohol havde gjort i europæisk kultur i århundreder; for det store flertal gav opiumsrygning en relativt harmløs, mildt euforiserende rus, og kun et fåtal udviklede et decideret problematisk forbrug.⁹⁴ Den britiske udlægning af Østens opiumskultur med bagatelliseringen af skadevirkningerne afspejlede sandsynligvis også i et vist omfang landets økonomiske interesse i spørgsmålet, idet opiumseksporten var en yderst lukrativ del af den britiske

⁸⁹ Ibid.: s. 30.

⁹⁰ Taylor (1967): s. 319.

⁹¹ Ibid.: s. 33.

⁹² UNODC: "The Shanghai Opium Commission" (1959):

https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/bulletin/bulletin_1959-01-01_1_page006.html (besøgt 14. februar 2017).

⁹³ Ibid.: https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/bulletin/bulletin_1959-01-01_1_page006.html (besøgt 14. februar 2017).

⁹⁴ Courtwright (2001) s. 36.

kolonialeksport.⁹⁵

Mødet i Shanghai endte med et uforpligtende sæt anbefalinger, og USA's opfordring til at fastlægge et tidspunkt for en ny konference under en beslutningsdygtig overskrift, mødte ikke opbakning. Den mest direkte konsekvens af Shanghai-mødet blev, at de amerikanske delegerede med fornyet kraft kastede sig ind i kampen for en national narkotikalovgivning i USA, som kunne fremhæve landet som det gode eksempel overfor det internationale samfund.⁹⁶

I årene efter Shanghai-mødet krystalliseredes den amerikanske narkotikadiskurs bl.a. med The Harrison Narcotic Act i 1913,⁹⁷ en indirekte kriminalisering via skattelovgivningen, som indebar, at det ikke i sig selv var ulovligt at bruge eller besidde visse euforiserende stoffer, men produkterne var belagt med så høje afgifter, at de for de flestes vedkommende blev umulige at anskaffe på lovlig vis. Dermed kunne man først og fremmest straffes for skatteunddragelse, hvis man blev fundet i besiddelse af eksempelvis opium og ikke kunne fremvise dokumentation for, at afgiften på stoffet var betalt. Kontrolfunktionen blev således overladt til skattevæsnet, hvormed behovet for et omfattende føderalt politivæsen indtil videre var overflødig. De farmaceutiske virksomheder fik dog afværget, at de mange opiumsholdige lægemidler blev underlagt yderligere restriktioner end føde- og apotekervarerne allerede var blevet med *The Pure Food and Drug Act* i 1906⁹⁸ – den nye skattelov sigtede primært mod den brug af rusmidler blandt minoriteter, som fyldte i den offentlige debat: kokain blandt de sorte og rygeopium blandt kinesere. Et forbud mod cannabis var også under overvejelse, men da cannabis indgik i så højt et antal forbrugsvarer, både i medicinal og tekstilindustrien, ville et kontrolsystem i den henseende blive både omfangsrigt og omkostningstungt.⁹⁹

Opiumskonventionen i Haag 1912-1914

USA forsøgte gentagne gange at samle kolonimagterne til en konference, men modtog afbud på afbud og måtte udskyde og aflyse de planlagte konferencer.¹⁰⁰

Den 1. december 1911 lykkedes det dog at samle de fleste af de lande, som var repræsenteret i Shanghai til en konference i Haag.¹⁰¹ Østrig-Ungarn, afslog invitationen, og Tyrkiet ønskede heller ikke at være en del af en international indsats mod opium, som var en betydningsfuld indtægtskilde i landet.¹⁰²

⁹⁵ UNODC, *2008 World Drug Report* (2008): s. 181.

⁹⁶ Musto (1973): s. 37ff.

⁹⁷ Ibid.: s. 54ff.

⁹⁸ Ibid.: s. 44ff.

⁹⁹ Brecher (1972): s. 406.

¹⁰⁰ Ibid.: s. 49.

¹⁰¹ UNODC, *2008 World Drug Report* (2008): s. 188.

¹⁰² Musto (1973): s. 50.

Igen blev den amerikanske biskop Brent valgt til formand, og udover opium og morfin enedes de delegerede om at diskutere en regulering af stofferne kokain og heroin. Italiens delegerede advokerede for, at også *indiske hamp* skulle på dagsordenen, men han mødte kun op på konferencens første dag, hvorefter USA var det eneste land, som også mente, at cannabis burde betegnes som en potentiel samfundstrussel.¹⁰³

Det viste sig i det hele taget at blive vanskeligt at nå til enighed om ret meget. De deltagende lande var først og fremmest interesserede i at beskytte deres respektive interesser, og USA's moralske indignation over udbredelsen af euforiserende stoffer mødte ikke bredere tilslutning. Tyskland fokuserede på at beskytte sin farmaceutiske storindustri, mens både Portugal og Persien modsatte sig at afvikle opiumsproduktionen i deres koloniale og hjemlige territorier, og den generelle indvending gik på, at en effektiv nedjustering af produktion og handel kun med rimelighed lod sig føre ud i livet, hvis alle verdens opiumsproducerende lande koordinerede indsatsen, således at markedet ikke blot blev overtaget af de opiumsdyrkende nationer, som ikke havde tilsluttet sig traktaten. Således blev det i resultatet – Den Internationale Opiumskonvention af 1912 – en betingelse, at konventionen skulle underskrives og ratificeres af alle 46 lande, før den kunne træde i kraft.

Denne betingelse betød, at sandsynligheden for, at traktaten nogensinde ville blive effektueret var temmelig lille, og indtil afslutningen af Første Verdenskrig omsatte kun syv nationer Opiumskonventionen til national lov.¹⁰⁴

Første Verdenskrig blev konstituerende for en ny verdensorden. I kølvandet på den blodige krig dannede de sejrende stater bl.a. Folkeforbundet, som indtil indstiftelsen af FN i mellemkrigstiden varetog arbejdet for en transnational narkotikapolitik, og de efterfølgende to Opiumstraktater (1925 og 1931) blev vedtaget under Folkeforbundet. Men inden da opnåede amerikanerne, kineserne og briterne ved fælles indsats at fremme dagsordenen for en mere restriktiv transnational narkotikapolitik på en ganske effektiv måde, idet man fik indføjet i fredsslutningsaftalen efter krigen, Versaillestraktaten, at alle nationer, som tilsluttede sig denne, dermed også underskrev og forpligtede sig til at ratificere og effektuere Opiumskonventionen af 1912. Således fremgår det af Versaillestraktatens § 295:

*”Those of the High Contracting Parties who have not yet signed, or who have signed but not yet ratified, the Opium Convention signed at The Hague on January 23, 1912, agree to bring the said Convention into force, and for this purpose to enact the necessary legislation without delay and in any case within a period of twelve months from the coming into force of the present Treaty.”*¹⁰⁵

Enslydende bestemmelser findes i fredsaftalerne mellem Ententemagterne og Østrig (§ 247), Ungarn (§ 230), Bulgarien (§174) og Tyrkiet (§280 i Sévrestraktaten og §100 i Lausannetraktaten), og hermed var Opiumstraktaten

¹⁰³ Ibid.: s. 51.

¹⁰⁴ Ibid.: s. 53.

¹⁰⁵ UNODC, *2008 World Drug Report* (2008): s. 192.

gældende i det meste af verden.¹⁰⁶ Traktaten forpligtede nationerne til at føre kontrol med produktion, distribution og forbrug af opium og til at indskrænke brugen af opium, morfin og kokain til rent medicinske formål.

Med vedtagelsen af Versailles-traktaten opstod en transnational narkotikadiskurs, som i løbet af det efterfølgende halve århundrede blev konstitueret. Skønt alliancen mellem kristne altruister, xenofobiske amerikanere, kinesiske nationalister, pragmatiske opiumsforbrugere og kapitalistiske interessenter umiddelbart forekommer modsætningsfyldt, bygger denne konsensusdiskurs ikke desto mindre på sammenfaldende interesser mellem alle disse grupperingers indbyrdes modstridende formål: Den amerikanske regering havde dels interesse i at tæske den hjemlige modstand mod udbredelsen af stoffer, som både blev forbundet med uønskede etniske minoriteter og udsprang af kristne idealer om afholdenhed, og dels i at befæste en alliance med den attraktive handelspartner Kina, som observerede den tiltagende diskrimination af emigranter i USA med bekymring. Det kinesiske styre havde interesse i at bortkaste det åg, som særlig den britiske kolonimagt havde pålagt dem ovenpå Opiumskrigen, mens den almene kinesiske opiumsryger fandt, at et sort opiumsmarked ville være mindre problematisk at navigere i end de umiddelbare alternativer med en udvidet statskontrolleret handel. Storbritannien kastede sig modstræbende ind i kampen, idet koloniadministrationen blev presset af den voksende bevægelse af religiøse agitatorer i hjemlandet og af de amerikanske og kinesiske diplomater. Briternes betingelse for at opgive en indbringende forretning blev altså at dedikere sig til kampen for at lukke det lukrative globale marked for opium ned i det hele taget. De øvrige lande og kolonimagter forholdt sig enten tøvende eller modstræbende overfor projektet, men vigtigheden af at få afsluttet forhandlingerne ved Versailles-traktaten overskyggede denne modvilje, og den officielle accept af den nye internationale narkotikapolitik forplantede sig via national lovgivning i de efterfølgende årtier til en generel konsensus om, at de forbudte rusmidler var skadelige og udgjorde en trussel mod samfundsordenen.

I USA fik den voksende afholdsbevægelse vind i sejlene med vedtagelsen af både den indenlandske føderale lovgivning og de transnationale aftaler. Skytset blev ikke kun rettet mod de "fremmede" rusmidler, som tidligere omtalt blev også alkohol underlagt strikse begrænsninger under Forbudstiden med vedtagelsen af den såkaldte *Volstead Act* i 1919. Idealet om total afholdenhed lå i logisk forlængelse af den samfundsanskuelse, der fandtes hos de magtfulde religiøse grupperinger i USA, som også dannede fortrop i kampen mod opium, kokain og cannabis, men hvor narkotikadiskursen af ovennævnte grunde fik bredere tilslutning, viste det amerikanske alkoholforbud sig snart at være en utopi, som heller ikke i nævneværdig grad blev importeret af den øvrige vestlige verden.¹⁰⁷ Da alkoholforbuddet blev ophævet i 1933 var netværk af

¹⁰⁶ Ibid.: s. 192.

¹⁰⁷ Også Finland og Island forsøgte dog at håndhæve et totalforbud mod alkohol i hhv. 1919-32 og 1915-22. Resultatet i begge lande blev ligesom i USA en kraftig opblomstring af

organiseret kriminelle smuglersyndikater så veludviklede, at disse uden videre overførte deres aktiviteter til handel med det voksende korpus af illegale stoffer, som forbudstiden ikke havde formindsket efterspørgslen på.

Mens alkoholforbuddet aldrig opnåede nogen bredere folkelig tilslutning, blev den offentlige modvilje mod andre euforiserende stoffer ved at stige, og den amerikanske presses tilbagevendende spektakulære beretninger om udbrud af vold, sindssyge og tøjlesløs promiskuøsitet spredte sig til andre vestlige nationer. Et pudsigt eksempel findes i Canada, hvor kvindesagsforkæmper og præstehustru Emily Murphy viderebragte (og videreudviklede) amerikanske mediers skrækhistorier om bl.a. cannabis til den canadiske presse.¹⁰⁸ I 1922 udgav hun bogen *The Black Candle*, et stærkt racistisk skrift, hvori de talrige canadiske læsere blev præsenteret for en teori om en verdensomspændende sammenslutning ved navn "The Ring", bestående af kinesere, afrikanere, latinamerikanere og andre "non-whites", som planlagde at omvælte den hvide races overherredømme, bl.a. ved at bedøve og forføre hvide kvinder med opium, cannabis og kokain.¹⁰⁹ Bogen består af lige dele racistisk paranoia og overspændt seksualforskrækkelse med beretninger om faldne, hvide kvinder, som efter at have anlagt smag for den dødelige "marahuana" (sic) mister ethvert begreb om dyd og moralske forpligtelser.¹¹⁰ Murphy var en toneangivende debattør, og hendes manglende forudsætninger for at udtale sig om emnet forhindrede hende ikke i at indtage rollen som moralsk entreprenør, og i 1923 vedtog den canadiske regering et forbud mod cannabis, selvom rekreativ brug af stoffet først ti år senere blev registreret i landet. På det tidspunkt var forbuddet af 1923 gået i glemmebogen, da loven aldrig havde været i brug, og i 1937 vedtog man derfor et nyt, stort set identisk, cannabisforbud.¹¹¹

Den amerikanske kampagnevirksomhed mod især cannabis blev yderligere intensiveret, da det føderale narkotikaagentur FBN (i dag DEA) blev stiftet i 1930. Agenturet blev ledet af den samme mand indtil 1962, Harry Anslinger, der havde et særlig indædt forhold til cannabis, og FBN finansierede bl.a. flere spillefilm om faren ved marihuana, som blev eksporteret vidt og bredt; den bedst kendte, *Reefer Madness* fra 1936, opnåede kultstatus blandt hashrygende unge i 1960'erne.¹¹²

sortbørsmarkeder og smugkroer. - Schmidt, Regin: "Forbudstiden", *Den Store Danske Encyklopædi* (webudgaven), 2011:
http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/USA_og_Nordamerika/USA_1920-1945/forbudstiden (besøgt. 3. maj 2017).

¹⁰⁸ Booth (2002): s. 137f.

¹⁰⁹ Murphy, Emily F. (1922): s. 178ff.

¹¹⁰ Ibid.: s. 331ff.

¹¹¹ Bourric, Mark (2012).

¹¹² Booth (2002): s. 151.

3. Lov om euforiserende stoffer 1955

Narkotikadiskurs i Danmark

Fra 1922 til 1955 blev en række love og ændringslove på narkotikaområdet vedtaget, som omsatte de bestemmelser, der fremgik af de internationale aftaler, til national lov. I 1913 fik Danmark den første egentlige apotekerlov,¹¹³ i 1930 kom en særlov om fremstilling og handel med opium¹¹⁴ og i 1934 lægelovent, der fastsatte retningslinjer for udskrivelse af recepter.¹¹⁵ Mens Danmark tiltrådte de første tre Opiumskonventioner (1912, 1925 og 1931), afstod man fra at tiltræde den fjerde, som indebar kriminalisering af opiumbesiddelse, da det blev betragtet som irrelevant for danske forhold.¹¹⁶

Efter krigens afslutning i 1945 steg antallet af psykiatriske indlæggelser til morfinafvænningskraftigt, og Danmark indtog i en årrække førstepladsen på WHO's statistik over internationalt forbrug af lægemidlerne morfin og *kodein*,¹¹⁷ hvorfor Indenrigsministeriet i 1950 nedsatte et udvalg til at analysere situationen og udfærdige anbefalinger til en samlet indsats på området.¹¹⁸

Udvalget afgav betænkning i 1953, og sammen med skærper af læge- og tandlægelovene blev Lov om euforiserende stoffer på baggrund af denne betænkning udarbejdet og vedtaget i 1955. Denne lov har siden udgjort skelettet for den danske narkotikalovgivning som et produkt af dels de internationale konventioner og dels udvalgsbetænkningens overvejelser om de specifikt danske forhold.

Ifølge udvalget adskilte Danmark sig fra flere af de lande, man indhentede oplysninger fra, på to afgørende punkter: For det første fandt man ikke, at der i Danmark skete misbrug af andre euforiserende stoffer, end dem der også anvendtes lovligt som medicin, fx morfin.¹¹⁹ Og for det andet mente man ikke, at der foregik indsmugling af euforiserende stoffer til Danmark i nogen nævneværdig grad, hvilket kunne være en del af årsagen til, at Danmark toppede WHO's morfinstatistikker - den misbrug af lægemidler, der forekom i Danmark, var tilvejebragt via lovligt registreret medicin enten ved mellemkomst af lægers lemfældige omgang med ordination, ved receptfalsk eller ved indbrud på apoteker mv.

Udvalget bemærkede, at detaljerne i de forskellige landes lovgivning adskilte sig meget fra hinanden, og de rettede bl.a. opmærksomheden mod USA's komplicerede kombination af skattelove og hårde straffe for illegal narkotikabesiddelse, som var opstået på baggrund af landets rigere erfaringsgrundlag med euforiserende stoffer, ifølge hvilket indtagelse af "marihuana" (sic) fx ofte var det første skridt på vejen mod et

¹¹³ Lov nr. 132 af 29. april 1913.

¹¹⁴ Folketingstidende (1929-30): A sp. 6181.

¹¹⁵ Lov nr. 72 af 14. marts 1934.

¹¹⁶ Ibid.: s. 17.

¹¹⁷ Indenrigsministeriet (1953): s. 29.

¹¹⁸ Ibid.: s. 5.

¹¹⁹ Ibid.: s. 8.

heroinmisbrug.¹²⁰ Marihuana var ikke et stof, man i Europa havde nogen særlig erfaring med, men betænkningen henviser til de amerikanske erfaringer:

*"I begyndelsen af dette århundrede opdukkede i U.S.A. rygningen af hashish (maribuanba), der er et produkt af almindelig indisk bamp. Hashish-rusen giver en betydelig vildskab, der i middelalderen gjorde det til et yndet middel hos muhammedanske krigerstammer; i U.S.A. benyttes det i samme retning af gangstere og af ungdom i forlystelseslivet og har været og er fortsat et betydeligt problem. Under rusen forøges sansindtrykkene, berunder evnen til at opfatte og følge musik og rytmer, og hashish har derfor i U.S.A. også en vis udbredelse blandt musikere, navnlig jazzmusikere."*¹²¹

I betænkning henvises her og flere andre steder til dr.med. og farmakolog K.O. Møllers bog *Stimulanser* fra 1945; en populærvidenskabelig fremstilling af rus- og nydelsesmidlernes "vidtrækkende Følger saa vel for det enkelte Menneske som for Samfundets sociale og sundhedsmæssige Forhold."¹²² Møller havde i forbindelse med sin bog markeret sig i pressen med opfordringer til en narkotikapolitik, som foregreb den udvikling, man fx havde set i USA, og han fik også en plads i betænkningssudvalget. Bogen indeholder bidrag af en række forfattere, og Møller selv skrev to kapitler, et om "almindelige problemer" tilknyttet rusmidler og et om de "eksotiske rusgifte". Således karakteriseres disse rusgifte som direkte forbundet med den "folkekarakter", bogen tillægger forskellige nationaliteter:

*"Hashish fremkalder en ekstatiske og voldsom Ophidselsestilstand, men Opium en stilfærdig Drømmetilstand. Denne sidste passer bedre til det filosofiske, stilfærdige kinesiske Temperament, medens andre Folkeslag føler sig tiltrukket af den voldsomme Rus."*¹²³

Ifølge Møller er "hashish-rusen" mest populær blandt afrikanere og "muhamedanere" pga. deres iltre temperament - og fordi de er afskåret fra at nyde alkohol.¹²⁴ Forbindelsen mellem hash og voldsforbrydelser er indlysende, da stoffet forårsager ekstrem aggression eller trang til selvskade. Han forholder sig skeptisk til de påståede positive indvirkninger på rytmesans og musikalsk udfoldelse, men afviser ikke, at stoffet kan opleves gavnligt for "[...] Medlemmer af et Swing-Band eller et andet moderne-ekstatiske Danseorkester [...]".¹²⁵ Retorikken omkring cannabis har i det hele taget påfaldende lighedstræk med den amerikanske diskurs, både hvad angår de aggressionsfremkaldende virkninger og stoffets racebetingede popularitet.

¹²⁰ Ibid.: s. 18f.

¹²¹ Ibid. s. 10.

¹²² Møller, K.O. (1945): s. ix.

¹²³ Ibid.: s. 290.

¹²⁴ Ibid.: s. 289f.

¹²⁵ Ibid.: s. 294.

De gode, de svage, de slette og de grusomme

Eftersom de eksotiske rusmidler ikke var til stede i Danmark, koncentrerede udvalget sig først og fremmest om misbrug af de legale lægemidler og om at indkredse de problematiske brugere. Til det formål anvendtes dr.med. Palle Wiingaards statistiske undersøgelse af apotekernes indsendte fortegnelser over udlevering af lægemidler indeholdende morfin, kokain, petidin og amfetamin i november 1949.¹²⁶ Undersøgelsen hæftede sig dels ved hvor mange patienter, der optrådte i optællingen som "reiterister", altså personer der afhentede de anførte lægemidler mere end en gang den måned, og dernæst ved læger, som udskrev et stort antal recepter eller meget høje doser.

Derudover gjorde man brug af et kartotek, den narkotikaafdeling, der i 1949 var blevet oprettet under Københavns sundhedspoliti, havde ført over en ny type eufomane, som vakte stærk bekymring, nemlig dem der tilhørte:

"[...] et udpræget underklassemilieu bestående af arbejdsløse søfolk [...] arbejdsmænd og slet og ret omdrivere. For kvindernes vedkommende har de implicerede været køkkenpiger, servitricer og løsagtige kvinder. Det er dog i ganske enkelte tilfælde sket, at også folk i fast arbejde har været indblandet i sådanne sager, og resultatet har været arbejdsløshed og eventuelt opløsning af hjem og ægteskab."¹²⁷

Wiingaards undersøgelse skønnede, at der på landsplan fandtes 500-800 eufomane, der fik dækket forbruget via. lovligt udleverede recepter, og derudover optrådte ca. 300 "nyhavnseufomane" fra sundhedspolitiets register. Hertil blev føjet et forsigtigt skøn over antallet af morfinister i lægestanden, nemlig de 199 læger, der havde udstedt mere end tre rekvisitioner til sig selv. Med et vist forbehold for undersøgelsens validitet blev det anslået, at der i Danmark fandtes 1000 til 1500 eufomane i november 1949, dvs. 1 eufoman for hver 3000-4000 indbyggere.¹²⁸

De tre grupper eufomane blev både i betænkningen og i den efterfølgende folketingsdebat bedømt meget forskelligt. Det store flertal af de eufomane bestod af almindelige samfundsborgere, som i forbindelse med medicinsk behandling var blevet forfaldne til de euforiserende stoffer. Denne gruppe omtales i betænkningen som generelt karaktersvage individer med neurotiske tilbøjeligheder, og selvom det også antages, at en del af disse enten vil være i stand til at kontrollere indtagelsen, så det ikke fører til videre social deroute, eller til ved egen hjælp og viljestyrke at forlade misbruget, så vil de nyde gavn af en forøget statslig kontrol, som primært sigter efter at begrænse den lette adgang til de euforiserende lægemidler.¹²⁹ Den anden gruppe bestod af læger og andet sundhedspersonale, som i kraft af deres daglige omgang med stofferne var særligt udsatte for fristelse. Denne gruppe omtales med stor forståelse og respekt, og under førstebehandlingen indskærper flere, at eventuelle indgreb

¹²⁶ Indenrigsministeriet (1953): s. s. 31.

¹²⁷ Ibid.: s. 66f.

¹²⁸ Ibid.: s. 32.

¹²⁹ Ibid.: s. 33.

overfor de eufomane læger skal foregå med størst mulig diskretion.¹³⁰

Den tredje gruppe, de eufomane fra Nyhavns værtshusmiljø, bliver til gengæld fra samtlige talere omtalt på helt anden vis. I betænkningen erkender man, at disse personer har så svære tilpasningsvanskeligheder, at en juridisk eller behandlingsmæssig indsats for manges vedkommende nok vil være forgæves, men det fremhæves dog, at det rent principielt ville være forkasteligt at opgive håbet, selv for denne gruppe.¹³¹ Under førstebehandlingen hersker der bred enighed om, at disse afvigende individer først og fremmest udgør en betydelig "smittefare", hvorfor der skal sættes særlig hårdt ind overfor denne gruppe. DKP's Petra Petersen udtrykker dog en smule medfølelse, men lægger stadig mest vægt på at undgå, at eufomanien spreder sig:

*"Det er muligt, at man vil karakterisere disse mennesker som svage karakterer, men det er vel meget ofte mennesker, for hvem noget er gået i stykker, måske mennesker, der med drømmen om lykke og en lys fremtid er søgt ind til storbyen, men ikke har fundet det, de håbede at finde. Mange af disse står måske ikke til at redde, men vigtigt er det at søge at hindre, at de får lejlighed til at drage andre med sig nedad."*¹³²

Og hun understreger inden da, at:

*"[...] den farligste gruppe er den gruppe 3, der omtales i betænkningen, nemlig personer der indtager stofferne kligevis og kun eller dog i overvejende grad i nydelseshensigt [...]"*¹³³

Politikerne er enige om, at narkotikapolitikens formål i første omgang må være at "stoppe kilderne til misbrug"¹³⁴ ved at "afskære narkomane personer fra deres hidtidige forsyningskilder"¹³⁵, som altså sædvanligvis i første omgang var læger og apoteker, hvorefter videredistribution ifølge betænkningssudvalget kun fandt sted blandt de mest forhærdede brugere.

Poul Claussen fra Det Konservative Folkeparti udtrykker en vis ærgrelse over, at loven ikke som i Vesttyskland og USA giver mulighed for tvangsafvænnning af disse kriminelle misbrugere:

*"Lovforslaget indeholder først og fremmest bestemmelser om straffen for at være i illegal besiddelse af euforiserende stoffer, men selvom man udvider straffebestemmelserne [...] er man vejet tilbage for at indføre egentlige tvangsforanstaltninger overfor dem, man vil kunne kalde manifeste narkomaner."*¹³⁶

KF tilslutter sig dog - som de øvrige partier - forslaget i sin helhed, men Poul Claussen håber at kunne påvirke udvalgsarbejdet på det punkt.¹³⁷

¹³⁰ Folketingstidende (1954-55): FF sp. 1856, 1860, 1864 og 1866.

¹³¹ Indenrigsministeriet (1953): s. 33f.

¹³² Folketingstidende (1954-55): FF sp. 1863.

¹³³ Ibid.: 1863.

¹³⁴ Ibid.: (Ingeborg Refslund Thomsen, RV) sp. 1861.

¹³⁵ Ibid.: (Poul Claussen, KF) sp. 1858.

¹³⁶ Ibid.: sp. 1859.

¹³⁷ Ibid.: sp. 1860.

Flere talere giver også udtryk for, at forlaget faktisk er for mildt, og at man bør indføre en mulighed for at skelne mellem brugere og sælgere, her C.F. Ladefoged fra Venstre:

*"For der findes jo to slags mennesker, der misbruger narkotika: de, der sætter salget i system og laver sig et marked for det, og så ofrene, som efterhånden bliver meget villige medarbejdere. Jeg synes, at disse ofre derved er blevet ramt tilstrækkeligt hårdt, og at man må prøve at hjælpe dem og ikke tage lovens strengeste midler i brug straks, hvorimod de kynikere, der sidder og trækker i snorene og måske tjener formuer - hvad ved jeg - på disse ting, ikke kan rammes hårdt nok. Man hører jo tale om dette edderkoppespind, som findes i andre, større lande, hvor tilsyneladende pæne, respektable borgere lever netop af disse stakkels mennesker, og jeg synes, at hvis man får fat på disse kyniske individer, må man ramme dem ikke alene med den nugældende straffelovs hårdeste bestemmelser, men med yderligt skærpede straffebestemmelser, for jeg synes, næsten ingen straf kan være for hård for den slags individer, som benytter sig af andre menneskers ynkværdighed."*¹³⁸

Ingeborg Refslund Thomsen fra Radikale Venstre mener, at disse narkohandlere er et biprodukt af besættelsestiden, og at de skruppelløse narkotikahandlere begyndte med "[...] *illegal handel med gummi og kaffe, da det var indbringende [...]*"¹³⁹ og nu har slået sig på euforiserende stoffer i stedet, og hun fastslår, at:

*"Jeg tror ikke, vort parti kan have noget imod, at folk, der for simpel vindings skyld er med til at friste svage sjæle og udsætte dem for alvorlig fare, på forhånd ved, hvad de indlader sig på, og hvilken risiko de løber."*¹⁴⁰

Det billede af den egentlige samfundsfjende, de to talere her maner frem - den samvittighedsløse narkotikahandler, som ikke selv bruger de stoffer, han sælger, og som tjener formuer på andres undergang - blev meget levedygtigt, og netop den mulighed for at ramme "bagmændene" hårdere end brugerne, som Venstres ordfører efterlyser, blev et centralt punkt for den næste store narkotikadebat i 1969. C.F. Ladefoged indskyder ganske vist, at fænomenet først og fremmest kendes fra andre lande, og ud fra udvalgets treårige studie af det danske narkotikaproblem, var der som nævnt heller ikke grundlag for at antage, at der hverken fandt organiseret smugleri sted, eller at forhandlerne af de illegale rusmidler skulle findes andre steder end blandt misbrugerne selv.

Enkelte talere gav udtryk for, at eufomaniproblemet trods alt var af så beskeden omfang, at "*kanonerne her var større end spurvene*"¹⁴¹, og at man ud fra pressens dækning af emnet let kunne forledes til at tro, at det var et meget udbredt fænomen,¹⁴² men de mente alligevel, at loven ville forhindre en videre smittespredning fra Nyhavnseufomanerne, og at både de almindelige, men

¹³⁸ Ibid.: sp. 1857.

¹³⁹ Ibid.: sp. 1861.

¹⁴⁰ Ibid.: sp. 1861.

¹⁴¹ Ibid.: (Viggo Starcke, Retsforbundet) sp. 1863.

¹⁴² Ibid.: (C.F. Ladefoged, Venstre) sp. 1856.

"karaktersvage", morfinister eller amfetaminmisbrugere og de få vildfarne læger ville få glæde af "*mere ordnede og forsvarlige forhold på dette område.*"¹⁴³

Lov om euforiserende stoffer

De tre lovforslag blev tredjebehandlet i Folketinget d. 27. april 1955 og enstemmigt vedtaget. Den nye Lov om euforiserende stoffer afløste Opiumsloven fra 1930 og inkorporerede det listesystem, som de internationale opiumskonventioner havde indført med en rangordning af stofferne efter deres "farlighed" på baggrund af en vurdering af deres euforiserende og/eller vanedannende potentiale, sat overfor en afvejning af deres medicinske anvendelighed.¹⁴⁴ Disse lister bestod i 1955 af kategori A og B, og siden er listerne C, D og E blevet tilføjet.

Stofferne på Liste A måtte ikke forefindes i landet, medmindre "*ministerens under ganske særlige omstændigheder og på nærmere af ham fastsatte vilkår*"¹⁴⁵ giver tilladelse, mens liste B-stoffer kun måtte anvendes til medicinske eller videnskabelige formål, og besiddelse kunne straffes, såfremt det ikke kunne bevises, at et sådan stof var tilvejebragt på lovlig vis. Loven bemyndigede endvidere indenrigsministeren¹⁴⁶ til at tilføje nye stoffer til listerne i overensstemmelse med internationale retningslinjer, eller hvis de efter sundhedsstyrelsens skøn "*frembyder ganske særlig fare i anledning af deres enforiserende egenskaber*".¹⁴⁷

I 1955 var Liste A stadig forbeholdt opium til rygning, mens Liste B omfattede de lægemidler, man var bekymret for eufomanisk udbredelse af, altså amfetaminer, forskellige typer morfin, kodein, kokain, kokablade - og cannabis.¹⁴⁸

Debatten afspejlede en bred politisk enighed om at grovinddele narkotikabrugere i to kategorier: de karaktersvage "syge", men dog respektable, samfundsborgere - og de tøjlesløse sociale afvigere, som kunne straffes med fængsel op til 2 år for ulovlig omgang med de rusgivende lægemidler.

Disse to overordnede typer stofbrugere kunne dog underinddeles i endnu to grupper: for de respektables vedkommende i den næsten uskyldige lægestand og de psykisk svage neurotikere, og hvad afvigerne angik i de fortabte stakler og de grusomme bagmænd, som drev rov på disse. For lægernes vedkommende indebar ændringerne i lægeloven, at læger under mistanke for eufomani eller uansvarlig udskrivelse af recepter blev underlagt et skærpet tilsyn, hvorunder de kunne pålægges at føre regnskab over ordinationer eller helt miste retten til at ordinere de begrænsede lægemidler i en periode eller - i absolut yderste konsekvens - miste retten til at praktisere. På den måde regnede

¹⁴³ Ibid.: (Poul Claussen, KF): sp. 1858.

¹⁴⁴ Houborg (2011): s. 126.

¹⁴⁵ Folketingstidende (1954-55): A sp. 641.

¹⁴⁶ Denne bemyndigelsesret er siden overgået til sundhedsministeren.

¹⁴⁷ Folketingstidende (1954-55): A sp. 641.

¹⁴⁸ Kruse, Winsløw & Storgaard (1989): s. 26f.

man med at komme eufomanien i resten af gruppen af de karaktersvage til livs, idet disse ikke forventedes at opsøge de mere forhærdede miljøer, når adgangen til euforiserende stoffer fra lægerne forsvandt.

De to grupper afvigere kunne straffes efter den nye lov, men det politiske ønske om at forbeholde de strengeste straffe til de forhadte narkohandlere blev også modellen for retshåndhævelsen i praksis. Loven forbød ikke *brug*, men kun handel og besiddelse - det sidste et noget besværligt vilkår, idet brug af gode grunde forudsætter besiddelse - og hermed søgte man at skelne mellem de forliste skæbner og de forhærdede sælgere. I praksis viste det sig at være vanskeligt at foretage denne skelnen, og indtil 1966 blev der kun afsagt ganske få domme efter Lov om euforiserende stoffer.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Jepsen (1966): s. 194-195.

4. 1969: den nye linje i dansk narkotikapolitik

En ny type stofbrugere

Den nye lov om euforiserende stoffer kom som nævnt kun i brug enkelte gange de første 10 år efter ikrafttrædelsen. Dette kan skyldes flere faktorer, men først og fremmest var den gruppe stofbrugere, som loven primært sigtede mod af relativt overskueligt omfang, og efter vedtagelsen af Lov om euforiserende stoffer blev ikke alene den politimæssige kontrol, men også forsøgene på social og lægelig behandling af den snævre gruppe "nyhavnseufomaner" intensiveret. Nyhavnseufomanerne blev fx genstand for det første behandlingsforsøg med metadon som substitution for morfinafhængighed,¹⁵⁰ og tilsyneladende lykkedes det at forhindre, at den smitte, man frygtede fra det socialt- og nydelsesorienterede rusmiddelmissbrug, spredte sig videre fra den lille gruppe til resten af samfundet.¹⁵¹

I midten af 1965 henledte en række artikler fra Ekstra Bladet dog offentlighedens opmærksomhed på et nyt, spektakulært fænomen. Ifølge avisen fandtes der i København en:

*"[...] organiseret bande forbrydere, der tjener tykt på salg af marihuana til purunge, og som samtidig lokker 15-16-årige piger fra ofrenes kreds ind i prostitution [og det] er tilsyneladende slet ikke opdaget af narkotikapolitiet endnu."*¹⁵²

Københavns kriminalpolis narkotikaafdeling havde ganske rigtigt aldrig hørt om dette fænomen, og intet tyder på, at avisens historie havde nogen særlig hold i virkeligheden; marihuana var begyndt at dukke sporadisk op i København i første halvdel af 60'erne, og forbruget så ud til at være let stigende, men der var dog ikke umiddelbart grundlag for at antage, at stoffet blev ført til landet af organiserede kriminelle.¹⁵³ De få domme, der blev afsagt i starten af 60'erne, involverede bl.a. to unge amerikanske turister, som havde købt 6,5 kg marihuana i Marokko og solgt eller uddelt 1,5 kg heraf på deres rejse gennem Europa.¹⁵⁴

Politiet forsøgte at tilbagevise avisens påstande, men Ekstra Bladets dækning af emnet fortsatte, andre aviser samlede tråden op, og politiet måtte intensivere narkotikakontrollen for at demonstrere handlekraft overfor det påståede problem.¹⁵⁵ Den forøgede politiindsats medførte da også en markant stigning i antallet af sigtede efter Lov om euforiserende stoffer i 1965, hvor antallet af registrerede overtrædelser af loven løb op i 90 sager¹⁵⁶, men disse involverede dog stadig ikke den type bagmænd, som blev omtalt i pressen.¹⁵⁷

¹⁵⁰ Houborg (2011): s 127.

¹⁵¹ Ibid.: s. 127.

¹⁵² Ekstra Bladet, 23. august 1965, her citeret efter Winsløw (1989): s. 38.

¹⁵³ Winsløw (1989): s. 38f.

¹⁵⁴ Jepsen (1966): s. 195.

¹⁵⁵ Winsløw (1989): s. 38f.

¹⁵⁶ Ibid.: s. 81.

¹⁵⁷ Ibid.: s. 38.

Da marihuana i 1966 - igen i forbindelse med en artikelserie i Ekstra Bladet¹⁵⁸ - blev knyttet til "provobevægelsen", blev stoffet forlenet med en symbolværdi, som ifølge Jacob Winsløw fik to konsekvenser: For det første antændtes en politisk interesse for fænomenet, og sundhedsstyrelsen, som i lighed med politiet havde forholdt sig skeptisk afventende, nedsatte i '67 et tværministerielt kontaktudvalg til at analysere situationen og udarbejde en handlingsplan.¹⁵⁹ Og for det andet betød sammenkoblingen mellem rusmidlet og det spirende samfundskritiske ungdomsoprør, at avisartiklerne kom til at fungere som reklamesøjler for cannabis blandt den voksende del af de store efterkrigs-generationer, som orienterede sig i den retning.¹⁶⁰

I betragtning af at en lignende udvikling fandt sted over hele den vestlige verden i samme periode, forekommer det rimeligt at antage, at marihuana var blevet et modefænomen blandt den danske ungdom i sentresserne også uden Ekstra Bladets mellemkomst, men uanset hvad der udgjorde tændsatsen, eskalerede forbruget af cannabis voldsomt blandt den unge generation i årene 1966-70, og de nye stofmisbrugere adskilte sig på alle måder fra den tidligere generation af forsumpede, socialt afvigende eufomane. De nye stofbrugere var helt almindelige middelklasseunge, der ikke var kendetegnet af sociale stigmata som opbrudte familier, arbejdsløse fædre, alkoholiserede eller sindslidende forældre etc., og spørgeskemaundersøgelser fra årene 1968 og '70 afslørede, at de unge stiftede bekendtskab med rusmidlet under private sammenkomster med andre unge og almindeligvis ikke stod i anden forbindelse til kriminelle miljøer.¹⁶¹ I 1968 oplyste 20 % af de adspurgte unge, at de havde fået tilbudt illegale stoffer, og 12 % heraf havde takket ja til tilbuddet - i 90 % af tilfældene var det bemeldte stof cannabis, og ca. 1 % af de unge hashrygere blev betegnet som jævnlige brugere.¹⁶²

Den nye stofbrug var alt i alt af en karakter, som gjorde den vanskelig at inddæmme; de unge stofbrugere, som af varierende årsager lå indlagt på psykiatriske afdelinger, modsatte sig behandling af misbrug og nægtede at erkende en problematisk adfærd, hvilket også satte sygehuspersonalets tålmodighed på prøve,¹⁶³ og politi og retsvæsen oplevede i stigende grad administrative vanskeligheder ved at behandle det eksploderende antal overtrædelser om Lov af euforiserende stoffer, som steg fra de førnævnte 90 i 1965 til 3351 i 1969.¹⁶⁴ Desuden viste kontaktudvalgets undersøgelser, at det flertal af ungdomsgenerationen, som trods alt ikke selv havde afprøvet illegale stoffer, ikke i almindelighed betragtede hashrygning som socialt uacceptabelt; det forekom jævnligt og var ikke begrænset til bestemte miljøer eller subkulturer, hvilket yderligere besværliggjorde en målrettet politiindsats.¹⁶⁵

¹⁵⁸ Ibid. s. 39.

¹⁵⁹ Ibid. s. 41-43.

¹⁶⁰ Ibid. s. 39-40.

¹⁶¹ Ibid.: s. 49-59.

¹⁶² Houborg (2011) s. 129.

¹⁶³ Winsløw (1989): s. 42.

¹⁶⁴ Ibid.: s. 81.

¹⁶⁵ Ibid.: s. 81.

Da Folketinget modtog resultatet af "Kontaktudvalget vedrørende Ungdomsnarkomaniens" rapport *Redegørelse for en række akutte foranstaltninger mod ungdomsnarkomaniens*, som foreslog en markant forøget indsats på især det socialpædagogiske område, var det således på baggrund af både principielle og praktiske overvejelser, at debatten om håndteringen af den nye narkotikasituation kom til at foregå.

Udover debatten af regeringens handlingsplan blev et lovforslag om tilføjelse af en narkotikaparagraf i straffeloven førstebehandlet senere samme dag. Lovforslaget indebar en forhøjelse af strafammen for narkokriminalitet med en maksimumstraf på 6 års fængsel mod de 2 år, der var fastsat i Lov om euforiserende stoffer.

Folketingsdebat 1969

Forespørgselsdebatten - regeringens handlingsplan

Den store medieopmærksomhed, som de unges nye rusmiddelvaner havde fået de sidste år, kulminerede aftenen inden, Folketinget trådte sammen til den største narkotikadebat i landets historie, med en lang tv-udsendelse, som belyste problematikken fra en række vinkler.¹⁶⁶ Flere folketingsmedlemmer gav udtryk for, at den intense pressedækning gjorde det vanskeligt at føre en saglig debat om det alvorlige emne, og det blev også understreget, at problemet - alvoren til trods - langt fra havde de proportioner, som medieinteressen umiddelbart kunne give indtryk af.

Debattens omdrejningspunkt blev dog først og fremmest netop det fænomen, som pressen havde hæftet sig ved: ungdommens eskalerende forbrug af cannabis, og selvom enkelte påpegede, at det altovervejende flertal hverken havde stiftet bekendtskab med dette eller andre af de illegale stoffer, blev udviklingen i vid udstrækning alligevel beskrevet som definerende for ungdommen.

Hvad denne ungdom og dens samfundskritiske tendenser angik, blev den omtalt med udpræget imødekommenhed og forståelse af stort set alle talere. Fra de konservative til DKP var ønsket om samfundsmæssig selvansagelse og politisk dialog fremtrædende, Bernhardt Tastesen fra Socialdemokratiet udtalte fx, at:

"Hvis man vil spørge den del af ungdommen, der er stofbrugere, hvorfor de tager stoffer, så vil nogle af dem svare, at vort samfund er blevet alt for materialistisk og alt for lidt menneskevenligt. Vi må nok desværre indrømme, at der er noget om snakken."¹⁶⁷

Han fortsætter med at beklage, at ikke alle har fået del i det opsving, som generelt er sket; mange bor stadig i for små lejligheder, og forældrene har

¹⁶⁶ Laursen Storgaard (2000): s. 75.

¹⁶⁷ Folketingstidende (1968-69): sp. 3113-14.

måske svigtet de unge ved at se for meget fjernsyn, ligesom samfundet har svigtet ved ikke at tilbyde dem opholdssteder i fritiden.¹⁶⁸

På det punkt er han helt enig med Jørgen Langkilde fra Det Konservative Folkeparti, som understreger, at de forebyggende foranstaltninger bør indebære flere ungdomsklubber, og at disse skal have en højere grad af selvstyre, end de har haft sædvanligt.¹⁶⁹ I det hele taget mener han, at behandling, forebyggelse og oplysning er vejen frem, og at dette skal ske i forståelse med de unge selv, fx via moderne informationsfilm, der "*taler ungdommens eget sprog*" og er blottet for "*voksen moraliseren*".¹⁷⁰

Også Ib Thyregod fra Venstre mener, at "[...] *de forebyggende hjælpeforanstaltninger og ikke spørgsmålet om ændrede straffebestemmelser bør træde i forgrunden*".¹⁷¹, samt at man kun bør gribe til tvang, såfremt sindssygeloven kræver det, og han tager voldsom afstand fra forslag i offentligheden om at "*anbringe ungdomsnarkomaner på en ø*".¹⁷² Thyregod tilslutter sig også Tastesens vurdering af den mangelfulde bysanering som del af problemet, han overvejer, om det også hænger sammen med overdrevent autoritær opdragelse, og opfordrer til, at forældrene inddrages i informationsarbejdet, så der kan skabes mere forståelse generationerne imellem.¹⁷³

Som svar på flere medlemmers frygt for, at straffelovsændringen vil have "afsmittende effekt" på strafniveauet for "småhandlende" og de almindelige brugere, forsikrer justitsminister Knud Thestrup (KF), at loven udelukkende skal tages i brug overfor de professionelle forbrydere,¹⁷⁴ og han ser også velvilligt på forslaget om at lade "[...] *baggrunden for misbruget, nemlig de mangler, der er i vort samfund, den børne- og ungdomsfjendske karakter [...]*"¹⁷⁵ indgå i undervisningen af kommende politiskoleelever.

Hvad angår det inddragende, antiautoritære samarbejde oplyser socialminister Nathalie Lind (V), at der for nylig er afholdt et møde med repræsentanter for ungdomsorganisationerne, og at der i forlængelse deraf arbejdes på, at de unge får pladser i det tværministerielle kontaktudvalg og i de kommende narkotikaudvalg i de enkelte amter, og at strukturen i ungdomsklubberne desuden omlægges, så de unge får mere indflydelse.¹⁷⁶ Hun tilslutter sig ligeledes et forslag om at stille lokaler til rådighed, som de unge selv kan forvalte.¹⁷⁷

Morten Lange fra SF betegner de unges hashrygning som en "*virkelighedsflugt fra et samfund, som man måske nok har syntes lagde for megen jernring om én*" og minder folketingsmedlemmerne om, at de selv er vokset op under ganske andre omstændigheder, og derfor nok ikke til fulde kan forstå, hvordan den "*hastige*

¹⁶⁸ Ibid.: sp. 3114.

¹⁶⁹ Ibid.: sp. 3077.

¹⁷⁰ Ibid. sp. 3078.

¹⁷¹ Ibid.: sp. 3083.

¹⁷² Ibid.: sp. 3083.

¹⁷³ Ibid.: sp. 3085.

¹⁷⁴ Ibid.: sp. 1339-40.

¹⁷⁵ Ibid.: (Knud Thestrup, KF) sp. 3141.

¹⁷⁶ Ibid.: sp. 3143.

¹⁷⁷ Ibid.: sp. 3144.

samfundsforskydning" kan gøre virkelighedsflugt til en fristelse.¹⁷⁸ Og socialdemokraten Kjeld Olesen understreger vigtigheden af, at man "*undgår at slå miljøer i stykker; vi skal ikke lukke og smide på gaden dér, hvor man har søgt at etablere et sådant miljø*".¹⁷⁹

I betragtning af de unge hashrygeres formodede venstreorienterede ståsted kan det virke overraskende, at den eneste egentlige kritik af de oprørske unge kommer fra den tidligere SF'er, daværende løsgænger (og snarlige DKP'er) Hanne Reintoft, som i egenskab af tidligere socialrådgiver udtaler, at hun "*føler et stik i hjertet*" ved at se den vilje til store udvidelser af det sociale forsorgssystem, som disse unge afstedkommer, sammenlignet med de mange socialt udsatte børn, samfundet efter hendes opfattelse har svigtet længe, og hun antyder, at disse middelklasseunge mest af alt er forkælede.¹⁸⁰ Med de omfattende sociale og sundhedsmæssige problemer, som i forvejen findes i landet, kommer de efter hendes mening langt fra i første række, og de hashrygende unges påståede politiske tilhørsforhold giver hun ikke meget for:

*"Begejstringen for bl. a. hash i såkaldt venstreorienterede kredse er jo nærmest tragikomisk. Flugten ind i euforien er ganske rigtigt en flugt fra det samfund, som man heller ikke fra venstreorienteret side finder er et ordentligt samfund. For de helt unge, der ikke kan holde samfundet ud og derfor flygter ind i bedøvelse, er oprøret tragisk blindt og fører ikke til noget som helst. For de lidt mere vidende, der en gang har gjort sig deres oprørstrang klar, tager den samme flugt sig endnu mere tragikomisk ud."*¹⁸¹

At løsningen på den kontrarevolutionære modegrille ikke skal findes i straffeloven er hun dog enig med samtlige partier i. Hun tilslutter sig også, at der slås hårdere ned på det "stærke organisationsapparat" og den "stærke kapital", som yder de unge tilbuddet om virkelighedsflugt, men hun mener samtidig, at efterspørgslen kun kan slukkes via en reel ændring af samfundet - og at markedet indtil da vil blive mættet, straf eller ej.¹⁸²

Legalisering?

Debattens primære fokus på cannabis medfører overvejelser af det rimelige i, at loven ikke differentierer mellem "hårde" og "bløde" stoffer, og dette forhold anskues både som et principielt og et praktisk problem. Svend Erik Kjær Rasmussen fra VS langer hårdt ud efter kontaktudvalgets værdiladede tilgang til emnet, der afslører sig ved, at redegørelsens erklærede formål er at undersøge "misbrug", hvilket på forhånd udelukker muligheden for et uproblematisk forbrug af de illegale stoffer.¹⁸³ Han opfatter hele diskussionen som et

¹⁷⁸ Ibid.: sp. 3102-03.

¹⁷⁹ Ibid.: sp. 3134.

¹⁸⁰ Ibid.: sp. 3129.

¹⁸¹ Ibid.: sp. 3131.

¹⁸² Ibid.: sp. 3130-32.

¹⁸³ Ibid.: sp. 3107.

"hysterisk" tegn på, at det borgerlige samfund føler sin magt truet, og reaktionen er helt forventelig: "*Samfundet søger at løse en miljøkrise gennem magtanvendelse.*"¹⁸⁴

Ifølge hans opfattelse ville den bedste forebyggelse ske ved, at man hørte op med at blande begreberne sammen og dermed fjernede risikoen for, at de unge, som ryger hash trods forbuddet og erfarer, at der ingen synderlig skade sker derved, ikke forledes til at tro, at myndighederne også lyver om eksempelvis morfins skadevirkninger.¹⁸⁵

En beslægtet bekymring findes hos Morten Lange (SF), som kritiserer det stillede forslag for de facto at gøre hashrygning straffri og stadig bevare det formelle forbud. Han mener, at selve statens troværdighed er på spil, da det uundgåeligt vil fremstå hyklerisk, hvis man åbenlyst lader lovbrud finde sted blandt en stor befolkningsgruppe, og at tilliden til landets loves fornuft og retfærdighed derved vil blive kompromitteret.¹⁸⁶ Selvom han ikke ønsker at legalisere cannabis øjeblikkeligt, er han af den mening, at det foreliggende lovforslag bør være en midlertidig løsning, og at man skal arbejde målrettet for at få opbygget et system, der kan varetage frigivelsen af cannabis på ansvarlig vis.¹⁸⁷

Spørgsmålet om legalisering deler i det hele taget salen i langt højere grad end debatten om de hashrygende unge selv. Enkelte henviser til de forpligtelser, Danmark officielt er bundet af via FN-konventionen,¹⁸⁸ og andre påpeger, at Danmark sandsynligvis vil tiltrække nogle uheldige typer, hvis det som eneste land i Europa ikke forbyder cannabis. Selvom alle lader til at mene, at cannabis er et mere eller mindre harmløst stof i sig selv, er flertallet enige om, at frigivelse ikke på nuværende tidspunkt bør være på tale. Den primære begrundelse for dette optræder som et gennemgående forsigtighedsprincip; videnskabsmænd er "*rygende uenige*"¹⁸⁹ om stoffets farlighed, og tvivlen bør komme borgerne til gode. Stort set alle forlanger mere forskning på området, men enkelte henviser også til den forskning som trods alt findes, og som arbejder med forskellige teorier om følgevirkningerne af det tilsyneladende fredsommelige stof.

Kun en enkelt taler advokerer aktivt for en øjeblikkelig legalisering af cannabis,¹⁹⁰ men flere andre hælder stærkt imod frigivelse, fx Kjeld Olesen (S):

"Så spørger man sig selv: går du ind for, at hash skal frigives? Jeg tør ikke stå her i dag og svare et entydigt ja, men jeg vil gerne sige, at jeg tidligere er gået yderst skarpt imod en

¹⁸⁴ Ibid.: sp. 3108.

¹⁸⁵ Ibid.: sp. 3112.

¹⁸⁶ Ibid.: sp. 3106.

¹⁸⁷ Ibid. sp. 3105-06.

¹⁸⁸ I 1961 afløstes opiumstraktaterne af "FN's Enkeltkonvention om kontrol med narkotiske midler". Den fik ikke anden betydning i DK, end at cannabis og heroin blev flyttet fra Liste B til Liste A i Lov om euforiserende stoffer. I 1961 tillagde man ikke denne ændring nogen betydning, da ingen af de to stoffer udgjorde et misbrugsproblem i landet.

¹⁸⁹ Folketingstidende (1968-69): (Else-Merete Ross, Radikale Venstre) FF, sp. 3088.

¹⁹⁰ Ibid.: (Svend Erik Kjær Rasmussen, VS), sp. 3111.

*frigivelse. Men efterhånden som man kommer ind i tingene, bliver man usikker, og ud fra det, jeg i dag kan vurdere, er min holdning nærmest i retning af, at vi bør frigive hash."*¹⁹¹

Flere andre medlemmer forholder sig som Kjeld Olesen; tøvende positive over for frigivelse, men forsigtighedsprincippet fylder mest på det punkt i debatten.

Der henvises især til den norske psykiater Nils Retterstøl, hvis bog *Medikament- og stoffmisbrug* kontaktudvalget havde foranlediget oversat til dansk, omend den ikke var udkommet inden debatten.¹⁹² Retterstøl fungerede som videnskabelig rådgiver for den norske regering på narkotikaområdet og hævdede, at den største fare ved cannabis var den psykiske afhængighed, og at forbindelsen mellem sindslidelser og cannabisbrug antydede, at cannabis forårsagede sindslidelse. I fællesskab med den svenske læge Nils Bejerot og direktøren for den norske sundhedsstyrelse Karl Evang¹⁹³ var Retterstøl desuden fortaler for den gren af den såkaldte "progressionshypotese",¹⁹⁴ ifølge hvilken cannabisbrug leder til misbrug af "hårde" stoffer i kraft af, at stoffet kun er tilgængeligt via kontakt til det illegale narkomarked, som også forhandler de øvrige, fysisk vanedannende stoffer¹⁹⁵ - en risikofaktor som Jørgen Langkilde, Ib Thyregod og flere andre påpeger, omend de ikke markerer en overbevist tilslutning til hypotesen.¹⁹⁶

Det mest udbredte ønske fra folketingsmedlemmerne er mere forskning i emnet, og ingen tør sætte absolut lid til de foreløbige, flertydige forskningsresultater. I lyset af den erkendelse bliver forsigtighedsprincippet den mest tungtvejende begrundelse for at afvise legalisering.

Den udbredte tendens til at afdramatisere og afdæmonisere illegale rusmidler, herunder især cannabis, virker umiddelbart til at stå i skarp kontrast til både 50'ernes og de foregående amerikanske narkotikadiskurser. Selvom et svagt ekko af 50'ernes begrebsverden optræder hos enkelte talere, fx Jørgen Langkilde, som udtaler, at:

*"En del unge søger vel bare nydelsen for nydelsens skyld og har så ikke karakter til at frigøre sig igen, inden de kommer ud i et misbrug."*¹⁹⁷

og dermed gentager en variant af forestillingen om de "karaktersvage" misbrugere, så bliver det nydelsesorienterede stofbrug ikke fordømt i sig selv, og navnlig cannabis bliver fra samtlige talere tydeligt udgrænset fra de øvrige stoffer som et rusmiddel, der kun potentielt er risikabelt for enkelte. På to centrale punkter kommer arven fra tidligere tiders ideologiske tankegods alligevel til syne, nemlig i kraft af et fravær af refleksion over to indbyggede vilkår for debatten:

For det første er det omtalte forsigtighedsprincip i sig selv helt rimeligt og

¹⁹¹ Ibid.: sp. 3134.

¹⁹² Ibid.: sp. 3073.

¹⁹³ Evang (1967): s. 77ff.

¹⁹⁴ I kapitel 6 omtalt under teoriens nyere betegnelse, "gateway-teorien".

¹⁹⁵ Winsløw (1989): s. 44f.

¹⁹⁶ Folketingstidende (1968-69): sp. 3074.

¹⁹⁷ Ibid.: sp. 3073.

rationelt: i og med at man ikke kan være sikker på, at et stof er ufarligt, er det sikrest at afholde sig fra at udbrede det i samfundet. Her er problemet blot, at dette princip ikke gør sig gældende, hvad angår andre, ikkeeuforiserende stoffer. Igennem 1900-tallet udbredtes en lang række kemiske stoffer, såsom insektgifte eller kunstgødning i fx landbrugsproduktion m.m., og for deres vedkommende har bevisbyrden været den modsatte. De ikke euforiserende stoffer kan uhindret anvendes og udbredes, så længe de ikke er bevist at være skadelige for mennesker og miljø. At dette princip ikke gør sig gældende for euforiserende stoffer må betyde, at der for deres vedkommende er noget andet på spil; måske et grundlæggende syn på beruselse som umoralsk eller ugudeligt?

Et andet ureflekteret og sandsynligvis ubevidst vilkår for debatten kommer til udtryk via det faktum, at de "hårde" stoffer tilsyneladende primært fordømmes pga. deres vanedannende potentiale. Hash er kun tvivlsomt, fordi det *måske* kan skabe *psykiske* afhængighed, og de stoffer, der beviseligt skaber *fysiske* afhængighedssymptomer ved hyppig brug, forholder alle talerne sig absolut utilgivende overfor. Et velkendt argument for at adskille cannabis fra "hårde" stoffer har siden 60'erne været at undgå, at brugerne stifter bekendtskab med de mere vanedannende stoffer, som det fx kom til udtryk hos VS's ordfører ovenfor. Ligesom med forsigtighedsprincippet skjuler der sig tilsyneladende en ideologisk eller etisk argumentation bag dette grundvilkår, idet den stofgruppe, som primært forbindes med "hårde" stoffer - nemlig opiaterne - aldrig har kunnet bevises at have nogen nævneværdige fysiske skadevirkninger.¹⁹⁸ Til forskel fra legale rusmidler som tobak og alkohol påviser ingen af de talrige studier i heroin og morfin, som har fundet sted de seneste 100 år, at opiaterne kan forbindes til organ- eller hjerneskade ved hverken korttids- eller langvarig brug.¹⁹⁹ Dette udelukker naturligvis ikke, at man kan betvivle det etisk forsvarlige ved at udsætte et individ for et stof, der risikerer at medføre en tvangsadfærd, som er vanskelig at vænne sig af med - skadelig eller ej - men denne rent etiske del af problemstillingen berøres slet ikke i den politiske debat, hvor det fremstår som en grundlæggende kendsgerning, at det vanedannende potentiale er definerende for stoffets farlighed - igen træder dette vilkår dog kun i kraft i forhold til de typer nydelsesorienterede rusmidler, som strider imod grundlæggende kristen moral.

Straffelovsændringen § 191

Den brede, tværpolitiske enighed, som var til stede under debatten af regeringens samlede handleplan for narkotikaområdet, hørte op, da folketinget senere samme dag førstebehandlede lovforslaget om at tilføje en narkotikabestemmelse i straffeloven. En del af ordførernes synspunkter var allerede blevet fremført under dagens første debat, hvorfor behandlingen af forslaget bar mere præg af detailregulering af juridiske teknikaliteter. Loven

¹⁹⁸ Winsløw (1989): s. 19.

¹⁹⁹ Ibid.: s. 19ff., Nutt (2012): s. 55f.

indeholdt bl.a. et forslag om øget adgang til telefonaflytning, hvilket flere talere vendte sig mod af princip, og politiet modtog kritik for en at have udvist for stor en nidkærhed i forhold til opklaringen af narkotikakriminalitet de foregående år. Af samme årsag beklagede flere, at lovtæksten var for upræcis, da den ønskede forskel i behandlingen af cannabissager og småsalg af cannabis overfor "hårde" stoffer ikke fremgik direkte af lovforslaget.²⁰⁰

Generelt bevarede enigheden om at ramme den organiserede narkokriminalitet, men uden noget egentlig fløjpolitisk mønster betvivlede flere talere, at man ville opnå dette med den foreslåede lovændring. Else-Merete Ross (RV) påpegede, at der endnu ikke var afsagt en strengere dom, end den strafammen for Lov om euforiserende stoffer allerede fastsatte,²⁰¹ og samtlige ordførere krævede en håndfast garanti for, at den skærpede straf hverken ville finde anvendelse overfor brugere og småsalg eller have afsmittende effekt på retspraksis i forhold til den allerede gældende lov.

Der tegnede sig kun et usikkert flertal for lovforslaget, og justitsminister Knud Thestrups afsluttende bemærkning, inden forslaget blev henvist til udvalgsarbejde, lød:

"Jeg har udmærket godt forstået, at der her i salen er en hel del, der ønsker, at omgang med hash ikke skal kunne straffes efter den forhøjede strafferamme, der her er tale om. Det må overvejes i udvalget, om man kan finde frem til en sådan karakterisering af stofferne, at man kan sige: de og de stoffer er ikke farlige eller ikke særlig farlige, og andre er meget farlige."²⁰²

Rigsadvokatens cirkulære

Diskussionerne om en juridisk udgrænsning af cannabis fortsatte, og af udvalgsbetænkningen fremgår det, at:

"Det har været en afgørende forudsætning for udvalget, at det kun bliver de virkelig farlige og grove tilfælde, der bliver omfattet af den nye straffebestemmelse."²⁰³

Garantien for, at hverken straffelovsændringen eller Lov om euforiserende stoffer vil finde anvendelse overfor cannabisbrugere, opnås ved et kompromis, som indebærer, at udvalget præsenteres for udkastet til et cirkulære fra rigsadvokaten, som udspecificerer, hvordan begge love skal håndhæves i praksis. Hvad cannabis angår, fastslår cirkulæret, at kun overtrædelser, der omfatter:

"[...] udbredelse af heroin eller udbredelse af andre stoffer til et større antal tilfældige personer eller mod betydeligt vederlag eller under andre skærpendede omstændigheder som f. eks., hvor modtagerne er børn [...]"²⁰⁴

²⁰⁰ Folketingstidende (1968-69): Lovforslag nr. 151.

²⁰¹ Folketingstidende (1968-69): FF sp. 3155.

²⁰² Ibid.: sp. 3171.

²⁰³ Folketingstidende (1968-69): Tillæg B, sp. 2641.

vil medføre sigtelse efter straffeloven, og hash hører ikke til *andre stoffer*.

*"Indsmugling eller udbredelse af hash bør (ifølge forarbejderne) kun henføres under denne bestemmelse, når der foreligger erhvervsmaassig organiseret indsmugling af eller handel med hash i et omfang, der overstiger 10-15 kg."*²⁰⁵

Udvalget understreger desuden, at omgang med hashmængder, der overstiger denne grænse, ikke nødvendigvis skal behandles efter §191, hvis der i øvrigt foreligger formildende omstændigheder.²⁰⁶

Om "forbrug" (besiddelse, køb og modtagelse) lyder det, at dette kun er medtaget i Lov om euforiserende stoffer af "retstekniske hensyn", og at der:

*"[...] i reglen ikke [vil] være anledning til at indlede undersøgelse med henblik på at pålægge strafansvar for besiddelse (køb eller modtagelse), når mistanken alene angår eget forbrug af euforiserende stoffer. [...] Konstaterer politiet forbrug af euforiserende stoffer, bør det dermed forbundne strafansvar [...] i reglen afgøres med, at der meddeles den pågældende en advarsel af politiet."*²⁰⁷

Gentagelsestilfælde skal også sanktioneres med advarsel, bortset fra "grovere gentagelsestilfælde" der involverer "andre euforiserende stoffer end hash", som kan afgøres med bødestraf.

Endvidere fastslår cirkulæret, at "*lejlighedsvis fordeling af mindre kvanta af hash*" kan straffes med advarsel eller bøde, mens:

*"[...] udbredelse selv af små mængder af andre euforiserende stoffer end hash sædvanligvis må anses som en så alvorlig forbrydelse, at bødestraf i forbindelse med konfiskation kun finder anvendelse, når mængden er ganske ubetydelig [...]"*²⁰⁸

Med rigsadvokatens cirkulære var udgrænsningen af hash fra "hårde" stoffer officiel, og et overbevisende folketingsflertal vedtog både straffelovsændringen og en justering af Lov om euforiserende stoffer på betingelse af, at cirkulærets retningslinjer blev overholdt af ordensmagten. Man vedtog også en revisionsbestemmelse for loven, som således skulle tages op til fornyet debat i folketingsåret 1970-71, hvor erfaringerne af den ændrede politik kunne vurderes. Jørgen Langkilde påpegede, at:

*"Det kan godt tænkes at være forbundet med visse vanskeligheder at inddrage sig på at indsætte en revisionsbestemmelse i en straffelov, som er så kortvarig."*²⁰⁹

Han mente ikke, at man på baggrund af blot et års erfaringer kunne bedømme effekten af lovændringerne, og at der burde være ro på området i en længere periode, før man evaluerede resultaterne. Revisionsbestemmelsen var primært

²⁰⁴ Ibid.: bilag.

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Ibid.: sp. 2641.

²⁰⁷ Ibid.: bilag

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Folketingstidende (1968-69): FF sp. 7870.

et krav fra de udvalgsmedlemmer, som tvivlede på, at retspraksis også i realiteten ville følge cirkulærets retningslinjer,²¹⁰ men frygten viste sig at være ubegrundet, og revisionsbestemmelsen blev ophævet i det efterfølgende folketingsår.²¹¹

Hermed var den nye narkotikapolitik et faktum. De euforiserende stoffer var gået fra at være en juridisk og lægelig problemstilling til at være et anliggende for det sociale forsvær, hvad misbrug angik, og for undervisningsministeriet hvad angik oplysning og forebyggelse. Cannabis var kun forbudt som ren formalitet, og brug af stoffet blev både juridisk og moralsk anset som en privatsag, der ikke angik retsvæsnen.

Denne de facto legalisering af hashrygning fik flere konsekvenser. For det første mistede cannabisbrug sin symbolværdi som en rebelsk handling, der demonstrerede foragt for staten, og af samme årsag blev forbindelsen mellem hashrygning og politisk tilhørsforhold svækket over de næste årtier. For det andet medførte differentieringen mellem "bløde" og "hårde" stoffer en markant ændring af vilkårene for opiatbrugere, som nu var udråbt som et betydeligt socialt problem. Dels fik narkotikapolitiet frigjort betydelige ressourcer, da de nu ikke længere skulle beskæftige sig med hovedgruppen af overtrædelser af Lov om euforiserende stoffer, og dels var de punkter af rigsadvokatens cirkulære, der omhandlede grænsen mellem "besiddelse til eget forbrug" og strafværdig omgang med "andre stoffer" mere åben for fortolkning. Disse forhold bidrog ifølge Jacob Winsløw til en væsentlig forøget marginalisering af heroinmisbrugere, som i modsætning til hashrygere blev genstand for både offentlig fordømmelse, forfølgelse af retsvæsnen og en tvangspræget behandlingsindsats af socialforsorgen.²¹²

Splittelsen mellem lovens ord og retshåndhævelsen i praksis forhindrede heller ikke opbyggelsen af et mere organiseret illegalt narkotikamarked, og over de næste årtier blev narkotikahandel med både "hårde" og "bløde" stoffer et interesseområde for skiftende grupperinger af organiserede kriminelle, som i vid udstrækning lærte sig at balancere på kanten af cirkulærets elastiske formuleringer angående hash og andre stoffer. Ønsket om at ramme bagmændene for den illegale narkohandel blev kun i ringe grad indfriet, til trods for massive indsats på efterforskningen og udvidet adgang til vidtgående midler som aflytning, politiagenter m.m.,²¹³ og omfanget af den sorte økonomi, som udsprang af narkohandlen, blev mere og mere åbenbar.²¹⁴

Narkotikapolitikken vedblev at være et omdiskuteret emne, både i offentligheden og på Christiansborg. Fra starten af 1970'erne stillede et af folketingets nye partier, Fremskridtspartiet, helt rutinemæssigt samme spørgsmål til justitsministeren over en længere årrække: "*agter ministeren at bringe*

²¹⁰ Folketingstidende (1968-69): Tillæg B, bilag

²¹¹ Laursen Storgaard (2000): s. 79.

²¹² Winsløw (1989): s. 153-214.

²¹³ Wilhelm (1991): s. 110ff, og Storgaard, Anette, s. 103ff.

²¹⁴ Møller (2013): s. 8f.

rigsadvokatens cirkulære i overensstemmelse med gældende lov?"²¹⁵ men selvom loven undergik forskellige mindre justeringer, lå den overordnede narkotikapolitiske linje efter de store debatter i januar '69 fast de næste 35 år.

²¹⁵ Folketingets bibliotek, lovsag: *Næringsvæsen 2*, 2.bd. 1952-79 og *Næringsvæsen 2*, 3.bd 1979-2000.

5. Nultolerance - et paradigmeskift i dansk narkotikapolitik

Generation X-tasy

Hvor sluttressernes narkotikadebat var præget af den generationskløft, som fulgte med ungdomsoprøret og hippiebevægelsen, betød en række sociokulturelle ændringer i rusmiddelforbruget i 1990'erne, at forudsætningerne for den politiske håndtering af narkotikasituationen ændredes markant. Da ungdomsoprøret ebbede ud, blev de forskellige typer rusmidler fordelt på og forbundet med tydeligt adskilte ungdomssubkulturer i sluthalvfjerdsere og firserne; hver subkultur sit rusmiddel. Særlig blev de forskellige typer af psykedelika begrænset til bestemte spirituelle miljøer, men også cannabis, som dog opretholdt en forholdsvis høj udbredelse i befolkningen, blev i løbet af 1980'erne forbundet med en umoderne "flipperkultur" - et forhold som ændrede sig væsentligt i løbet af 1990'erne.²¹⁶ I hele den vestlige verden eksploderede forbruget af cannabis i den unge generation, hvis forældre for manges vedkommende havde et afslappet forhold til hashrygning baseret på deres egne erfaringer i 60'erne og 70'erne, og stoffet blev igen en del af en mainstreamkultur, som udsprang dels af hiphop- og skatermiljøer i de større byer og dels af det rockmiljø, som bl.a. med den amerikanske grungemusik oplevede en renæssance. I de større byers diskoteksmiljøer smittede den undergrundskultur, som udsprang af senfirsernes technomiljø, desuden af med forøget brug af halv- til helpsykedeliske stoffer som ecstasy og LSD og centralstimulerende substanser som amfetamin og kokain, og både i mainstreamkulturens diskoteksmiljø og på subkulturens technoscene opstod et nyt syn på cannabis som et middel til at "falde ned på" efter anvendelse af forskellige slags "party drugs".²¹⁷

Hvor den lempelige politik, som blev konsekvensen af rigsadvokatens cirkulære, oprindeligt var udtryk for både politisk usikkerhed overfor det nye fænomen og for en tøven med at gribe ind overfor den magtfaktor, som de store efterkrigsgenerationers ungdomsoprør udgjorde, havde de euforiserende stoffers dalende popularitet igennem 80'erne overflødiggjort den store principielle debat om emnet, men med 90'ernes ændrede forbrugsmønstre blev den danske narkotikapolitik elasticske praksis sat på prøve. Ikke kun forbruget af cannabis, men også af de forskellige "party drugs" undergik således en forandring, selvom stigningen i forbruget af andre illegale rusmidler end cannabis dog trods alt afspejlede et ændret forbrugsmønster hos en ret begrænset skare: ifølge Sundhedsstyrelsens statistik fra 2003 opgav knap 1 % af den adspurgte gruppe af 16-44-årige i 1994 at have indtaget hårde stoffer indenfor det sidste år, mens 3 % i samme aldersgruppe opgav at have brugt

²¹⁶ Møller (2013): s. 8.

²¹⁷ Dahl & Frank (2012): s. 11.

andre illegale rusmidler end hash det sidste år i år 2000.²¹⁸ Statistikkerne for de to årstal er desuden ikke umiddelbart sammenlignelige, idet 1994-statistikken byggede på interviewundersøgelser, hvor informanterne i øvrigt kun blev spurgt til forbruget af hhv. hash og "hårde stoffer", mens 2000-statistikken for det første tog afsæt i et selvadministrerende spørgeskema, som for det andet havde opført de illegale rusmidler enkeltvis.²¹⁹ Uanset denne usikkerhed om statistikkernes præcision er der ikke noget, der tyder på, at indtagelse af andre stoffer end hash var et massefænomen blandt majoriteten af ungdomsårgangene ved indgangen til det nye årtusinde. Få år tidligere gjorde sundhedsstyrelsens årlige rapport til FN's International Narcotics Control Board, *Narkotikasituationen i Danmark 2000*, også først og fremmest opmærksom på en generel holdningsændring hos den unge generation; brugen af illegale stoffer blev ikke længere betragtet som noget, der kun hørte til blandt socialt udsatte eller avantgardistiske subkulturer, men som et socialt acceptabelt alternativ eller supplement til den traditionelle alkoholkultur.²²⁰

I 2002 udfærdigede Politimesterforeningen en rapport om unges forbrug af ecstasy, som gav udtryk for samme bekymring - de unge var "*normløse*" og "*egocentrerede*", og overvejelser af ulovligheden ved at indtage illegale stoffer som ecstasy var ikke længere en faktor - ifølge politimestrene ikke mindst fordi overtrædelser af Lov om euforiserende stoffer ikke udløste andet end konfiskation og en advarsel.²²¹ Dette holdningsskred i den unge generation betød ifølge rapporten, at to af de støttepiller, som gjorde det muligt at opretholde en forbudspolitik, var i færd med at smuldre, idet politiets kontrol af det illegale marked kun udgjorde en del af samfundets forsvarsværk. Hvis der ikke blev udøvet selvkontrol og tilbageholdenhed blandt ungdommen selv, og hvis de unges forældre og øvrige omverden ikke udøvede en uformel social kontrol, som medvirkede til en opfattelse af stofbrug som en normbrydende adfærd, stod politiet overfor en umulig opgave.²²²

Også medierne var igennem 1990'erne ganske opmærksomme på de nye tendenser blandt ungdommen, og scribevis af artikler og debatindlæg advarede især mod ecstasy i nattelivet. Baseret på en spørgeskemaundersøgelse fra det britiske musikmagasin *Mixmag* udnævner Ekstrabladet fx d. 3. august 1996 ungdomsårgangen til "Generation X-tasy" og beretter, at fire ud af fem "ravere" (dvs. gæster ved technofester) i Manchester tager ecstasy,²²³ mens en opsigtsvækkende overskrift i B.T. d. 30. oktober 1997 fortæller, at "20 unge er dræbt af ecstasy" i Holland²²⁴ - det fremgår dog af brødteksten, at de mange dødsfald skyldtes, at ecstasypillerne var iblandet den stærke hjertemedicin *atropin*. Måneden efter interviewer Berlingske Tidende cand.scient. John Hyttel fra medicinalfirmaet Lundbeck, der udtrykker en stærk bekymring for

²¹⁸ Sundhedsstyrelsen, *Statistik 2003: Alkohol, narkotika og tobak*, (2004): s. 34.

²¹⁹ Ibid.: s. 34.

²²⁰ Sundhedsstyrelsen (2000), *Narkotikasituationen i Danmark 2000*, s. 2.

²²¹ Politimesterforeningen (2002): s. 35.

²²² Houborg (2011): s. 136f.

²²³ Ekstrabladet (1996): "Generation X-tasy", Michael Holbek, 3. aug. 1996.

²²⁴ B.T.: "20 unge dræbt af Ecstasy-piller", 30. okt. 1997.

fremtiden, idet ecstasy på længere sigt forårsager uoprettelige skader på hjernen, som vil betyde, at samfundet risikerer snart at "*stå med en generation af stærkt plejekrævende ældre*".²²⁵ Netop denne bekymring blev ofte fremsat; risikoen for at MDMA ødelægger hjernens serotoninceller, og de første studier i stoffet antydede også, at serotoninceller hos rotter og aber kunne tage varig skade ved meget høje doser MDMA. Forsøg med normale doser på mennesker har aldrig givet udslag i dette, og den største fare ved selve stoffet lader til at være en slags allergisk reaktion, som dog forekommer meget sjældent.²²⁶ Ifølge David Nutt har mange dødsfald som følge af ecstasyindtagelse skyldtes, at kombinationen af amfetamin og MDMA har bevirket, at folk har danset for længe i for varme lokaler og derfor er døde af dehydrering og overophedning. Da dette fænomen blev almindeligt kendt, døde en del unge til gengæld efterfølgende af at drikke enorme mængder vand på meget kort tid, da de ikke ville risikere at dehydrere.²²⁷

Nul tolerance

Da Venstre overtog regeringsmagten i 2001, blev narkotikapolitikken fra første færd et indsatsområde for den nye borgerlige regering. Sammen med målet om at normalisere Christiania indførtes begrebet "nul-tolerance" overfor euforiserende stoffer i regeringsgrundlaget.²²⁸ Tidligere samme år havde den socialdemokratiske regering allerede vedtaget de såkaldte "Hashklublove"²²⁹, som gjorde det muligt for politiet at foretage administrative opsigelser af lejemål og at nedlægge forbud mod besøgende i bestemte lokaler alene på baggrund af mistanke om, at lokalet fungerede som salgssted for hash,²³⁰ og det politiske ønske om en kursændring i hashpolitikken vandt genklang på tværs af Folketingssalen.

Det store fokus på hashhandlen fortsatte med fornyet styrke efter valget, hvor den første indirekte ændring på området faldt med Lov nr. 436 af 10. juni 2003. Loven omhandler dels politiets muligheder for efterforskning i rockermiljøet og i den organiserede kriminalitet, og den ophæver den hidtidige grænse for brugen af politiagenter, som tidligere kun måtte ske ved kriminalitet, som takseres til minimum 6 års fængsel, ligesom den giver politiet tilladelse til øget brug af telefon- og rumaflytning, også ved formodning om kriminel aktivitet, hvis strafferamme ligger under den grænse på 6 år, som Retsplejeloven hidtil havde haft som forudsætning for brugen af disse efterforskningsmidler.

Den politiske vilje til at dæmme op for den organiserede kriminalitet, herunder ikke mindst den del som udspringer af narkotikahandlen, var altså

²²⁵ Berlingske Tidende (1997): "Ecstasy gør mange unge gamle før tid", Trine Munk-Petersen, 17. nov. 1997.

²²⁶ Nutt (2012): s.16f.

²²⁷ Ibid.: s. 15.

²²⁸ Statsministeriet (2001): *Regeringsgrundlag 2001*.

²²⁹ Folketinget (2001): Lov nr. 471 af 7. juni 2001 og Lov nr. 447 af 7. juni 2001.

²³⁰ Møller (2011): s. 148.

ved årtusindeskiftet så stor, at man var villig til at give køb på basale retssikkerhedsprincipper - og den grundlæggende diskurs for narkotikapolitikken, nemlig at de illegale rusmidler er et samfundsonde, som skal bekæmpes, stod kun til en smule diskussion, hvad angår de forskellige "bløde" stoffer, som udgår fra cannabis. Præmissen for den politiske debat var dog stadig, at alle euforiserende stoffer både i den danske og den internationale lovgivning officielt behandles under et.

I 2003 præsenterer regeringen sin handlingsplan mod narkotikamisbrug "Kampen mod narko"²³¹, samtidig med at arbejdet for en omfattende ændring af udøvelsen af Lov om euforiserende stoffer iværksættes. Lovforslag L 175 præsenteres for folketinget d. 26. februar 2004, og det indeholder et grundlæggende opgør med den linje, som blev lagt i 1969 - i første omgang en ophævelse af rigsadvokatens cirkulære, således at enhver besiddelse af illegale stoffer som minimum skal idømmes bødestraf, og dernæst en skærpelse af straffuldbyrdelsen ved:

*"[...]salg eller vederlagsfri overdragelse med henblik på senere salg af [...] stoffer på restaurationer, herunder diskoteker, eller ved koncerter eller musikfestivaler. Tilsvarende gælder ved andre arrangementer, hvor det typisk er hovedsageligt børn eller unge mennesker, der deltager."*²³²

I sin fremsættelsestale begrundede den konservative justitsminister Lene Espersen lovændringen som et middel til at sende et "[...]stærkere signal om, at lovgivningen skal respekteres [...]", og under førstebehandlingen i folketinget²³³ var det også primært lovens opdragende effekt, som blev fremhævet blandt lovforslagets tilhængere. Det holdningsskred overfor de illegale stoffer, som sundhedsstyrelsen, Politimesterforeningen og medierne havde påpeget, skulle bremses ved at give de unge mennesker et utvetydigt signal. Som Venstres retsordfører Karsten Nonbo udtrykte det:

"[...] De tror, de godt må ryge, men at de bare ikke må sælge videre til andre, ja, man må nok godt sælge til venner. Al den misforståelse skal pilles ud. De unge skal have et lille rap over fingrene, inden det går fuldkommen galt og ikke, når det er gået fuldkommen galt. Når først det er gået fuldkommen galt, så er indgangsvejen til de hårde stoffer åben, og så er de nået til the point of no return. [...] Hvorfor skal man beruse sig fra en dejlig tilvarelse? Livet er jo godt, hvis man tager de lyse sider. De lyse sider ser man ikke i en hashtåge. Jeg fatter ikke, at man skal bruge tid og et ungt liv på sådan noget.

*Vi kan jo desværre ikke straffe os ud af alle problemer, men vi kan altså give det her lille rap over fingrene, der gør, at de unge mennesker opdager, at de er på gale veje, og det oplever jeg sådan set at de hungrer efter."*²³⁴

²³¹ Statsministeriet (2003): *Kampen mod narko - handlingsplan mod narkotikamisbrug*, s. 4.

²³² Folketinget.dk (2003-04): L 175.

²³³ Ibid.

²³⁴ Ibid.

Både selve lovteksten og folketingsdebatten afspejlede et ønske om at opdrage og tilrettevise primært den unge generation og sekundært disses forældre; et synspunkt som vandt gehør blandt tilhængerne af forslaget - Det Konservative Folkeparti, Venstre, Dansk Folkeparti, Kristendemokraterne og Socialdemokratiet - selvom nuancer i de forskellige politikeres argumentation også viser, at deres bevæggrunde for at bakke op om en politisk linje, der anvender strafferetlige sanktioner som pædagogisk instrument, alligevel tager afsæt i forskellige ideologier. Grundpræmissen - beruselse i illegale stoffer er forkastelig i sig selv - er de fleste af partierne for så vidt enige om, og blandt forslagets tilhængere går en autoritær retorik igen, som toner frem i Karsten Nonbos ovenstående udtalelse, og som han senere gentager endnu tydeligere:

"Der er altså visse ting, der kræver en far og en mor med en fast hånd.

Det der med, at det må barnet da selv prøve. Man kan da også sige til et 2-årigt barn, at det da selv må prøve at se, om det kan forcere Helsingørmotorvejen. Hvis det går godt, så bliver det nok en god trafikant. Hvis det går skidt, så har vi en mindre af de dårlige trafikanter. Så held og lykke, kryds Helsingørmotorvejen."²³⁵

Samme retorik findes hos Konservatives ordfører, Helge Adam Møller:

"[...] Lov er lov, og lov skal holdes. Sådan må ethvert ordentligt samfund bygges op. Det har jo i virkeligheden været helt grotesk, at man klart og tydeligt gennem mange år har fastsat i loven, at det er kriminelt at ryge hash, og alligevel har sagt til et antal personer, der gør det: Ja ja, det må I ikke, men der sker ikke mere. Og næste gang de gjorde det: Ja ja, det må I ikke. Det er jo i virkeligheden den samme slaphed, vi også har haft over for unge kriminelle i mange år, at de fik tiltalefrafald efter tiltalefrafald efter tiltalefrafald. [...] Det er jo det samme med det her. Her siger man nu: I skal være klar over, at første gang falder fars hammer; [...]"²³⁶

Justitsminister Lene Espersen fastslår, at det ikke kun er de unge, men også forældrene, der skal være deres ansvar mere bevidst:

"Vi tror, det har et godt pædagogisk formål, både over for de unge, som først og fremmest vil opleve det, men naturligvis også over for forældrene, som bliver gjort opmærksomme på, at de også har et helt særligt ansvar for at sikre, at deres børn ikke er på vej ud på en glidebane."²³⁷

Retorikken omkring ungdommen adskiller sig væsentligt fra den, som de borgerlige folketingsmedlemmers forgængere betjente sig af i 1969, hvor man lagde stor vægt på samarbejdet med den unge generation selv og på at undgå "voksen moraliseren".²³⁸ Udover at ungdomsgenerationen omkring årtusindeskiftet ikke var kendetegnet af et bredere politisk projekt, og altså ikke på samme måde som '68-generationens ungdomsoprør udgjorde en modkultur,

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Folketingstidende (1968-69): sp. 3076.

som kunne betragtes som en egentlig politisk magtfaktor, kan en oplagt forklaring på den mere patroniserende måde at omtale ungdommen og anskue opgørens rolle findes i, at regeringen havde ambitioner om et helt grundlæggende opgør med netop '68-generationen og med det generelle samfundssyn, som siden slutningen af 1960'erne havde domineret, og som lod sig afspejle i fx narkotikapolitikken. Den samfundsanskuelse, ifølge hvilken årsagerne til et problematisk narkotikabrug skulle findes i sociale uligheder samfundet - og som i øvrigt bagatelliserede det principielt forkastelige i anskaffe sig et rusmiddel, som officielt var illegalt - havde medført en generel "slaphed" i samfundet, som den foreslåede opstramning af retshåndhævelsen skulle være et led i bekæmpelsen af.

Enhedslistens retsordfører, Line Barfoed, påpegede overfor Karsten Nonbo, at formanden for Venstres ungdomsorganisation havde anført, at:

"[...] hvis man har en liberal-ideologisk indgangsvinkel, så skal det enkelte individ have selvbestemmelse over sin egen krop."²³⁹

og at forbudspolitikken i sig selv således strider imod Venstres ideologiske grundlag, hvortil Karsten Nonbo blot svarede:

"[...] jeg er dybt uenig i budskabet, om så også det kommer fra Venstres Ungdom. Men de bliver heldigvis også voksne."

Det umiddelbare paradoks mellem Venstres liberale grundideologi, som hylder individets frie valg og ønsker at begrænse statens indgriben i denne personlige frihed, og et lovforslag som sigter efter netop at øge statens muligheder for at regulere og begrænse borgernes selvbestemmelse, kan forklares ud fra to præmisser: 1) enhver brug af euforiserende stoffer er indiskutabelt moralsk forkastelig og samfundsskadelig - om ikke i sig selv så alene på grund af dens illegale status - og 2) det eskalerende forbrug af de illegale substanser er en konsekvens af, at velfærdssamfundet har frataget borgerne ansvaret for deres egne handlinger ved at forklare lovovertrædelser som symptomer på sociale problemer, der udspringer af ulighed i økonomisk og social kapital, og som skal løses ved hjælp af øget social forsorg og socialpædagogisk behandling.

Ud fra disse præmisser kan en forøget statsregulering forsvares netop ud fra en liberalistisk ideologi som et opgør med en formynderisk velfærdsstat, der forhindrer borgerne i at løse deres problemer ved egen hjælp.²⁴⁰

For at opnå dette grundlæggende mål måtte førstprioriteten være at bevirke netop en fundamental *holdningsændring* i befolkningen ved at forandre selve diskursen omkring sociale problemer; en tendens som også har været kendetegnende for debatten om fx arbejdsløshed siden Venstre-regeringens tiltrædelse i 2001, og hvor en række reformer gennem de seneste år snarere har bevirket en forøgelse af den offentlige administration end en afvikling - men devisen er den samme: Statens opgave er primært koncentreret om

²³⁹ Folketinget.dk (2003-04): L 175.

²⁴⁰ Houborg (2011): s. 139f.

disciplinering af de borgere, som i denne forståelsesramme ikke tager ansvar for deres egen livssituation, det være sig arbejdsløshed, familieforhold, stof- eller alkoholmisbrug, etc., og for at opnå denne selvstændighed kan statens stærkeste, mest stigmatiserende magtapparat, nemlig strafferetlige sanktioner, også tages i brug. I denne optik er nuancerne i de illegale rusmidlers skadevirkninger - fx den traditionelle skelnen mellem "hårde" og "bløde" stoffer og de forskelligartede kulturer og forbrugsmønstre, som disse indgår i - i bund og grund irrelevante; *lov er lov, og lov skal holdes*.

Denne retorik er i hovedtræk fælles for Venstres og Konservatives ordførere, mens socialdemokraten Per Kaalund er mere afdæmpet i sin tilslutning til den disciplinære opdragelse, som er lovforslagets hovedformål, og fastslår, at det overordnede fokus på forebyggelse og behandling skal forblive uændret:

"Kampen mod narko er lang og besværlig, og det endelige mål, intet narkomisbrug i dette land, nås vel aldrig. Der er ingen lette løsninger, selv om mange forskellige former for bekæmpelse har været forsøgt.

Hovedlinjen i narkopolitikken skal ikke efter vores opfattelse ændres. Den skal stadig væk sætse på forebyggelse, på at begrænse tilgangen af nye stofmisbrugere, på behandling, der skal sættes ind så tidligt som muligt for at begrænse skadevirkninger både for misbrugerene selv og for misbrugerens omgivelser, og endelig på kontrol, og det vil sige, at der skal sættes hårdt og kraftigt ind mod kriminalitet, både den internationale, den organiserede og den kriminalitet, der foregår her i landet.

Formålet med dette lovforslag er, som det fremgår, en skærpet indsats mod narko, dvs. bekæmpelse og forebyggelse af stofmisbrug ikke mindst i fængslerne og blandt unge, der færdes i restaurations- og de såkaldte festmiljøer.

Over for de unge mennesker er det vigtigt at gøre det klart, at det er alvorligt og har konsekvenser at besidde stoffer. Vi kan derfor støtte, at der gives bøde også i førstegangstilfælde i stedet for advarsel. Forhåbentlig kan det skabe en holdning hos de unge mennesker om, at det ikke er smart at bruge stoffer."²⁴¹

Han fortsætter med at henvise til et kommende socialdemokratisk forslag om behandlingsgaranti for mindreårige stofmisbrugere og koncentrerer sig primært om statens ansvar overfor de hårdest belastede misbrugere. Da Line Barfoed spørger, hvori lovændringens forebyggende virkning består, og om han har kendskab til, at andre lande har haft held til at dæmme op for hashhandlen ved at udskrive bøder, og påpeger, at Socialdemokratiets søsterpartier i Tyskland og England netop er i færd med at slække på lovgivningen omkring besiddelse af cannabis,²⁴² koncentrerer han i sit svar sig stadig om de stoffer, som flourerer i "[...]såkaldte diskoteker, festmiljøer, og hvad de benævnes som [...]"²⁴³ og fortsætter:

"Med hensyn til virkningen af at give bøder: Man gør jo det her op på mange måder, men en anden måde at gøre det op på er jo, at hovedparten af den danske befolkning, procentuelt

²⁴¹ Folketinget.dk (2003-04): L 175.

²⁴² Ibid.

²⁴³ Ibid.

*sidst i i [sic] 90'erne, aldrig nogen sinde har været i berøring med stoffer af den art. Jeg tænker ikke lige på hash, men jeg tænker på de stærkere stoffer, heroin osv. Det har hovedparten af befolkningen ikke været, og der ligger vel en del præventivt i det, noget resultat, der trods alt virker."*²⁴⁴

Hermed fastholder Per Kaalund sit fokus på "hårde" stoffer, idet man må formode, at han næppe forestiller sig, at der bliver røget hash på diskoteker, men her snarere sigter til de såkaldte "party drugs", som i gængs forståelse også henregnes under "hårde" eller "hårdere" stoffer.

Når Line Barfoed igennem det meste af debatten forsøger at fastholde fokus på cannabis, skyldes det formentlig ikke mindst, at lovændringen i praksis primært vil få betydning for antallet af sigtelser for besiddelse og salg af netop hash, der uden sammenligning har været det mest udbredte af de illegale stoffer de seneste 70 år. Per Kaalund medgiver også indirekte, at den brede befolkning aldrig kommer i berøring med andre euforiserende stoffer end hash, ligesom debattens generelle fokus på ungdommen også illustrerer, at det historisk høje antal af hashrygere, som ifølge sundhedsstyrelsens oplysninger fandtes i Danmark i 2003, skulle findes i aldersgruppen 14-30 år med hovedvægt på de 16-19-årige.²⁴⁵ Lovændringen sigter således direkte efter at optrappe kontrollen med hash, men det faktum spiller en forholdsmæssigt lille rolle i folketingsdebatten, som skiftevis omhandler psykisk syge, stiknarkomaner, diskoteksmiljøer, hashrygning og især stofmisbrug i landets fængsler.

Line Barfoed insisterer altså på at opretholde distinktionen mellem cannabis og "hårde" stoffer, mens Per Kaalund på den ene side fastholder sideordningen af de forskellige rusmiddeltyper, ligesom lovgivningen lægger op til, og på den anden side lægger hovedvægten på samfundets forpligtelser overfor den hårdest belastede gruppe af stofmisbrugere og på at begrænse tilgangen af nye medlemmer til den. Den indirekte sammenhæng mellem den cannabis, som tilhængerne af forslaget ønsker at øge strafniveauet for besiddelse af, og misbrug af øvrige, "hårde" stoffer, som målet for Per Kaalund i sidste ende er at bremse tilstrømningen til, påpeger han dog i et spørgsmål til Line Barfoed:

*"Bare et enkelt spørgsmål til fru Line Barfod, der siger, at man jo ikke dør af hash - det hørte jeg meget tydeligt sagt - og det kan jeg da måske nok bekræfte, men vil fru Line Barfod ikke give mig ret i, at brugen af hash og udvidet brug af hash i høj grad kan medføre, at man udvikler et egentligt stofmisbrug?"*²⁴⁶

Og videre:

*"Hvorfor den der meget, meget skarpe isolering af hash? Kan man isolere hash så meget uden at se, at det har en sammenbæng til andre former for misbrug?"*²⁴⁷

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Sundhedsstyrelsen (2004): s. 7.

²⁴⁶ Folketinget.dk (2003-04): L 175.

²⁴⁷ Ibid.

Hermed fremsætter Per Kaalund - som den eneste af forslaget tilhængere - en teori, der typisk er kendt som "gateway-teorien", som oprindeligt vandt frem i 1920'ernes USA:²⁴⁸ Selvom de direkte skadevirkninger af cannabis i sig selv er begrænsede, så fører cannabisbrug hyppigt til misbrug af andre stoffer. Teorien er delt i to hypoteser - 1) cannabis er en "trædesten", hvis farmaceutiske egenskaber i sig selv fremprovokerer en tilbøjelighed til andre, stærkere stoffer. Og 2) i kraft af sin illegalitet medfører cannabisbrug kontakt med miljøer, hvor andre stoffer også er tilgængelige.

Line Barfoed viser i sit svar til Per Kaalund, at hun tilslutter sig ræsonnementet i den sidstnævnte hypotese:

*"Der, hvor risikoen er, er jo, at mange af dem, der skal købe hash, køber det hos nogle, der også sælger hårde stoffer og derfor kan have en interesse i at gøre dem afhængige af de hårde stoffer. Det er jo netop derfor, vi ønsker at få tingene skilt ad, så man kan købe hash i et statskontrolleret udsalg, nøjagtig som man kan med alkohol, så vi får det væk fra de hårde stoffer og dermed forhåbentlig får mindsket brugen både af hash og af hårde stoffer."*²⁴⁹

Og videre:

*"[...] Det vil vi gerne have skilt ad ved at få hashen ind i et statskontrolleret salg, ligesom alkoholen er, fordi hash bliver brugt almindeligt som rusmiddel i Danmark; der er flere hundrede tusinder i Danmark, der har røget hash, hvorimod det heldigvis er meget få, der bruger andre hårde stoffer."*²⁵⁰

Gateway-teorien er omdiskuteret og har været genstand for adskillige studier, som foreløbigt har afkræftet i hvert fald den biokemisk funderede "trædestenshypotese", mens den socialpsykologiske variant af teorien indgår i et mere komplekst billede. Det lader således til, at de indikatorer, som er til fælles for et flertal af de personer, der opnår erfaringer med - dvs. "prøver" - andre stoffer end hash, er 1) brug af alkohol og cigaretter i en tidlig alder, 2) et højt forbrug af cannabis og 3) psykiatriske diagnoser. De tre faktorer tilsammen indikerer dog ikke, at de personer nødvendigvis er mere tilbøjelige til at udvikle problematisk forbrug af andre stoffer end hash,²⁵¹ og generelt har gateway-teorien været anset som videnskabeligt tvivlsom siden starten af 1970'erne.²⁵²

Den tydeligste retorik og det mest konsekvente forsvar for et ideologisk udgangspunkt, der rubricerer alle euforiserende stoffer som ligeligt problematiske, findes hos Dansk Folkepartis Per Dalggaard, som ikke accepterer nogen form for graduering i opfattelsen af de forskellige substanser. Han viser med sit indlæg, at selve terminologien omkring stofferne er ham fremmed eller i hvert fald byder ham inderligt imod:

²⁴⁸ Winsløw (1984): s. 44.

²⁴⁹ Ibid.

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ Benson & Watson (1999): s. 99ff.

²⁵² Winsløw (1984): s. 45.

"Dette lovforslag ligger helt i tråd med Dansk Folkepartis ønsker om en meget hårdere kurs over for alle former for narkobandel, her specielt, når lovforslaget er rettet mod salg af narko til unge mennesker. Det gælder, både når det er ecstasy, hash, joint, eller hvad man ellers kalder de euforiserende stoffer.

*Salg af narko i alle former til unge mennesker er ganske afskyeligt. Det skal straffes hårdt. Det vil ske med dette forslag, hvor det allerede første gang, en person sælger, medfører en fængselsstraf på en tredjedel mere end det, der idømmes i dag."*²⁵³

Mens Per Dalgaard forsvarer en ganske konsekvent ideologi på området - som i øvrigt ligger helt på linje med den klassiske version af den narkotikadiskurs, som blev etableret i første halvdel af 1900-tallet - forholder SF's Anne Baastrup sig nærmest ikke til den principielle side af debatten. Hendes spørgsmål og indlæg har primært de rent praktiske aspekter af lovforslagets udførelse som omdrejningspunkt, og herunder udtrykker hun først og fremmest bekymring for, at lovforslagets beregninger af behovet for ressourcetilførsel til politi, retsvæsen og kriminalforsorg er for optimistiske, og at det vil give politiet et unødvendigt merarbejde at udsende bøder - dernæst at hun tvivler på den præventive effekt af en øget politiindsats. Hun indleder med at anklage ministeren for med forslaget at have "[...] *lavet et bunkebryllup*,"²⁵⁴ men om hun hermed antyder, at hun finder det ufornuftigt at bevare reguleringen af de forskellige euforiserende stoffer under det samme lovsæt, fremgår ikke af resten af indlægget, som herefter retter fokus mod de ovennævnte praktiske problemstillinger.

Ordføreren for Radikale Venstre, Elisabeth Arnold, deltager ikke selv i debatten, men har overladt det til Anne Baastrup at viderebringe sine synspunkter. De Radikale stemmer ligesom SF og Enhedslisten imod forslaget, men heller ikke Elisabeth Arnolds synspunkter giver udtryk for noget tydeligt ideologisk standpunkt i forhold til selve narkotikapolitikken. Hun kritiserer regeringens forslag for at være inkonsekvent, idet det tillader den mulighed, at bødestraffen kan erstattes af en advarsel i enkelte tilfælde, nemlig enten i sager hvor en køber skal bruges som vidne mod sælgeren, eller hvis den sigtede er turist fra et andet land, hvilket vil besværliggøre indkrævningen af bødeforlægget.²⁵⁵

Jan Sjursen fra Kristendemokraterne formår i realiteten at erklære sig enig med samtlige af de andre talere, omend han bemærker, at:

*"Det var måske ikke så voldsomt meget, jeg var enig med den forgående ordfører, fru Line Barfod fra Enhedslisten, i, men jeg var dog enig i én ting, som fru Line Barfod sagde, og som jeg også synes er vigtig at holde sig for øje: Hvis vi vil rusmisbruget til livs, skal der under alle omstændigheder en bredspektret indsats til."*²⁵⁶

²⁵³ Folketinget.dk (2003-04): L 175.

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ Ibid.

Derudover roser han forslaget for at gøre op med den "*totale signalforvirring*", som de sidste 35 års praksis har været udtryk for, selvom han også forholder sig mildt kritisk til regeringens efter hans opfattelse begrænsede spektrum af virkemidler i forhold til kriminalitet i samfundet. Derefter koncentrerer hans indlæg sig ligesom SF's og per stedfortræder RV's om de nærmere detaljer omkring forslagets realisering, herunder både ressourceallokeringen og princippet om lighed for loven mht. brugen af advarsler i stedet for bødestraf i enkeltstående tilfælde. Således lægger Kristendemokraterne sig primært op ad den socialdemokratiske linje; fortsat hovedfokus på forebyggelse og behandling i kombination med en tydeligere signalpolitik, og KD tilslutter sig også forslaget i sin helhed.

De mere lavpraktiske aspekter optager i det hele taget en stor del af debatten, som overordnet set har to hovedomdrejningspunkter: lovændringens opdragende effekt og dens udførelse i praksis. En bemærkelsesværdig forskel på debatten i 2004 og den i 1969 findes både i dette detaljeorienterede fokus og i selve omfanget af debatten, som i '69 bar præg af lange, nuancerede taler, mens 2004-debatten er kendetegnet ved korte, kategoriske kommentarer og altså ved det større fokus på vilkårene for realiseringen af forslaget. Det sidste er muligvis en konsekvens af, at de høringssvar, som retsudvalget havde modtaget, udelukkende stammede fra repræsentanter for politiet samt forskellige aktører fra rets- og fængselsvæsenet - bortset fra Institut for menneskerettigheder blev forslaget ikke sendt i høring hos andre end repræsentanter for netop forskellige organer i retsvæsenet, og udover en uopfordret henvendelse fra "Center for narkotika indsats" under den private retshjælpsorganisation for socialt udsatte, *Gadejuristen*, blev der heller ikke indsendt henvendelser fra andre med professionelt indblik eller interesse i området.²⁵⁷

I forlængelse af det faktum er det værd at bemærke, at debatten i 2004 også på det punkt adskiller sig markant fra folketingsdebatterne om skærperne af Lov om euforiserende stoffer og straffelovstillægget i 1969. Som beskrevet i kapitel 1 var forskningssituationen i 2004 en ganske anden end den i 1969, hvor man beklagede, at der ikke fandtes mere faktuel viden om eksempelvis cannabis' egenskaber og skadevirkninger. Politikkerne henviste dog i langt højere udstrækning til den forskning, som fandtes på området i 1969 end i 2004, hvor mulighederne for at føre debatten på grundlag af forskellige videnskabelige erkendelser var langt større. Til trods for denne ændring i vilkårene henviste politikkerne i 2004 enten udelukkende til ideologi og moral eller for enkeltes vedkommende (indirekte, uden at benævne den) til den førnævnte gateway-teori, som på daværende tidspunkt havde været opfattet som forældet i videnskabelige kredse i mange år. Derudover tog debatten udgangspunkt i de enkelte politikkeres personlige overbevisninger, løsrevet både fra forskningen og fra de erfaringer, som andre lande havde opnået med

²⁵⁷ Folketinget.dk (2003-04): L 175 - bilag 1.

mere restriktive lovgivninger på området.

D. 27. maj 2004 blev lovforslaget vedtaget med 96 stemmer for og 12 imod.

Udviklingstræk 2004-2017

Som konsekvens af kursskiftet i den danske narkotikapolitik i 2004 skete der de følgende år en kraftig stigning i antallet af dømte efter Lov om euforiserende stoffer.²⁵⁸ Lovændringen blev fulgt op af en massiv forøgelse af politiindsatsen på området,²⁵⁹ og både købere og sælgere af særlig cannabis modtog nu reelle straffe i form af bøder eller fængselsdomme i stedet for de advarsler, som siden 1969 havde været den primære sanktionsform.

I 2007 vedtog folketetinget endnu en ændring i straffniveauet, idet lovændringen i 2004 ikke umiddelbart fik den forventede indflydelse på småsalget af især cannabis (dvs. overdragelser af et kvantum på mindre end 50 g. cannabis), hvorfor man besluttede at forhøje bødeniveauet fra 500 kr. til 2000. kr. for førstegangsovertrædelser.²⁶⁰ Samtidig indførtes desuden en nulgrænse for kørsel under indflydelse af euforiserende stoffer,²⁶¹ som betød, at ethvert spor af cannabis eller andre stoffer i blodet resulterede i frakendelse af den påvirkede bilists førerbevis - en praksis som det seneste år har været stillet i bero, mens arbejdet for en ny regulering, som minder mere om reglerne for promillekørsel under alkoholpåvirkning, har fundet sted.²⁶² Den nye lov for stofpåvirket kørsel blev vedtaget d. 30. maj 2017.²⁶³ I den mellemliggende periode har det dog - udover risikoen for bødestraf - været belagt med risikoen for at få inddraget sit kørekort at blive pågrebet i besiddelse af cannabis.

Udover dette fokus på brugerne af cannabis har også sælgerne været genstand for forøget opmærksomhed fra politiet, og særlig er det åbenlyse hashmarked i *Pusherstreet* på Christiania blevet forsøgt lukket ned flere gange, senest af christianitterne selv, efter en skudepisode hvor en turist og en politibetjent blev skudt i den berygtede gade i 2016.²⁶⁴ Udover den direkte ændring af straffuldbyrdsen i narkotikasager i 2004, som indebar, at besiddelse af mere end 50 g. hash som udgangspunkt bliver betragtet som besiddelse med henblik på videreoverdragelse og derfor straffes med en ubetinget fængselsdom - også for tidligere ustraffede - har straffniveauet for hashhandel på Christiania de seneste år også undergået en indirekte skærpelse i form af selve den måde, hvorpå sagerne føres for retten. I kølvandet på flere masseanholdelser af mistænkte hashhandlere fra Christiania har

²⁵⁸ Møller (2011): s. 149.

²⁵⁹ Ibid.: s. 149f.

²⁶⁰ Folketinget (2007): Lov nr. 526 af 6. juni 2007.

²⁶¹ Folketinget (2007): Lov nr. 524 af 6. juni 2007.

²⁶² Berlingske Tidende (2016): "Alle sager om hashkørsel sat i bero indtil ny lov er klar", d. 6. september 2016 - <https://www.b.dk/nationalt/alle-sager-om-hashkørsel-sat-i-bero-indtil-ny-lov-er-klar> (besøgt d. 7. juli 2017).

²⁶³ Folketinget.dk (2016-17): Lov nr. 695 af 8. juni 2017.

²⁶⁴ Information (2016): "Den dag Pusherstreet blev ryddet", d. 3. september 2016 - <https://www.information.dk/indland/2016/09/dag-pusherstreet-ryddet> (besøgt d. 7. juli 2017).

anklagemyndigheden anlagt en praksis, hvor sagerne føres som "puljesøgsmål", hvor et større antal mistænkte stilles for retten samtidig, og hvor mængden af cannabis, de hver især står anklaget for at have solgt, beregnes ud fra en vurdering af det gennemsnitlige daglige salg på Christiania. Denne praksis indebærer, at de tiltalte skal tilbringe langt flere dage for retten, end hvad man hidtil har været nødt til; dels for at overvære retsforfølgelsen af de øvrige tiltalte, og dels fordi politiets bevisførelse - herunder sandsynliggørelsen af det vurderede gennemsnitssalg - tager længere tid at gennemføre.

Idet en dømt i en straffesag sædvanligvis skal afholde sagens omkostninger, betyder de lange behandlingstider i retten bl.a., at disse omkostninger stiger betragteligt ved den slags puljesager, og således kunne forsvarsadvokaten Hanne Reumert under en konference i januar 2017 berette, at sagsomkostningerne for en sådan puljesag med ca. 75 dømte i byretten i 2014 løb op i 45 mio. kr. De endelige sagsomkostninger for den omtalte sag er endnu ikke gjort op, idet de 74 dømte har anket deres domme til landsretten og afventer en afgørelse herfra, men sagsomkostningerne for den ene dømte, som valgte ikke at anke, beløber sig til 943.000 kr., hvilket må betragtes som et væsentlig tillæg til den fængselsdom, vedkommende modtog i samme forbindelse.²⁶⁵

Sammenlagt betyder disse forøgelser af det samlede kontroltryk, at den danske narkotikapolitik siden 2001 har gennemgået en helt grundlæggende omvæltning, mens selve forbrugsmønstret for de euforiserende stoffer dog lader til at forblive mere eller mindre uændret i samme periode, idet forbruget lader til at være stagneret på et historisk set højt niveau.²⁶⁶

Den øgede politimæssige indsats overfor særlig hashhandlen har også været genstand for politisk bevågenhed, og skiftende justitsministre er især blevet spurgt til politiets økonomiske udgifter i forbindelse med indsatsen overfor både sælgere og købere på Christiania²⁶⁷ - men spørgsmålet har ikke umiddelbart ladet sig besvare, idet ministrene har henvist til, at ingen betjente udelukkende arbejder på Christiania.²⁶⁸

Danmark opgav til Det europæiske overvågningscenter for stoffer og stofafhængighed (EMCDDA) i 2011, at 0,11 % af statens samlede budget (svarende til €119,1 mio.) gik til udgifter på narkotikaområdet, men Danmark har ikke leveret et uddybende regnskab for prioriteringen mellem politi, kriminalforsorg, behandlingstilbud etc., skønt EMCDDA eksplicit har udbedt sig disse oplysninger,²⁶⁹ og et offentligt regnskab for politiets udgifter til indsatsen er altså ikke tilgængeligt.

Et interessant og opsigtsvækkende aspekt af narkotikapolitikens udvikling i den seneste periode kan også findes i den offentlige og politiske debat af

²⁶⁵ Privat lydoptagelse (2017): Hanne Reumert, *Høring om hash, hamp og kultur*, 27. januar 2017.

²⁶⁶ Møller (2011): "Hvordan beregnes (...)", s. 174ff.

²⁶⁷ Folketinget, § 20-spørgsmål: (nr., år-sæson), 4675 (2007-1), 4530 (2005-1), 4822 (2005-1), 1252 (2004-2), 1311 (2005-1).

²⁶⁸ Møller (2012): s. 379.

²⁶⁹ Ibid.: s. 379.

fænomenet *medicinsk cannabis*. I november 2016 indgik partierne Venstre, Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti, Liberal Alliance, Alternativet, Radikale Venstre og SF en aftale, som betyder, at en fireårig forsøgsordning med medicinsk cannabis træder i kraft ved indgangen til 2018.²⁷⁰ Ordningen tillader, at læger kan ordinere rå cannabisplanter til fire typer patientgrupper (multipel sklerose, paraplegi, kroniske smertepatienter og cancerpatienter med kvalme og opkastning i forbindelse med kemoterapi) og er blevet til i kølvandet på en stigende opmærksomhed fra medierne på de formodede gavnlige effekter, som en række sygdomsramte borgere oplyser at have haft af selvmedicinering med det ulovlige rusmiddel.²⁷¹

De nærmere omstændigheder for hele forløbet omkring medicinsk cannabis er omfattende og komplekse og ligger udenfor denne opgaves rammer, men visse påfaldende aspekter af udviklingen fortjener alligevel en bemærkning, idet den indskrives sig i en mere overordnet diskursudvikling i den danske narkotikapolitik.

Som påvist har håndhævelsen af den danske narkotikalovgivning de seneste 16 år udviklet sig i retning af en markant opstramning, og den nuværende diskurs har på mange måder bevæget sig i retning af den dikotomi, som den oprindelige lovgivning fra 1955 var udtryk for: inddelingen af stofbrugere i to kategorier - den moralsk defekte afviger og den mere socialt acceptable "syge" stofmisbruger. Denne dikotomi omhandlede dog i 1955 primært morfinister og amfetaminbrugere, som i øvrigt udgjorde en temmelig lille andel af befolkningen som helhed, ligesom stofbrugerne var fordelt på et lille mindretal af afvigere og en større - omend stadig begrænset - gruppe af "respektable syge". Udover at det mest udbredte stof i 2004 var cannabis og ikke morfin, havde sammensætningen af stofbrugere også ændret sig, således at "afvigergruppen" (altså den rekreative cannabisbruger) nu udgjorde majoriteten af en langt mere omfattende andel af den samlede befolkning, mens de hårdest belastede, behandlingskrævende stofbrugere tegnede et mindretal indenfor den overordnede gruppe.

Hertil har den seneste diskurs tilsyneladende føjet endnu en type stofbruger: den socialt acceptable, sygdomsramte borger, som finder lindring og/eller helsebringende effekter ved cannabisbrug.

Som eksempel på det primært ideologisk betingede fundament for politikken omkring euforiserende stoffer er det bemærkelsesværdigt, at den politiske aftale om en forsøgsordning med medicinsk cannabis blev til under protester fra både Lægeforeningen og lægemiddelstyrelsen, som hævder, at den

²⁷⁰ Sundhedsministeriet (2016): "Aftale om forsøgsordning med medicinsk cannabis", 8. nov. 2016.

http://sundhedsministeriet.dk/Aktuelt/Nyheder/Medicin/2016/November/~/_media/Filer%20-%20dokumenter/Aftale-om-medicinsk-cannabis/Politisk-aftale-om-forsogsordning-med-medicinsk-cannabis.ashx (besøgt d. 7. juli 2017).

²⁷¹ Som eksempel kan nævnes programserien "Søs og kampen om cannabis" fra TV2, hvor skuespilleren Søs Egelind dels refererer til sit eget sygdomsforløb og sine erfaringer med medicinsk cannabis og dels undersøger andre aspekter af fænomenet. En simpel søgning på "medicinsk + cannabis" på Infomedia giver derudover 5138 resultater for perioden 2007-2017.

sædvanlige praksis for godkendelse af et nyt lægemiddel, er blevet tilsidesat i tilfældet medicinsk cannabis.²⁷² Formand for Lægeforeningen Andreas Rudkjøbing udtalte i den forbindelse til Politiken:

"Det er naturligvis positivt, at patienter har gode oplevelse [sic], og jeg forstår godt, at både patienter og samfund finder det problematisk, når de skal købe det på det illegale marked. Men vi synes i Lægeforeningen, at det er problematisk, når vi nu smider de normale principper for godkendelse af lægemidler over bord. Vi plejer at have en politisk armslængde til lægemidler, der nu bliver brudt."

Ordningen, som til en vis grad kan betragtes som en tentativ lempelse af den førte narkotikapolitik, bærer altså det fællestræk med de øvrige lovændringer, at den ikke umiddelbart tager afsæt i videnskabelige principper om evidens og dokumentation, men snarere er en variant af det værdipolitiske paradigme, som udgjorde grundlaget for den oprindelige danske og internationale narkotikapolitik.

Afslutningsvis kan det bemærkes, at udviklingen på området er foregået med en rivende hast de sidste 16 år, hvis man sammenligner med den foregående periode, hvor der kun har fundet mindre detailreguleringer sted indenfor narkotikaområdet. Dette gælder, hvis man betragter Danmark isoleret, men det gælder i lige så høj grad for store dele af resten af verden. Den seneste, mest iøjnefaldende begivenhed fandt sted for få dage siden i skrivende stund, da FN og WHO udsendte en fælles erklæring under overskriften "*Joint United Nations statement on ending discrimination in health care settings*",²⁷³ hvori de to organisationer, som hidtil har været blandt de stærkeste fortalere for en restriktiv narkotikakontrol, opfordrer til afkriminalisering af besiddelse af euforiserende stoffer til eget forbrug:

*"Reviewing and repealing punitive laws that have been proven to have negative health outcomes and that counter established public health evidence. These include laws that criminalize or otherwise prohibit gender expression, same sex conduct, adultery and other sexual behaviours between consenting adults; adult consensual sex work; drug use or possession of drugs for personal use; [...]"*²⁷⁴

Erklæringen er ganske vist ikke udsendt af FN's narkotikakontrolråd, INCB, men placeret blandt en række henstillinger vedrørende diskrimination på sundhedsområdet, men ikke desto mindre er det udtryk for et politisk kvantespring, at de to organisationer opfordrer til afkriminalisering af personligt brug af euforiserende stoffer.

²⁷² Politiken (2016): "Hvorfor skal politikerne nu godkende udokumenteret hashmedicin?", d. 8. november 2016 - <http://politiken.dk/forbrugogliv/sundhedogmotion/article5649712.ece> (besøgt d. 7. juli 2017).

²⁷³ WHO (2017): "Joint United Nations statement on ending discrimination in health care settings", d. 27. juni 2017 <http://www.who.int/mediacentre/news/statements/2017/discrimination-in-health-care/en/> (besøgt d. 8. juli 2017).

²⁷⁴ Ibid.

Således fortsætter udviklingen af den internationale narkotikapolitik, og såfremt dette sker med den samme hast som i de seneste 10-15 år, kan dele af nærværende opgave måske vise sig at være forældet indenfor kort tid. Ifølge Wolfgang Schivelbusch er alle nydelsesmidlers kulturhistorie kendetegnet ved at have medført opstandelse og umiddelbare repressionsforsøg ved deres introduktion i nye kulturer, og tilvænningsprocessen for et nyt rusmiddel har ofte været lang.²⁷⁵ Den sidste historie om de euforiserende stoffers indvirkninger på menneske og samfund er i hvert fald med sikkerhed ikke skrevet endnu.

²⁷⁵ Schivelbusch (1992): s. 113f.

6. Konklusion

Every kind of addiction is bad, no matter whether the drug be alcohol, morphine or idealism.
- Carl Jung -

Historien om brugen, udbredelsen, indskrænkningerne og de skiftende syn på rusmidler er historien om mennesket selv og om udviklingen af de samfund og anskuelse af verden, mange i dag betragter som givne. Forbindelser mellem kulturer og folkeslag, kampe om territorier og skiftende hegemonier, indretning af samfundsordener og definitioner af normer og afvigere fra samme - de euforiserende midlers historie er et prisme, som verdenshistorien kan betragtes igennem, ligesom historien kan tilbyde en ny vinkel til den måde, hvorpå stofferne betragtes i dag.

Brugen af rusmidler er sandsynligvis så gammel som menneskeheden selv, og menneskehedens behov for den euforiske tilstand, som rusmidlerne kan tilbyde, kan forklares ud fra utallige modeller - uanset hvorfra man anskuer fænomenet, lader behovet til at bestå.

Det britiske ugeblad *Esquire* bragte i 2013 en artikel med overskriften: "The war is over. Drugs won", men den provokerende overskrift fortæller kun en halv sandhed, for krigen mod narko fortsætter ufortøvet, skønt priserne på det illegale narkotikamarked kun er faldet, og stoffernes renhedsgrad kun er steget over de sidste tre årtier.²⁷⁶

Som påvist i dette speciale, er historien om de euforiserende stoffer - både de legale og illegale - også en historie om den europæiske ekspansion, som medførte det, David Courtwright kalder "den psykoaktive revolution". Europæernes skibe bragte den gamle verdens rusmidler til nye egne, og de hjemførte eller videredistribuerede et udvalg af de rus- og nydelsesmidler, som de mødte i de fremmede kulturer. De udvalgte rusmidler havde alle de fællestræk, at de blev betragtet som nyttige og værdifulde enten for deres formodede medicinsk-kurative egenskaber eller for deres evne til at opkvikke og øge præstationsniveauet hos deres brugere - og ofte begge dele. De fravalgte rusmidler blev forbundet med mørke kræfter og primitive, afgudsdyrkende kulturer, som stod i vejen for den kristne mission.

Den industrielle revolution skabte ikke kun en ny samfundsindretning i den vestlige verden, hvor store folkemasser flyttede til byerne og indordnede sig i klassesamfund med nye sociale problemer og spændinger. Den muliggjorde også masseudbredelsen af industrielt forstærkede euforiserende stoffer, som både dækkede nogles behov for flugt fra den nye virkelighed, industrisamfundet udgjorde, og gjorde polariseringen mellem borgerskab og underklasse meget synlig. Drukkenskab og umådeholden brug af rusmidler blev kendetegnende for, hvad borgerskabet anså for den lurende fare fra underklassens afvigere, og afholdenhed blev forbundet med det gode liv. I USA blev brugen af rusmidler dertil forbundet med den kulturkløft, som

²⁷⁶ Werb, Kerr, Nosyk et al. (2013): s. 1.

fandt mellem de undertrykte etniske minoriteter og den herskende hvide befolkning, og det var også her den heftigste modstand overfor rusmidlerne rejste sig. Kampen mod rusmidler blev præsenteret som et tvingende nødvendigt forsvarsværk for det civiliserede samfund, og med lige dele religiøs og racistisk retorik blev den amerikanske forståelse af "fremmede" rusmidler eksporteret til resten af verden igennem de internationale aftaler, som blev grundlagt ved Opiumskonventionerne i Haag og endeligt stadfæstet med Versaillestraktaten efter Første Verdenskrig.

Gradvis adopterede resten af verdens lande den amerikanske opfattelse af den fare, som stofferne - hvoraf flere mange steder, bl.a. i Danmark, var mere eller mindre ukendte - udgjorde, og fra midten af det tyvende århundrede var narkotikadiskursen ikke bare konstitueret som et verdensomspændende netværk af nationale og multilaterale institutioner, men også som et selvrefererende, selvaccelererende narrativ med en stadig svagere forbindelse til et sagligt, videnskabeligt fundament.

Således blev den første selvstændige danske narkotikalovgivning, Lov om euforiserende stoffer fra 1955, til på et blandet grundlag, dels som naturlig følge af de internationale konventioner, som Danmark allerede havde forpligtet sig til, og dels som produkt af den diskurs, der definerede narkotikabrugere enten som vildfarne stakler med behov for samfundets hjælp og beskyttelse eller som udsvævende afvigere uden selvkontrol, der repræsenterede en akut trussel mod samfundsordenen, uanset hvor lille en gruppe de end måtte udgøre.

Da nye rusmidler som cannabis et årti senere for alvor begyndte at vise sig blandt den oprørske danske ungdom, var den grundlæggende lovgivning altså allerede på plads, hvormed magthaverne stod over for et valg om enten aktivt at blåstemple cannabis ved at demontere denne lovgivning - og altså dermed også gøre op med det internationale forbudsregime - eller opretholde forbudspolitikken under en eller anden form. Konklusionen blev en mellemvej; et formelt forbud der respekterede de internationale konventioner, men en de facto afkriminalisering, som betød, at et kontrolleret forbrug af illegale rusmidler kunne foregå mere eller mindre upåtaget de efterfølgende 30 år.

Selvom konturerne af den hidtidige narkotikadiskurs bestod, betød den politiske kursændring i slutningen af tresserne også, at retorikken på området blev tilført nye nuancer, som i vid udtrækning var udtryk for en velfærdsstatslig tankegang; narkomisbrug blev italesat som et socialt problem, det ikke nyttede at angribe med strafferetlige midler, og de hårde sanktioner, som lovændringerne i 1969 muliggjorde, skulle udelukkende tages i brug overfor en temmelig udefineret gruppe af skrappelløse bagmænd, som drev rov på ressourcessvage, socialt udsatte mennesker. I praksis viste det sig dog at være vanskeligt at foretage en tydelig skelnen mellem disse bagmænd og dem, der skulle beskyttes mod dem, og udover disse grupper af socialt marginaliserede stofmisbrugere og samvittighedsløse bagmænd, vedblev rekreativ brug af euforiserende stoffer at være et udbredt fænomen op gennem 1970'erne, som særlig i venstreorienterede miljøer blev anset som et socialt acceptabelt

supplement eller alternativ til alkohol. På den måde opstod også en skelnen mellem de såkaldt "hårde" og "bløde" stoffer, og skønt det "bløde" stof cannabis officielt set er underlagt strengere restriktioner end eksempelvis kokain og amfetamin, blev stoffet både i juridisk praksis og i almindelighed anset som mindre problematisk end de "hårde" stoffer.

Netop de euforiserende stoffers tilknytning til ungdomsoprøret gav særlig fænomenet cannabisrygning en politisk slagkraft, som blev afspejlet i den forsigtighed, hvormed politikerne tilgik emnet i 1969. Ungdomsgenerationen var i færd med at foretage et gennemgribende opgør med de samfundsnormer, de betragtede som forstokkede og reaktionære, og al den stund stofferne blev et symbol på ungdomsoprøret, ønskede politikerne ikke at udøve en for hårdhændet fremfærd mod et fænomen, man hverken forstod ideologisk eller havde noget større sagligt kendskab til.

Men da ungdomsoprøret mistede sin revolutionære sprængkraft, blev forbrug af euforiserende stoffer i løbet af 1980'erne atter et subkulturelt nichefænomen, og særlig de hårde stoffer blev brat afromantiseret, da de blev forbundet med stærkt marginaliserede, HIV-smittede stiknarkomaner på samfundets absolutte bund. Opfattelsen af stofbrug som et symptom på sociale problemer rodfæstede, og der var ikke umiddelbart grund til at foretage store ændringer i narkotikapolitikken.

Anledningerne til et politisk kursskifte dukkede dog gradvist op gennem 1990'erne, hvor ikke alene flere dominerende ungdomssubkulturer genoptog hashrygning som et identitetsmarkerende symbol, men også et væld af nye ulovlige rusmiddeltyper vandt udbredelse i bredere miljøer af ungdommens fest- og rusmiddelkultur. Skønt stigningen i forbruget af fx ecstasy og amfetamin var markant sammenlignet med tidligere generationers, var det dog stadig et forholdsvis begrænset fænomen, men den offentlige opmærksomhed på emnet var intens, og den politiske vilje til nye indgreb tog til. Kursskiftet indledtes af den socialdemokratiske regering med "Hashklubloven" i 2001 og blev videreført og intensiveret, da Fogh-regeringen trådte til senere samme år.

For den nye borgerlige regering blev narkotikapolitikken et led i et større ideologisk vendepunkt, og det umiddelbart paradoksale i, at en liberalistisk ledet regering sætter sig i spidsen for en politik, hvor statsmagten griber ind overfor borgernes frie valg, skal her ses i kontekst af et mere generelt opgør med de velfærdsinstitutioner, som ifølge denne ideologi netop har frataget individet dets selvstændighed og overladt ansvaret for afgørende livsvalg til staten. Med strafferetlige sanktioner som pædagogisk redskab bliver der gjort op med velfærdssamfundets retorik, og man vender tilbage til 1950'ernes grundsynspunkt, hvorefter ethvert stofbrug er et misbrug, som enten er udtryk for en afvigende adfærd, der skal tilrettevises med fast hånd, eller for en sygelig tilstand, som skal behandles og ideelt set helbredes hurtigst muligt.

En afgørende forskel på situationen i 1969 og 2004 er også fraværet af en egentlig politisk forbindelse mellem brugerne af de forskellige euforiserende stoffer. "Generation x-tasy" yder ingen organiseret politisk modstand, og brugen af euforiserende stoffer har ingen nævneværdig symbolværdi som led i

et større opgør med samfundsindretningen, og af samme grund er der ingen slagkraft bag de spredte røster, som opfordrer til en grundlæggende revurdering af fornuften bag hele narkotikapolitikens struktur, herunder sideordningen af en række substanser med vidt forskellige egenskaber og virkninger.

Med sin amerikanskinspirerede anskuelse af bestemte rusmiddeltyper som særligt farlige for individ og samfund kan den danske narkotikalovgivning helt overordnet godt betragtes som et udslag af moralsk panik, og ligesom i USA har medierne og en skiftende række moralske entreprenører også haft solid indflydelse på narkotikadiskursen i Danmark. Men en påstand om, at de seneste godt 60 års narkotikapolitik har været én lang og ubrudt paniktilstand, vil nok være en tilsnigelse - sandsynligvis forholder det sig snarere sådan, at rusmidlernes tilstedeværelse kræver en gradvis tilvænningsproces, som den seneste bemærkelsesværdige udmelding om afkriminalisering fra FN og WHO kan ansues som et led i.

Narkotikapolitikens afsæt i moral og ideologi er i sig selv hverken odiøst eller forgjort - men lovgiverne skylder dog at gøre det moralske fundament klart for både befolkningen og sig selv, således at diskussionen om de illegale rusmidler kan foregå på et oplyst grundlag og ikke ud fra pseudovidenskabelige begrundelser af vedtagne sandheder om stoffernes virkninger på menneske og samfund, som risikerer at skabe grobund for mistillid mellem borgere og stat.

Det sidste kapitel om de euforiserende stoffers historie er næppe skrevet endnu, og det bliver spændende at følge udviklingen fremover.

7. Abstract

Master thesis in history

Through analysis of a selection of debates in the Danish parliament, this thesis examines how the Danish narcotics policies have evolved since the first Act on Euphoriant Substances of 1955, over a 35 year period of lenient practise in regards to personal consumption of especially cannabis from 1969, till the most recent change of policy in 2004, when the government introduced the concept of "zero tolerance" and thereby the reinforcement of the prohibition of possession of illegal substances for personal use. The thesis seeks to explore the origin of the Danish political discourse in regards to a number of substances that had never appeared on Danish soil when the first law was adopted, and it finds that this discourse was predominantly a reflection of the first international agreements on the prohibition of opium that took place in the Hague from 1912 and was ratified by most countries with the Treaty of Versailles after World War I. The main promoter of the international prohibition regime was the USA, and their motives were partly religious, partly racist, and partly an attempt to attain improvements of their trade relations to China. Thus, the source of the original Danish politics was neither actual experience nor a scientific review of the harms of intoxicating substances, but mainly a consequence of an intense American campaign against these substances, which were viewed as a vice and a menace to society. During the last three decades the corpus of scientific studies in the illegal substances have reached vast proportions, but overall the narcotics policy remains unaffected by the results of these studies and seems to maintain the original view on the matter to a certain extent. In most recent times various steps towards a more tolerant, decriminalising approach has appeared, however still more based on the personal beliefs and moral standards of the politicians than scientific evidence.

8. Litteraturliste

Litteratur

Benson, John A., Stanley J. Watson, and Institute of Medicine Staff, *Marijuana and Medicine*, National Academies Press 1999.

Booth, Martin, *Cannabis : a history*, Doubleday 2003.

Bourrie, Mark: "A pioneer in the war on pot; Emily Murphy is often hailed for her ground-breaking work on women's rights. Few realizes that she was also a trailblazer in another area", *National Post* 2012.

Brecher, Edward M., *Licit and Illicit Drugs : the Consumers Union Report on Narcotics, Stimulants, Depressant, Inbalants, Hallucinogenes, and Marijuana - including Caffeine, Nicotine, and Alcohol*, Little, Brown and Company, Boston 1972.

Bruce, Alexander, *The Globalisation of Addiction : a study in Poverty of the Spirit*, Oxford University Press 2008.

Courtwright, David, *Forces of habit : drugs and the making of the modern world*, Harvard University Press 2001.

Dahl, Helle Vibeke & Vibeke Asmussen Frank, *Cannabis : forbrug, interventioner og marked i Danmark*, Aarhus Universitetsforlag 2012.

Ege, Peter: "Hvad skal vi stille op med begrebet afhængighed?", i: *Stof*, nr. 19, Århus 2012.

Goode, Erich and Nachmann Ben-Yehuda, *Moral Panics : The Social Construction of Deviance*, Blackwell Publishers 1994.

Houborg, Esben: "Kriminalisering af narkotika - den politiske og samfundsmæssige baggrund for kriminaliseringsprocesser i perioden 1950-2004", i: *Kriminalitet og illegale rusmidler* (Frank, Vibeke Asmussen og Helle Vibeke Dahl, red.), Aarhus Universitetsforlag 2011.

Jepsen, Jørgen: "Fixerum - hvad kan Danmark gøre?", i: *Stof*, nr. 13, Århus 2000.

Klimczak, Natalie: "Surprising 5000-Year-Old Cannabis Trade: Eurasian Steppe Nomads Were Earliest Pot Dealers", i: *Ancient Origins : reconstructing the story of humanity's past*, July 22. 2016

Kruse, Sysette Vinding, Anette Storgaard og Jacob Hilden Winsløw, *Narkotikakontrol i Danmark*, Alkohol- og Narkotikarådets Skriftserie 14, København 1989.

Lesner, Alan I.: "Addiction is a brain disease, and it matters" i: *Science* 278, 1997.

Lewis, Marc, *The biology of desire : why addiction is not a brain disease*, Brunswick Scribe Publications Pty Ltd 2015.

Musto, David, *The American Disease : origins of narcotic control*, New Haven and London Yale University Press 1973.

Nadelmann, Ethan A.: "Global prohibition regimes: the evolution of norms in international society", i: *International Organization*, 44, 4, Cambridge 1990.

Møller, Kim: "Estimating drug policy expenditures: Direct cost of policing cannabis in Copenhagen 2000-2009", i: *Drugs: education, prevention and policy*, 19(5), 2012.

Møller, Kim: "Hashpolitikens dilemma", i: *Mit liv som kund : Om folkebalspolitik i Norden* (s. 6-9.). Helsinki 2013.

Møller, Kim: "Hvordan beregnes mørketallet for en offerløs forbrydelse?", i: *Kriminalitet og illegale rusmidler* (Frank, Vibeke Asmussen og Helle Vibeke Dahl, red.), Aarhus Universitetsforlag 2011.

Møller, Kim: "Kontrolregimer og narkotikapolitik: Hvordan balanceres borgernes velbefindende og selvbestemmelse?", i: *Kriminalitet og illegale rusmidler*, (Frank, Vibeke Asmussen og Helle Vibeke Dahl, red.), Aarhus Universitetsforlag 2011.

Nutt, David, Leslie A. King, William Saulsbury & Colin Blakemore: "Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse", i: *The Lancet*, vol. 369 no. 9566, 2007.

Nutt, David, *Drugs without the hot air : minimising the harms of legal and illegal drugs*, UIT Cambridge Ltd. 2012.

Schivelbusch, Wolfgang, *Paradiset, smagen og fornufsten : Nydelsesmidlernes historie*, Politisk Revy 1992.

Schmidt, Regin: "Forbudstiden", i: *Den store danske encyklopædi* (webudgaven), 2011.

- Speaker, Susan L.: ""The Struggle of Mankind against its Deadliest Foe" : Themes of Counter-Subversion in Anti-Narcotic Campaigns, 1920-1940", i: *Journal of Social History*, 34, 3; 2001
- Storgaard, Anette og Karen Elmeland, *Straf for narkotikahandel*, i: Skrifter fra Center for Alkohol- og Narkotikaforskning ved Aarhus Universitet vol. 1, nr. 1, CANFAU Aarhus universitet 1992.
- Storgaard, Lau Laursen, *Konstruktionen af dansk narkotika kontrolpolitik siden 1965*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2000.
- Sørensen, Georg og Jens Henrik Tiemroth: "Diskursanalyse" i: *Den Store Danske Encyklopædi* (webudgaven), Gyldendal 2012.
- Tahroor, Avinash: "A Brief History of Opium in India", *Release* : talkingdrugs.org, 2016
- Taylor, Arnold H.: "American Confrontation with Opium Traffic in the Philippines", i: *Pacific Historical Review*, jan. 1, 36, 1967.
- United Nations Office on Drugs and Crime: "This day in history: The Shanghai Opium Commission, 1909"
<http://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/this-day-in-history-the-shanghai-opium-commission-1909.html>.
- United Nations Office on Drugs and Crime: *2008 World Drug Report* (Sandeep Chawla m.fl., red:), United Nations Publications 2008.
- Wilhelm, Preben, *Slaget mod bagmandene, om anvendelsen af strfl. § 191a - narkotikahæleri*, Kriminalistisk Institut, København 1991.
- Winsløw, Jacob Hilden, *Narreskibet - en rejse i stofmisbrugerens selskab fra centrum til periferi af det danske samfund*, SOCPOL 1984.
- Xiaobing, Li, *China at war, an Encyclopedia*, ABC-CLIO, Santa Barbara 2012.

Kilder

- Bejerot, Nils, *Addiction and society*, Charles C. Thomas Publisher 1970.
- Berlingske Tidende: "Alle sager om hashkørsel sat i bero indtil ny lov er klar", d. 6. september 2016.
- Berlingske Tidende: "Ecstasy gør mange unge gamle før tid", (af Trine Munk-Petersen), 17. nov. 1997.
- B.T.: "20 unge dræbt af Ecstasy-piller", 30. okt. 1997.
- Ekstrabladet: "Generation X-tasy", (af Michael Holbek), 3. aug. 1996.

- Evang, Karl, *Aktuelle narkotikaproblemer*, Tidens Tema, Oslo 1967.
- Folketingets bibliotek og arkiv: Lovsag, *Næringsvæsen 2*, 2.bd., 1952-79.
- Folketingets bibliotek og arkiv: Lovsag, *Næringsvæsen 2*, 3.bd., 1979-2000.
- Folketingstidende 1929-30, Tillæg A, sp. 6181-.
- Folketingstidende 1954-55, Tillæg A, sp. 641.
- Folketingstidende 1954-55, Folketingets forhandlinger, sp. 1763.
- Folketingstidende 1968-69: Tillæg B, sp. 2641.
- Folketingstidende 1968-69, Folketingets forhandlinger, sp. 3070.
- Folketinget.dk: Debat om lovforslag L 175 (2003-04).
- Indenrigsministeriet, *Betænkning om misbrug af euforiserende stoffer afgivet af det af Indenrigsministeriet under 10. november 1950 nedsatte udvalg*, København 1953.
- Information (2016): "Den dag Pusherstreet blev ryddet", d. 3. september 2016.
- Jepsen, Jørgen: "Marihuana i kriminologisk og juridisk belysning", i: *Er marihuana skadelig?* (Erik Thygesen, red.), Stig Vendelkærs Forlag 1966.
- King James I, *A Counter-Blaste to Tobacco*, The Project Gutenberg EBook, ed. Edmund Goldsmid, (1604) 2005.
- Lov nr. 132 af 29. april 1913.
- Lov nr. 72 af 14. marts 1934.
- Lov nr. 447 af 7. juni 2001.
- Lov nr. 471 af 7. juni 2001.
- Lov nr. 436 af 10. juni 2003.
- Møller, Knud Ole (red), *Stimulanser : nydelsesmidler og rusgifte*, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, København 1945.
- Murphy, Emily F., *The Black Candle*, London: Hurst & Blackett Ltd, Paternoster House, E.C.4 1922.
- Politiken (2016): "Hvorfor skal politikerne nu godkende udokumenteret hashmedicin?", (af Rasmussen, Lars Igum og Andreas Legarth Schmidt), d. 8. november 2016.

- Politimesterforeningen, Arbejdsgruppen vedrørende Politiets indsats på beværterområdet, *Ecstasy-rapport*, Rigspolitiets Informationstjeneste 2002.
- Retterstøl, Niels, *Medikament- og stoffmisbrug*, Universitetsforlaget 1972.
- Reumert, Hanne, *Høring om hash, hamp og kultur*, privat lydoptagelse 27. januar 2017
- Statsministeriet, *Regeringsgrundlag 2001*.
- Statsministeriet, *Kampen mod narko - handlingsplan mod narkotikamisbrug*, 2003.
- Sundhedsministeriet: "Aftale om forsøgsordning med medicinsk cannabis", 8. nov. 2016.
- Sundhedsstyrelsen, *Narkotikasituationen i Danmark : årsrapport til det europæiske center for overvågning af narkotika og narkotikamisbrug, EMCDDA*, Sundhedsstyrelsen, København 2000.
- Sundhedsstyrelsen, *Narkotikasituationen i Danmark 2013 : årsrapport til det europæiske center for overvågning af narkotika og narkotikamisbrug, EMCDDA*, Sundhedsstyrelsen, København 2013.
- Sundhedsstyrelsen, *Statistik 2003: Alkohol, narkotika og tobak*, Sundhedsstyrelsen, København 2004.
- Werb, D., Kerr, T., Nosyk, B. *et al.*: "The temporal relationship between drug supply indicators: an audit of the international government surveillance systems", i: *BMJ Open* 2013, 3.
- WHO: "Joint United Nations statement on ending discrimination in health care settings", d. 27. juni 2017.